КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА Ч. 7-8
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК — ЛЬВІВ. ЛИПЕНЬ-СЕРПЕНЬ 1932.
CO-OPERATIVE REPUBLIK
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW — LWIW POLAND РІЧНИК V.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

НАШ СВІТ В ОБЛИЧЧІ СВОЙОГО СВЯТА.

На 2. липня припадає в цьому році святкування Міжнародного Дня Кооперації. Тоді, як світ бизнесменів в панічній розтічі, коли кинено клич: „спасайся хто може“ (анальоґічний до клича: „кожний за себе і для себе“ — що гомонів в добі підйому конюнктури) — кооперативний світ бадьоро здвигає в гору свій райдужній семибарвний прапор! Понад кордони і океани, понад гори і доли лунають в цей день слова надії (символ семикраски) і віри у силу тих моральних цінностей, що їх голосить кооперація: солідарности людей праці, взаїмної любови, демократичного спільництва у творенні культури. Злоба і дарвінівська війна всіх проти всіх на наших очах підважили цивілізацію. Добро, любов і довіря мають її врятувати!

І це станеться, так буде, так уже є! Тисячі й тисячі лихварських банків, ґешефтів, контор вже полетіли у тьму Нірвани, крутяться у кліщах картелі — лиш одна кооперація не паде духом. Хоч очевидно і на ній не могло не відбитися зубожіння населення і спадок цін, хоч і тут зменшилися обороти, але не ломиться лінія, хребет, методика, не захиталася система! (Тільки там були заломання, де не було примінення кооперативної методики, де наслідувано приватно-купецькі засади).

Тому, влаштовуючи цьогорічні святкування Дня Кооперації, не забудьмо підкреслити цього основного моменту.

Високо здвигнім райдужній прапор!

З ІСТОРІЇ „МІЖНАРОДНЬОГО ДНЯ КООПЕРАЦІЇ“.

Святкування М. Д. К. заведено вперве в 1923 р. В маніфесті, що його з цього приводу видав тоді МКС читаємо:

„Міжнар. Кооп. Союз, по згоді великої більшости згуртованих в ньому національних кооперат. орґанізацій постановив завести щорічний святочний і пропаґандистичний день. Цей день буде мати за ціль, показувати цілому світові карність кооператив та плодотворність їх орґанізації, як засіб до господарського визволення і як запоруку світового мира.

Кооперативні ідеали демократії, справедливого поділу і спільного виробництва зробили в останніх роках такий великий поступ та здобули собі таке признання в часі світової кризи, що тепер є необхідною річчю закріпити її основу, широко розповсюднити благодійний вплив кооперації та на зовні виявляти її міжнародню солідарність для добра людства в рівній мірі, як для особистого пожитку членів.

Для тої цілі є потрібний „День Кооператорів“. Отже закликаємо кооператорів всього світу, щоби під стягом „один за всіх — всі за одного“ влаштовували кожної першої суботи кожного липня загальні міжнародні демонстрації.

Кооператори цілого світу — єднайтеся!

Поле вашої праці чекає женців. Число співробітників росте постійно, нагода сприятлива. Жнивом нашим буде світ мира і приязних відношень між народами — діло кооперативного руху. Кооперація — це мир!"

(Підписи президента МКС Ґедгарда і секретаря Г. І. Мея).

З ІДЕОЛЬОҐІЇ М. К. С.

Як представник світового кооперативного руху Міжнар. Кооп. Союз:

поборює усі протекціоністичні житно-господарські тенденції сучасних держав;

намагається переломити всі барієри, що їх наставляють державні чинники на перешкоду вільним господарським зносинам між народами;

пропаґує безумовне роззброєння держав, і то у всіх ділянках: моральній, господарській і мілітарній;

Докладає зусиль для того щоби між народами запанував мир на основі взаїмної пошани своїх прав і територій (Як відомо — без того застереження всі мрії про мир є даремні).

З ІСТОРІЇ М. К. С.

М. К. С. засновано в 1895 р. з почину відомої на анґлійському ґрунті ґрупи кооперат. діячів т. зв. християнських соціялістів та при близькій співучасти рочдельських кооператорів. В ньому обєдналися майже всі краєві національні кооперативні орґанізації світа за виїмком лише деяких союзів сільсько-господарської і дрібно-буржуазної кооперації (прим. Німеччини, Чехословаччини, Польщі). В кооперативах, що належать до тих національних союзів, є обєднано кругло 60 міліонів членів, переважно голов родин, отже разом МКС. репрезентує господарські і суспільні інтереси 250 міліонів душ.

МКС дбає про розвиток своїх членів — краєвих орґанізіцій та про правильність їхньої ідеольоґії. Для тої ціли видає всякого роду друковані публікації, скликує що 3 роки міжнар. кооп. зїзди, а що року в літніх місяцях відбуває „кооперативну школу" — 10-денний інформаційний курс для діячів національних кооперацій.

МКС, якого осідок є у Льондоні, заскарбив собі і нашу вдячність, принявши живо до серця удари, що впали на наші кооперативи і кооператорів підчас т. зв. пацифікації у 1930 р. МКС інтервенював в цій справі як на міжнародньому форумі так і перед польським урядом.

МІЖНАР. КООП. СОЮЗ ПРО КРІЗУ.

В тексті резолюції, яку МКС пропонує до ухвалення на цьогорічних обходах „Дня кооперації", читаємо між іншим про:

„катастрофу, яка загрожує світові і яка є нічим іншим, а крізою цивілізації та цілковитим крахом системи розподілу торговлі і промислу".

Підкресливши взаїмну господарську залежність всіх країн, універсальне розповсюдження крізи та парадокс, що кріза шаліє в роках прегарних жнив та найвищого розвитку промислу, резолюція

„видвигає життєздатність та відпорність нашої кооперативної системи при сучасному госп. хаосі, який повстав в значній мірі через хиби капіталізму та через повну його нездібність до розвязання світових проблєм“.

Як одинокі засоби, що можуть успішно перебороти цю крізу та перешкодити приходові нової подібної катастрофи, МКС поручає „демократичну господарку, продукцію для служби суспільству, а не для зиску та пристосування продукції до потреб споживання. Одинокою здоровою формою для здійснювання тих засад є кооперація.

Вкінці резолюція нагадує, що важною умовою успішної боротьби з катастрофою є ще розброєння держав і політика мира.

УКРАЇНСЬКІ КООПЕРАТОРИ ПІДВОДЯТЬ ПІДСУМКИ.

VII. Краєвий Кооп. Зїзд, що радив дня 29. червня у столичнім городі Льва — відповів пекучій потребі дня. Усе, що останніми роками передумалося, передискутувалося, усе, що наболіло і тревожило — вказувало на потребу такого „теоретичного“ Зїзду. Свідчить про це і численна участь делеґатів у Зїзді, помимо літньої пори і звязаних з поїздкою коштів, та оживлені дебати у всіх чотирьох комісіях Зїзду.

Що було предметом Зїзду? — Те, що не могло ніколи ширше обговорюватися на річних зборах централь, ізза їх формалістичного змісту. Обговорювалася у всій ширині **методика кооперативної праці**, у її чотирьох засадничих у нас видах (господ.-споживчій, кредитовій, молочарській, міській споживчій). Підготовили матеріял для дебат обширні проєкти тез, вироблені орґанізаційним відділом РСУК та обміркувані його Радою.

Життя кричало за тим — бо ми, як ще на ділі початкуюча кооперативна орґанізація, маємо ще мало власного життєвого досвіду, а до того ще й нехтуємо досвід других народів, як „теорію“. А сталося так, що якраз кілька останніх літ дали нам (і ще дають) прекрасну, іноді болючу лекцію методики кооперативної роботи. Що іншого є, коли вичитаю з книжок про рочдельську засаду торгівлі за готівку, а зовсім що іншого, коли бачу на очах руїну довголітніх кооперативних змагань в наслідок кредиту! Таких практичних наук дали нам останні літа без числа. І ось ми їх зібрали, оформили у рід кодексу кооперативної життєвої мудрости і рішили її придержуватися.

Певно, є й так. (і будуть ще досить довго), яких свідомість ще не вповні приймає науку життя. Вони ще довго будуть гальмою поступу. Нашим завданням буде довбати скалу невтомно, ширити знання тез, ухвалених VII. Зїздом, де зібрано досвід зверх 10 літ повоєнної праці серед нових умов, дбати про їх дальше уточнення.

На переломі у світовій господарці ломиться і в нас дещо з того, що невідповідало засадам кооперації. Не жаліймо за тим! Зате з тим більшою вірою в успіх будуймо нове. Що наш дух не заломився мимо всього, що він вже загартований і здібний до дальшого походу — про це ми переконалися на цьому Зїзді.

Нехай цей Зїзд започаткує в нас справжній перелім у методах праці, там, де вони помилкові, а добре веденим установам нехай дасть зброю до ще кращої розбудови!

В Зїзді взяло численну участь селянство, даючи річевих і вишколених промовців, що належить піднести з особливою радістю.

В майбутньому булоб може вказаним передискутовувати проєкти резолюцій перед Зїздом на окружних конференціях.

На передодні Заг. Зїзду відбувалися нормальні річні Заг. Збори **„Центросоюзу“.** В очі впадало те, що майже кожний рік приносить значні особисті зміни в складі учасників збору цієї установи (постійна флюктуація в Окружних Союзах). Збори виявили тверду волю піддержати і розбудувати централю господ. спож. кооперації. Доказом великої життєздатности цієї галузі нашої кооперації є її готовість піддержати матерʼяльно такі важні суспільні установи, як „Просвіта“, „Сільський Господар“ і кооперативне шкільництво, закликаючи до того всі кооперативи.

КОЛЮМБОВЕ ЯЙЦЕ.

Гувер, американський президент, своїми новими потягненнями в справі мораторії воєнних відшкодувань, а особливо своєю пропозицією про зменшення мілітарних бюджетів на одну третину — поставив танцююче яйце світового господарства на відомому колюмбовому місци. Може хоч тепер розкриються очі дипльоматам, політикам і „економістам“, які дурили самі себе і других байками про причини світового хаосу. Може нарешті замовкнуть теоретики „надпродукції дібр“, „за малого добування золота“, „плям на сонци“ (бо й таке було вияснення суч. кризи) і т. д. Може світ нарешті таки зуміє зосередити свою увагу на цих двох-трьох засадничих питаннях, від яких залежить фактично все. Може подумають про те, щоби не розтрачувати марно господарських дібр та про те, **як ці господарські добра уприступнити міліоновим масам їх споживачів?**

БЛУДНИЙ КРУГ.

Нині можемо вже оглядати біг подій в перспективі часу.

На початку (1929 р.) впали ціни хліборобських продуктів, в слід за ними впали доходи хліборобського стану і зменшилася закупочна сила села. Тоді зачали маліти обороти промислу а вслід за тим корчитися його виробництво і зростати безробіття. Очевидно, що це привело за собою упадок споживання в місті, зменшення закупочної сили міського населення. Як висновок з цього прийшло дальше ще трагічніше обниження цін хліборобських продуктів.

Вертаємо отже до того місця блудного колеса, з якого вийшли — до знижки цін хліборобськх продуктів.

На цьому місци стоїмо нині — на початку літа 1932 р., коли за кільо масла платять (молочарням) 2 зл. 20 сот. (словами: два зл. двайцять сотиків) а за кільо живої ваги безріг платять у Львові 1 зол. В 1929 р. платили в червні: за масло (МС кооперативам) 5 зол., за свині 1,70—2,00 зол.! (Легка звижка цін збіжа носить сезоновий характер і має значіння не для продуцента, а для перепродавця).

Очевидно, колесо крутиться далі, як все у світі „крутиться“ без упину. Блудний круг льоґічних послідовностей, де одно явище тягне за собою друге — може зачатися наново, хоч яким абсурдним не є вже цей стан, що є нині.

Де тому конець?

Конець блудному кругові буде і мусить бути, без огляду на це, який. „Кінцем“ в ділянці с. г. продукції може бути те явище, яке помічається вже й сьогодні: Зменшення достави молока до молочарень, зменшення годівлі безріг і т. д. Певна річ, дехто перекинеться на продукцію тих річей, які ще релятивно дають найкращі висліди (городництво, садівництво, пасішництво, по части птахівництво, може подекуди навіть посів збіж.). Але не є виключене і абсолютне зменшення продукції в ділянці сільського господарства, подібно, як це має місце вже від довшого часу в промислі. Що за тим прийде ще більше безробіття в промислі, про це нема двох думок.

Є можливі ще й інші „виходи“ та „кінці“, аж до цілковитого господарського і політичного хаосу включно. Маємо уже два офіціяльні державні банкроцтва в Европі (південно-американських не рахуємо): грецьке і австрійське. Чому їх завтра не може бути ще більше?

А може врешті решт прийде отверезіння в Льозаннах, Женевах та інших центрах всесвітньої політики та господарки. Може там нарешті зрозуміють, що **їх світ** котиться в пропасть? Хто знає....

„ДЕЖ ДІЛИСЯ ТІ ГРОШІ?“

Читаємо у пресі, що ощадностеві вкладки в кредитових установах далі маліють. За останній рік цей спадок виносить кругло половину всіх вкладок. Після звідомлень з дати 5. червня ц. р. вкладки у 14. найбільших акційних банках (в загальній сумі вони репрезентують 80 прц. капіталів всіх акційних банків взагалі) впали з 616 міл. зл., що були на 1. травня 1931 р. до суми 340 міл. зл. 1. травня 1932 р.

Недавно знову опубліковано підрахунок платничого білянсу народнього господарства в Польщі. Виявляється, що від 1930 р. платничий білянс краю є знову пасивний, себто, що з Польщі вивозиться більше грошей, як до неї припливає. Коли в 1928 р. була мала надвижка (6 міл. зл.), то в 1930 р. є вже величезний дефіцит — 558 міл. зл.

На кожному кроці чуєте те саме: нема готівки, нема кредиту, нема грошей взагалі. Що-ж таке сталося з грішми, атже-ж вони ані не згоріли ані їх держава не постягала до своїх банків, бо тоді вони булиб в державі; тимчасом відомо, що держава в першій мірі жаліється на брак гроша. Дехто пускає вже навіть „пробні бальони“ на тему, чи не начатиб державі друкувати більше нових банкнотів або хоч „касових бонів“, понад нормальний випуск.

Немає грошей хлібороб, бо вони пішли від нього в руки його доставців-промислових кругів і державних екзекуційних органів. Не має їх купець, бо зменшилися його обороти взагалі; твердить, що їх не має, теж промисловець, навіть той скартелізований.

Де-ж нарешті ділися гроші? Де ті польські золоті і американські доляри, яких ще було досить багато в обороті тому пару літ назад? — Так питає пересічний громадянин, не-спеціяліст економіст.

Коли зменшується кількість гроша в обігу, то це значить, що: а), або частина їх виемігрувала за кордон, б) або переховується у приватних схвоках, в) або їх стягнув у більшій як звичайно кількости державний банк і передержує у себе, евентуально навіть частину нищить. Інших можливостей не має.

Пригляньмося, як виглядає ця справа у теперішній польській дійсності.

Перша можливість, коли ходить про краєву валюту, то вона мало правдоподібна, бо польський злотий досі не носив характеру т. зв. льокаційної валюти, за якою попитувалиб на міжнародніх грошевих ринках. Зате, коли ходить про доляра, то безумовно з Польщі відплили за кордони великі його кількости, головно у формі сплачування товарових і банкових зобовязань, затягнених у добі т. зв. „радісної творчости". Найвимовніше про це говорять урядові зіставлення про засоби валют у Польському Банкові. Тоді як в січні 1928 р. було в Банку валют на суму **837** міл. зл. (доляр = 8,91 зл.), то в січні 1932 р. їх тут було вже всього на **188 міл. зол.** Ці дві цифри говорять сильніше, як цілі статті про зубожіння держави та про відплив з неї капіталів за кордон.

Друга можливість — так звана тезавризація готівки по скринях, сейфах, евент. навіть у скарбницях банків. І тут є чимала правдоподібність, що цею дорогою відтягається чимало фондів від участи в кредитовім обороті. Кредит підкосила не сама недостача вільних капіталів, а в ще більшій мірі той настрій поголовного недовіря до в сього і до всіх, що запанував на всіх ділянках, а місцями зачинає вже навіть перекидатися в паніку.

Третя евентуальність — що банкноти стягнула і передержує держава — відпадає при відомих грошевих недостатках польського скарбу. Зрештою і на це питання можемо мати відповідь, переглядаючи звідомлення, про стан рахунків Польського Банку. Отже: на 31. грудня 1928 р. було в обігу в державі банкнотів на суму 1.295 міл. зл., а на день 31-го березня 1932 р. — 1.130 міліонів зол., значить обіг банкнотів зменшився, але дуже мало (на 165 міл. зол.). Інша річ, де саме ці банкноти є, в чийому посіданні. Що нема їх в сірої маси звичайних смертників хліборобів, робітників, ремісників — це безумовно так. Але чи справді їх нема в конторах синдикатів, монополів і картелів, про це треба поважно сумніватися. В кожному разі не свідчить про це факт, що і далі, мимо найлютішого розгару крізи — платні, ремунерації, дивіденди та інші форми роздачі доходів між керуючу верхівку остають без змін, викликуючи злу кров у цілому громадянстві, як цинічна провокація, визов елементарним почуттям якоїсь справедливости. Як відомо, ця обставина викликує вже таке огірчення, що сам уряд вважає конечним „щось зробити" для його злагіднення, ставлячи певні свої вимоги великопромисловим кругам.

Покищо йдуть довгі торги поза кулісами, з яких ще не знати, що вродиться.

НІМЕЦЬКА КООПЕРАЦІЯ СТАВИТЬ ЧОЛО КРІЗІ.

Голі цифри говорять краще слів. Споживча кооперація Німеччини виявляє ось які розвоєві тенденції:

рік	кооп-ив	Місць продажі	Число членів втисячах	оборотів в нім. марок	пересіч на члена
1903	627	**1597**	573	131	230
1925	1051	8500	3382	616	182
1928	1012	**9605**	2803	**1045**	373
1929	997	10124	2859	1176	411
1930	968	**10709**	2940	**1240**	422

Це основні показчики. Службового персоналу було 1928 р. — **55.597,** в 1930 р. — **57.463.** Власне виробництво 1927 р. — 302,5 міл мар., в 1930 р. — 342,3 міл. м.

Як бачимо, є постійний, хоч не нагальний зріст, навіть в добі кризи. Щойно у 1931 р. обороти дещо змаліли (пересічно на 6.4 проц.).

ПОХІД РУЇНИ.

Основним показчиком насилення кризи ми вважаємо все таки не стан продукції, тільки к о н с у м ц і ї, яка одна відбиває маєтковий стан населення і його закупочну здібність. Треба ствердити, що щойно ця кріза відкрила офіціяльній статистиці в Польщі очі на правдиву вагу такого показчика конюнктури, як стан споживання товарів внутрі краю. До того часу було майже неможливим дістати від тої статистики цифри про внутрішне споживання, хоч найважніших товарів (за виїмком кількох). Від приблизно року ці дані публікуються. Вони свідчать найбільш вимовно про те, яким жахливим темпом поступає в Польщі зубожіння населення.

Продано внутрі краю:

Рік	цукру	нафти	соли	вугля
	Т О Н Н			
1928	351.051	124.039	285.367	23.560.538
1929	361.036	133.012	301.770	27.122.684
1930	348.381	127.715	301.900	20.291.884
1931	220.065	110.521	287.970	19.042.309

Уважаймо, що це є самі річи щоденної потреби, а населення постійно росте!

Як подає Інститут для досліду конюнктури споживання пшеничного печива (збут дріжджів) паде індексово зі 192,9 в IV. квартапі 1930 р. на 96.7 в IV. кварт. 1931 і 97,1 в I. кварталі 1932. Споживання нафти н а с е л і впало зі 110,3 в III. кв. 1929 на 93,4 в III. кв. 1931 р.

Чи треба побутових ілюстрацій до того цифрового оповідання про нужду мас? Вони вже так відомі... Ось маленький фільм щоденного життя: селянин „господар“ в кооперативі купує „за 1 ґроша сірників“ — дістаючи 4 штуки. Трьох парубків складається на купно одної „драмки“. Селянин розрізує сірничку на дві, а то й на чотири части. Цукор „купується“ вже тільки на кістки (тому на селі кристалічний цукор „не йде“). Великий „господар“ приносить одно яйце до кооперативи, обміняти за товар. Діти з львівських шкіл, навіть діти священиків, учителів то-що вертають цього року домів на ферії пішком, навіть на такі далекі віддалі, як до Рави р. (3 дні маршу) і т. д., і т. д.

В Польщі памятають ще добре крізу з 1925 і половини 1926 р., крізу, яка, як відомо, мала свій відгомін і в політиці, привівши до зміни режіму. Отже цікаво порівняти тодішній і нинішній стан продукції. Коли стан продукції в промислі в р. 1928 приняти за 100, то вищий показчик (107,5) мав лише січень 1929 р. Січень 1925 р. мав показчик 80,1, а січень 1926 мав 60.1.

Але січень 1932 р. взяв рекорд у спаді виробництва; тут показчик упав до 51,8, себто: продукція в січні біжучого року виносила ледви половину того, що продукувалося в 1928 році! Ще перед роком, в січні 1931 р., показчик виносив 73,6.

Колиб отже не було дальшого спаду продукції, то ми находилися-б саме тепер на самому дні крізи. Але не видно покищо тих ознак, з яких можнаб вносити, що не прийде до ще більшого загальмування продукції. В кожному разі твердошийна політика високих цін, яких не попускаються картелі, не ворожить збільшення закупів промислових виробів, а через те нема й виглядів на скріплення запотребування на промислові вироби.

„KRES WĘDRÓWKI" і... РЕБУС.

Так характеризує господарське положення Польщі і її державних фінансів орґан ґрупи високих урядовців економічних міністерств, „Ґосподарка Народова" (Ч. 11. з 1. VI. 1932). Бюджет, що колись доходив 3 міліярдів, зредуковано недавно до 2.300 міл., а оце знову на 200 міл. через нове зменшення платень державних працівників на провінції. Впливи з податків маліють з року на рік. Коли перший квартал 1931 р. приймемо за 100, то в такім-же часі 1932 р. впливи з данин і монополів дали вже тільки 82. Чи є можлива дальша знижка бюджетових позицій? З окрема, чи може Польща рішитися на зменшення видатків на мілітарні цілі („святая святих" усіх мілітарних держав!) — таке питання непокоїть автора „Ґоспод. Народовей" і в звязку з тим з його грудей виривається, може нехотя, трівожний запит: „чи ми не дійшли вже до краю мандрівки?" (у фінансових можливостях?).

Автор звертає увагу на побічні обставини, які комплікують ситуацію. Чимало приватних підприємств, будучи задовженими в державних банках, вимагають або санації або перебрання їх на рахунок держави, як головного кредитора. Є чимало фірм, за які держава давала фінансові ґарантії і є небезпека, що з цього титулу впадуть на державу нові тягарі. Останні ощадностеві зарядження уряду можуть принести лише хвилеву „передишку" на пару місяців, але „ніхто не знає, що буде в жовтні-листопаді". „Держава находиться нині у відступі. Хто знає, чи вже нині вона не зійшла низше мінімум існування". Автор остерігає, поки не пізно, перед легковаженням небезпеки, яка може привести до „упадку значіння держави в суспільній, політичній і господарській ділянці", але зовсім не говорить, на чім має полягати та зміна тактики.

Чи ревізії має підлягти політика співпраці з великим промислом і поміщицтвом, що була досі провідною лінією влади? Чи може навпаки — треба ще більше натиснути на податника і консумента монопольних товарів? Чи може треба старатися з більшим як досі успіхом про закордонні кредити? Може шукати замирення внутрі і на зовні

і тим спричинити політичне віднапруження? Може злагіднити „твердий режим“ відносно непольських народів? Чи не треба рішучо розпрощатися з етатистичними тенденціями а дати волю населенню самому орґанізувати господарство, охороняючи його рівночасно перед диктатурою картелів і не творячи самим все нових і нових монополів та синдикатів? Чи не пора взагалі подумати і про ту корову, що має молоко давати? І т. д., і т. д. Усяке насувається на думку, але автор сам від себе не називає ні одної з тих проблем. Він лише ставить читачам загадку, ломиголовку, тяжкий ребус.

Може й сам не знає, як його розвязати? А може знає, та не стає мужности сказати?

В кожному разі нема вже сумніву, що етатистичні тенденції в центрі влади дістають сильний моральний удар. Як доносять останні ґазети, навіть дальша виплата експортових премій є під загрозою, з огляду на пустки в державній касі.

АҐРАРНА КРІЗА В СРСР ВЖЕ Є.

Реферуючи осінню 1931 р. про стан сільського господарства в Рад. Союзі та спеціяльно про колгоспи, ми прийшли до висновку, що весна й літо ц. р. будуть для СРСР. часом гострої апровізаційної крізи. До цих висновків дали нам підставу вісти самої большевицької преси про конфлікти влади з самими вже колгоспами і навіть радгоспами на ґрунті здачі державі лишків продуктів. Свого часу став голосним факт репресій проти самого Цукротресту, за нездачу державі хліба. — Сьогодня вже відомо, що передбачена аґрарна кріза на цьому переднівку є доконаним фактом, а своїм розміром далеко перейшла харчеві трудности всіх останніх літ. Блищі відомости найде читач у хроніці.

„КРАЇНА ДОЛЯРА — ХОРА МОРАЛЬНО І ПОЛІТИЧНО“.

Так читаємо день у день в пресі. Навіть найбільші критики американських відносин не думали, що так швидко розвіються німби, якими оточував себе Новий Світ, та що аж таким слабим виявить себе устрій американського господарства, як відомо, найтвердший бастіон капіталістичної господарки і опертого на ній суспільного устрою.

„Ні одна з американських суспільних інституцій не видержала проби крізи. Цілість сталася якоюсь суспільною мряковиною“. „Ніхто не є паном ані свойого майна, ані зарібку, ані навіть життя (бандитизм!). З другої сторони на цілому житті ваготить безмірним тягарем рука великого капіталу, зосередженого в руках немногих міліярдерів та міліонерів“.

Односторонний культ гроша і грошоробства („бизнесу“), зарібку per fas et nefas, зиску як спасенного реґулятора цілої господарської машини і як единого, мовляв, мотора людської діяльности — всі ці так дуже „американські“ прикмети тратять на очах свій авторитет навіть для їх недавніх визнавців. Коли ще до недавна Америка з легковаженням висловлювалася про европейські методи забезпечення працівників перед безробіттям, мовляв, у нас кожний заасекурований своїм вкладом у банку і своїм власним майном — то нині чуємо з того боку вже інші голоси. Говорять вже і там про необхідність розбудови соціяль-

ного законодавства та взагалі більшого, як це було досі, вгляду суспільства в господарку приватних підприємств. Америка, хоче чи не хоче, буде приневолена реформувати свій пересадно індивідуалістичний спосіб думання на більш громадський, суспільний.

А тоді і для кооперації в Америці буде створена більш сприятлива, як це було досі, атмосфера. Не даром склалася приповідка про те, що кооперація, це дитина злиднів.

З ЦАРИНИ АБСУРДУ.

Як доносить „Ґазета Гандльова", ціна цукру на американському ринку, яка виносила ще перед роком 1.15 цента ам. за 1 анґл. фунт (= 25 грошів п. за кільо), впала тепер до 0.52 цента за фунт (блиблизно 10 польських грошів за кільо). Але остаточно не в тім цілий абсурд. Ще більший в тім, що ми тут в Польщі, дякуючи митам, славетному цукровому картелеві і брюксельському порозумінню (важне на 5 літ, до 1937 р.) і розмежуванню експорту платимо за цукор 165—190 грошів за кільо!

Другим абсурдом є той висновок, який роблять цукроварницькі круги зі знижки цін. Уся їхня мудрість не виходить поза думку, що треба ще більше з м е н ш и т и п р о д у к ц і ю ц у к р у! (Ян. Івасєвіч у Ґаз. Гандльовій Ч. 124).

Божевілля! Фатальна засліпленість, яка може довести їх самих до остаточної катастрофи.

Панове! З м е н ш і т ь ц і н у цукру — хоч на половину, попустіть зі своїх претенсій — і цукру продаватимете вдвоє більше, як тепер. Населення стане справді користати з плодів своєї землі.

Але здоровля і потреби населення не входять, як відомо, ніколи в купецькі калькуляції...

ЗАЛІЗНИЦІ НЕСУТЬ ДЕФІЦИТ.

У „Вядомосцях Статистичних" опубліковано зіставлення видатків і доходів залізниць за 10 місяців мин. року (від квітня 1931 до кінця січня 1932). З нього виявляється, що польські державні залізниці від грудня м. р. стали нести дефіцити. В грудні м. р. доходи дали 88,97 міл. зл., а видатки були 95,74 міл. зол. Ще у листопаді 1931 р. рахунок оборотів виказав, надвишку 7 міліонів, грудень однак дав дефіцит 6,7 міліонів. Січень 1932 р. дав теж дефіцит в сумі 4 міл. зл.

В державнім бюджеті на 1931/32 р. поставлено сподіваного доходу зі залізниць 46 міліонів зл. Як тепер показується, то замість того держава дістане за цей бюджетовий рік всього яких 5—6 міліонів, отже н а ц і л и х 40 м і л і о н і в м е н ш е я к д у м а л о с я.

А в 1932/33 р., як виходить з тенденції останніх місяців, буде для державного бюджету ефективний видаток замісць якогось доходу.

КОРИСТИ З КРІЗИ.

Всі настроєні на жалібну нуту, коли заговорити про крізу (саме те слово вже всім осточортіло, хоч тому три роки, як ми сиґналізували прихід крізи, мало хто й цікавився цею справою). Та як би ми чорно не дивилися на справу крізи, то н е м а л и х а б е з д о б р а. Тим

добром вважаємо два явища. П е р ш е, — що сучасна хуртовина загартує здорові елементи суспільного господарства і богато їх навчить. Навчить між іншим кооперацію не боргувати, не позичати для непевних цілей і не розбудовувати на позичені гроші. Д р у г е: вона принесе загальне отверезіння від ріжних модних, а не завше належно передуманих гасел як то: обовязкова стандаризація, індустріялізація, коштовна раціоналізація і механізація, меторизація, експорт за всяку ціну, демпінґ, „відважне ризикування" межуюче зі спекуляцією то-що. Чимало з тих модних, а не завсігди вжиточних новинок загніздилося вже й у психольоґії кооператорів. Не зашкодить, як холодний туш господарської депресії дещо загальмує похід пересадної і не на кожного шитої „американізації".

ОСТОРОЖНО З ІНВЕСТИЦІЯМИ!

В слушний час підносять резолюції Ради РСУК (приготовані для VII. Краєвого Кооп. Зїзду) голос остороги проти надмірного захоплення проєктами поспішної розбудови кооперативних молочарень. З окрема справа т. зв. механізації праці, переходу з ручного погону на моторовий чи взагалі механічний вимагає надзвичайної обережности і повздержности. Особливо вимагає цього нинішна непевність ситуації. Коли нам доказують корисність прходу на механічний погін з т е х н і ч н и х мотивів, зогляду на поправу якости виробу, можливість пастеризації і т. д. — то чому-б з тим не погодитися? Але інша річ, коли до справи підійті ще з г о с п о д а р с ь к и м міркуванням. Кожна механічна інвестиція при нинішних горендальних цінах всіх скартельованих виробів та великих митних оплатах є вже сама собою небезпечна річ, бо обтяжує калькуляцію величезними а м о р т и з а ц і я м и, а коли куплено на кредит, то ще й високими в і д с о т к а м и. До того приходять одначе ще дальші загрози: передовсім можливість з н и ж к и ц і н м а н ш и н, а також можливість дальшої з н и ж к и ц і н м а с л а. Що буде тоді з машинами, купленими за дорогі гроші? Остання й теж велика небезпека, це є м о ж л и в і с т ь п о в н о ї в т р а т и з а г р а н и ч н и х р и н к і в для нашого експорту. Що досі держимося тільки на німецькому ринкові — втративши вже анґлійський, — це саме одно повинно вистарчати як „мементо" для нас, при відомих напружених нідносинах між Польщею й цею державою. В межах Польщі пастеризоване масло не є ринковим товаром. Що-ж тоді робитимуть наші дорогим коштом механізовані молочарні?

Також інші види кооперації мусять бути нині особливо обережними, значно більше, як в часах господарського підйому. Хоч така річ, як прим. інвестування поважної суми в фабриці люксусової посуди сама по собі повинна бути поза скобками споживчої чи сільсько-господрської кооперації, бо того вчить елементарна теорія й досвід кооперації — то специяльно в нинішних часах треба „десять раз відміряти, заки врізати". Не захоплюймося занадто кличами в дусі „радісної творчости", бо з їх уже нині сміються самі їхні колишні проповідники.

ПРЯМА ДОРОГА ВІД КООПЕРАЦІЇ ПРОДУЦЕНТІВ ДО КООПЕРАЦІЇ СПОЖИВАЧІВ!

Глибока, плодотворна думка, кинена в пору, найшла собі вдячний ґрунт. Від кількох літ нема майже числа кооперативного часопису

в Европі, чи бюлетеня МКС, де-б не реєструвалися нові факти про навязання прямих зносин між названими двома відгалуженнями кооперативного руху. Обі сторони обходять таким чином посередника, який до цеї пори був паном положення (особливо у міжнародній торгівлі) і диктатором цін. Ось на примір жмут відомостей з останнього часу:

Кооперативно зорґанізовані споживачі Вел. Британії побирають масло, яйця, бекони і т. д. прямо від кооператив рільників Данії. Також на місці в Данії є цього рода співпраця. Обороти кооп-ої Данії з кооп-ою Анґлією в останніх роках оберталися біля суми 10 міл. фунтів шт. річно.

До 1929 р. був у Швеції (як і скрізь) паном ситуації на ринку погноїв хемічний картель. Того року закуповує Шведський Союз Споживчих Кооператив (має між членами богато селян) фабрику погноїв, чим захитує геґемонію картелю і примушує його до уступок в цінах погноїв. Той-же самий Союз допоміг хліборобам, прийти в посідання великої вуженярні сала, яка стала при його допомозі кооперативою хліборобів-продуцентів і рівночасно доставником товщу для Союзу Споживачів.

Штокгольмська Споживча Кооператива (має під кінець 1931 р. 61.000 членів) покриває все своє запотребування молочних продуктів прямо в центральній кооп. молочарській орґанізації Швеції. В 1931 р. закупила вона 10,5 міл. літрів молока, 307.980 сметанки, 1.365.315 кґ. масла і 396.411 кґ. тревалого сира. Подібно зорґанізована теж достава яєць. Кооп-ва зобовязалася умовою з експортовою яйчарською кооперативою відбирати від неї усю її доставу того товару.

Шведські споживчі кооперативи взялися теж до орґанізації збуту с. г. продуктів своїх членів-господарів (масло, яйця, картоплі і т. д.).

Також і західно-українська кооперація зробила в останньому році поважний крок у цьому напрямі. Маємо на думці наші перші транспорти яєць, дириґовані Центрсоюзом прямо кооперативній споживчій централі Франції.

„На цій вулиці" повинно бути щораз більше життя, чимраз більший рух, бо думка співробітництва кооперації продуцентів і споживачів це одна з найбільш революційних думок повоєнної доби. Поза економічною проблемою тут вирішується ще дуже важне соціяльне питання: навязуючи вузли солідарности між двома великими трудовими відламами сучасного суспільства: дрібними продуцентами (в першій мірі селянством) і міським споживачем (передовсім пролетаріятом, як фізичної так умової праці).

Для такої великої ідеї варто попрацювати.

ХОРОБЛИВЕ МАНЯЦТВО ЧИ СВІДОМА ДЕМАҐОҐІЯ?

Не можемо іншим словом охарактеризувати тої кампанії, яку веде проти кооперативної, просвітянської, взагалі культурної роботи перемиський „Український Голос". В ч. 20 цього орґану, в статті п. Е. Ляховича, того самого автора, якого деякі виступи ми були примушені вже раз критикувати, читаємо (підкреслюємо ті місця, які вважаємо особливо блудними):

„Цей првід („ундорадикальний" — Ред. Кооп. Респ.) котиться в напрямі явного ренеґацтва, бо завданням раціональної, позитивної,

чи т. зв. „реальної“ політики, дбати в першу чергу про матеріяльні й інтелектуальні цінности, про економічні і культурно-освітні установи, про їх екстензивний розріст і матеріяльне забезпечення — а максімум тих здобутків поневолена нація осягає тоді, коли затрачує охоту до індивідуально-творчого самостійного життя, коли зломана духово — зрікається своєї національности (??!!). Тоді нація побідник великодушно бере безхребетну етнографічну масу в свої ласкаві обійми і замість репресій нагороджує її автономіями (?!), субвенціями (?), посадами, мандатами (? вибори 1930 р.!!), кооперативами (?? Волинь!), школами (??!) і т. д.“

Після такої премудрости не знаєш, чи ти сам не зійшов з глузду, та не те прочитав, що надруковано, чи може.....

Так і задумуємося: невже справді й автор і редакція несвідомі того, в чию користь вони працюють, підриваючи будівництво кооперації, Просвіт, Рідних Шкіл і т. д. і т. д.?

НАША ЗАГАЛЬНА ПРЕСА І ФАХОВІ ЖУРНАЛИ.

Недавно ми мали знову факт, що один польський щоденник („Кур'єр Львовскі“) реферував одну зі статтей нашого журналу. Майже постійно робить це орган польської кооперації „Сполем“ іноді „Спулдзєльчи Пшеґльонд Наукови“ та інші часописи. З нами обмінюються виданнями визначні кооперативні і екеномічні видавництва Німеччини, Франції, Анґлії і всіх майже славянських держав. Навіть кілька приватних осіб з польських кооперативних кругів передплачують наш журнал і очевидно є його читачами.

Тільки не можемо похвалитися, щоби наша українська преса виявляла зацікавлення нашим журналом. За останні роки було всього 3—4 випадки, коли нефахова (щоденна і тижнева) преса принесла якісь відгуки на те, що писалося в кооперативних, технічних чи інших фахових видавництвах. Чи справді таке у нас мале зацікавлення фаховою пресою? А може наші фахові органи такі неінтересні — тоді просимо хоч про це написати! Не може одначе бути так, щоби т. зв. загальна преса замикалася китайським муром від фахової, особливож цеї, що репрезентує таку життєву справу, як кооперація.

Подєбрадська політехніка.

*) В останніх роках свойого існування Подєбрадська „Українська Господарська Академія“ має вже більш-менш „нормальний“ вигляд. І студенти подобають на студентів — не видно між ними лисих, шпакуватих та підтоптаних, і професори „як професори“ — без френчів і салдатських шинелів, як то траплялося ще в перші роки її існування. І кабінети в неї і лябораторії, бібліотека — все „як у людей“, все більш-менш прилично, як у справжній школі...

*) Ця стаття, призначена первісно для студ. журналу „Студентський Шлях“ і написана автором на замовлення редакції цього журналу, не появилася в ньому з причин, незалежних від автора, через брак, як сказано було, для неї місця. — Ред.

Але згадати, як то було в початках, десь в 1923, 24, 1925 рр.! Тож не належало до рідкости, що такому підтоптаному студентові УГА неодна подєбрадська „мамічка", шануючи його поважний вік, казала „пане професоре", — а професорам доводилося нераз переконувати вихованих серед інших умов Чехів, що східно-европейські мужі науки не все мусять носити фрак і титул „доктора" („Co-že, nejste ani navet doktor?" — частий запит подєбрадського обивателя). А ті наші перші „кабінети", приладдя, що їх творили, нераз власними руками професори і студенти, ті вбогі засоби книжок, тісні поміщення по реставраційних салях і... той величезний творчий ентузіязм, той нестримний запал, та збірна незломна воля кількох сотень недавніх фронтовиків і військових та державних урядовців всіх трьох українських урядів, держав і армій (рахуючи і Кубань)! Ті перші роки культурних зривів, коли були всі дані на те, щоби йшла лиш одна деморалізація, гнилизна, похід песимізму! Ні, не скоро те все вийде з памяти!

Ті фізично надломані, по таборах і мансардах морально стортуровані люде, ті, в більшости (з початку) Наддніпрянці, значить, в очах пересічного галицького обивателя анархічний, несолідний елемент, — виявляють о много більше громадської ініціятивности, розмаху і витревалости в роботі, як галицька військова еміґрація, в Чехії навіть о много численніша. Зокрема головний осередок наддніпрянської демократично-республиканської еміґрації, Український Громадський Комітет, записався в історії української культури дуже похвально, орґанізуючи ряд культурних установ, між ними дві вищі школи, Укр. Господ. Академію і Вищий Педаґоґічний Інститут ім. М. Драгоманова (як доповнення до Укр. Університету, заснованого трохи скоріше). Еміґраційний центр виявляє настільки рухливости і авторитетности, що звертає на себе увагу офіційних чинників чехословацької держави і одержує від них фінансові засоби на задумане культурне діло.

Та не „гроші", в данім випадку підмога з боку чехослов. уряду, створили цей громадський рух, не вони його одушевляли! Нічого подібного! Що так не було, на це живим доказом може бути приклад російської еміґрації в цій-же самій державі, з окрема у Празі. Гроші йшли туди куди більші, як для Укр. Громадського Комітету та заснованих ним шкіл — але висліди? Які вони мізерні у порівнанні до того діла, що його створив дух української еміґрації за тих 10 літ!

Нераз доводилося чути з уст самих Чехів та інших чужинців слова щирого подиву для роботи, яку виконано, з окрема в Подєбрадах. „Це все ручна робота? Ці всі прекрасні технічні конструкції, ті образи, ті діяґрами, фізикальні препарати? Де це видано, щоби одна школа за такий короткий час видала 229, хочби й переважно літоґрафованих книжок наукового змісту та 7 томів Наукового Збірника?" — Такі питання ви чули нераз з уст гостей, що відвідували Академію в останніх роках. До того додайте кругло 500 вивчених інженерів (аґрономів, технольоґів, економістів), ті сотні дипльомних праць студентів-абсольвентів, — абсольвентів, між якими трапляється великий відсоток зрілих робіт, вартих друку, ті тисячі семинарських рефератів студентів, тих понад 50 ріжного роду товариств і громадських орґані-

зацій, що занотовано при Академії за 10 літ її існування і тих до два десятки ріжних періодичних видань, не лиш наукових, а й публіцистичних, які тут народилися, хоч часто теж у літоґрафічній одежі — і матиме хоч слабеньку уяву про велич праці, яку тут виконано. Зовсім отже слушно, помимо традиційного свого русофільства, чеські чинники, хоч довго дивилися скептично на професуру і вусате та бородате студентство — визнали Академію осідком справжньої наукової роботи, признаючи її по ряді літ права високої школи (чого не дісталося прим. російському кооперативному і педаґоґічному інститутам).

Виявилося наглядно, що тут, в українській революційній демократії, було бажання творити нове життя, була жажда світла і походу вперед, а там — в недобитках російського чиновництва (демократична ґрупа серед російської еміґрації була зникаючою меншістю) — було лише одно бажання забезпечити свої особи, своє фізичне існування. Не було там жадоби творити нове життя, а в нас його було чимало.

Наша еміґрація горячковою, культурною і розумною працею хотіла надолужити ті великі прогалини в національній і громадській орґанізації, які так траґічно вийшли на яву у роках проби. Вже у першому меморіялі, що його подавав Укр. Гром. Комітет до чеської влади в справі дозволу на Господ. Академію вказано на ту обставину, що при творенні апарату української держави не ставало своїх фахівців, спеціяльно в економічній ділянці, та не було свойого досвіду у веденні установ, орґанізацій.

Зроблено за 10 літ величезне діло після програми, наміченої в перших роках по розгромі. Воно, це діло, ще далеко не докінчене і тому булоб надзвичайною шкодою для української справи, якби сталося те, у що не хочеться й вірити, що Укр. Господ. Академія малаб підлятти ліквідації! Не хочеться вірити, тому що вона така потрібна, не хочеться й допустити, щоби ці культурні надбання і той моральний капітал могли впасти жертвою господарської кризи. Чи не найдеться можливости перенести Академії туди, де вона тепер найбільш потрібна — на етноґрафічну українську територію?

Академія — це нині всеукраїнська культурна цінність. Щоб там не було колись і десь — сьогодня вона — це добро Соборної України. Ми мусимо її піддержати. Віримо, що її учительський склад, якщо вдасться Академію удержати, виховуватиме й далі нашу молодь на свідомих українських громадян-соборників, вірних українським незалежницьким і демократичним традиціям, так, як вони й досі одушевляли Академію у муравлиній праці.

Д-р К. Коберський.

◇◇

СТАВАЙМО ДО ПРАЦІ ДЛЯ РОЗБУДОВИ „ПРОСВІТИ“!

Цього літа орґанізуймо акцію по містах! (Збут книжки з Просвіти, масовий вступ в члени, підписку позички).

◇◇

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Стрийський повіт.

(Господарська моноґрафія*).

Населення.

Число населення повіту виносить 72.543 осіб. З того числа припадає на Українців 41.117 або 56 проц., Поляків 19.885 або 29 проц., Жидів 9.062 або 12 проц., Німців 2.464 або 3 проц., інших 45. З рільного господарства живе 37.885 або 52 проц., з торговлі і промислу 20.980 або 28.9 проц., вільного звання 13.608 або 18.7 проц. Як бачимо, більшість населення повіту живе з господарства. Густота населення: 110 людий на 1 км. Під цим оглядом належить повіт до одних з найгустіше населених повітів Сх. Галичини.

Земельні відносини.

Повіт числить 9.577 селянських родин, 776 господарських родин в місті Стрию та 7.830 таких родин в Стрию, що мають свою хату.

Із 9.577 селянських родин є 848 безземельних, або 8.87 проц., в тім 478 комірників і 370 халупників.

Після величини посідання ґрунту діляться селянські господарства в слідуючий спосіб:

Господарства нище 1 морґа	1808	або	18,87	проц.
Господарства від 1— 3 м.	2888	„	30,16	„
Господарства від 3— 5 м.	18,25	„	19,06	„
Господарства від 5—10 м.	1310	„	13.68	„
Господарства від 10—15 м.	532	„	5,56	„
Господарства від 15—25 м.	262	„	2,74	„
Господарства від 25—50 м.	37	„	0,39	„
Господарства понад 50 морґів	67	„	0,69	„
безземельних	848	„	8,85	„
разом	9577	або	100,00	проц.

Коли приймемо, що до виживлення одної селянської родини, треба щонайменше 5 морґів поля (в дійсности далеко більше), то побачимо, що 6.857 родин, або 76.94 проц. усього селянського населення повіту не в силі вижити зі своєї землі. Дальше: 1.319 родин тих, які мають від 5—10 морґів, з трудом лише можуть вижити із власної землі; цих є 13,68 проц., а ледви 898 родин, або 9,38 проц. є в силі вижити з своєї землі.

З чого живе тих 6.854 безземельних і малоземельних родин? Є в повіті без міста Стрия 1.286 ремісників, з того 439 таких, що жиють виключно з ремесла й господарки. Між першими є: ковалів 34, стельмахів 25, столярів 36, теслів 23, шевців 83, кравців 46, різників 3, ткачів 74, боднарів 14, шинкарів 12, склепарів 56, мельників 18, мулярів 18.

Між другими є: ковалів 72, стельмахів 42, столярів 22, теслів 45, шевців 86, шинкарів 6, склепарів 36, мельників 8, мулярів 6.

*) Гл. „К. Р.“ ч. 6 за червень 1932.

Крім цего стало зарібками займається 4.810 осіб, з того: 1.059 робітників сталих н амісцях, а 510 стало доходячих до Стрия і 2.708 денних зарібників доходячих до Стрия. Сталі робітники на місцях і зарібники це пеереважно ті, які працюють на фільварках. Доходячі де Стрия працюють переважно в тартаках, столярнях, млинах і т. д.

Можність сезонової еміґрації дуже обмежена, бо контінґент для повіту виносить ледви кількасот осіб річно. Натомісць нема майже сезонової еміґрації до повіту. Жнива і інші полеві роботи на великих обшарах відбуваються майже виключно місцевим населенням.

Як представляються земельні відносини в поодиноких селах повіту? Найбільше число безземельних родин є в підмійських селах, як: Братківці, де на 412 родин є 76 безземельних або 18 проц., Дуліби 289 на 599 (48 проц.), Грабовець 54 на 281 (19 проц.), Нежухів 30 на 170 (17 проц.). В тих селах мешкає також дещо залізничників, військових і т. д., які ізза недостачі помешкань в Стрию не могли там осісти. Дальше, мають велике число безземельних слідуючі села, дальші від міста: Голобутів 30 на 152 (19 проц.), Лисятичі 80 на 400 (20 проц.), Лукавиця Нижна 30 на 118 (25 проц.), Моршин 27 на 107 (25 проц.), Підгірці 26 на 113 (20 проц.). Нема безземельних в слідуючих селах: Лотатники, Станків, Уголна і Воля Довголуцька.

Найбільше самовистарчальних господарств поверх 5 гектарів мають передусім села скольонізовані: Бриґідав 100 господарств вище 5-ти гектарів на 168 усіх (59 проц.), Гельзендорф 36 на 53 (67 проц.), Дашава 70 на 390 (17 проц.), Довголука 28 на 162 (17 проц.). Пятничани 32 на 115 (28 проц.), Стриганці 15 на 100 (15 проц.), Воля Довголуцька 28 на 94 (29 проц.).

Скільки випадає пересічно гектарів поля на 1. селянську родину в поодиноких селах? — Коли візьмемо кількість усього селянського поля без громадського і кількість усіх сел. родин і безземельних, то дістанемо образ землеволодіння в поодиноких селах. Побачимо, що найбільшу кількість землі на 1 родину випадає зноваж в цих селах, німецьких й мішаних: Бриґідав 7,7 гектарів, Ґельзендорф 8 гектарів, Пятничани 5,5 гектарів, Стриганці 10 гектарів, Воля Довголуцька 8 гект. Найменше землі мають села: Братківці 1,4 гектарів, Гірне 2 гектари, Комарів 1,3, Любинці 1,4, Пукеничі 1,7 і Станьків 1,7 гектарів. В цілому повіті на 1 сел. родину припадає пересічно 3,32 гект. землі. Для порівнання додамо, що для інших повітів ці дати представляються так: для жидачівського 3,38 гектарів, скільського 7 гектарів, в Болехівщині 3,87 гект.

Можливости поширення селянських варстатів праці коштом більшої посілости виглядають слідуючо: Табулярних ґрунтів в повіті — без лісів, будівльних площ, садів і т. д. є 8.527 гектарів. Положені вони в 43 громадах. В наслідок давнішої чи недавної парцеляції нема табулярних ґрунтів вже в слідуючих громадах повіту: Бриґідав, Дуліби, Фалиш, Кавчий Кут, Комарів, Татарське і Воля Довголуцька. Усіх табулярних власників є 26.

Колиб розпарцелювати усі табулярні ґрунти в повіті, то можна утворити нових 1.750 самовистарчальних господарств, числячи по 5 гектарів на 1 господарство, або доповнити около 3—4 тисячі карловатих господарств до самовистарчальности. Несамовистарчальних господарств все таки лишилосяб тоді 2—3 тисячі. Кількість гекарів в землі,

припадаючих на 1 родину, піднеслася би з 3,32 на 4,21. В дійсности є це однак в теперішних умовинах нездійсниме, бо більша часть табулярної власности в повіті не підлягає парцеляційному законові, а то з огляду на велику кількість власників (26) та деякий рільничий промисл. Велика зем. власність має 5 горалень, 2 шкілки ов. дерев, кількасот гект. ставів і т. д., що, як звісно, дозволене максімум землі одного власника збільшує в кілька разів. Парцеляція на підставі заборового закона є можлива лише в кільканацяти селах на площі около 4.000 гект. Як бачимо, можливість поширення селянських варстатів праці невелика.

(Кінець буде).

В. Мосора.

ОСВІТА І ВИХОВАННЯ.

Наукова та освітня діяльність української еміґрації в галузі кооперації.

Опинившись на чужині, українські кооператори насамперед поставили собі таке завдання: увійти в найблищі стосунки з кооперативними орґанізаціями тих держав, де вони перебували, подати інюормації про розвиток та стан української кооперації і самим ознайомитися із станом европейської кооперації, з методами праці кооперативних установ, з провідними ідеями европейської кооперації. Це було тим більш необхідним, що на протязі 1913—1918 р. українська кооперація була відірвана від західно-европейської, а за час війни в діяльности цих кооператив зайшли великі зміни. Отже, українські кооператори, з одного боку, подавали інформативні замітки до ріжних европейських кооперативних часописів і виступали з докладами на кооперативних нарадах та кондеренціях (А. Головко, С. Перепелиця, Х. Барановський) та на Міжнародньому Кооперативному Конґресі в Парижі (1919 р.)*)

В 1921 р. українські кооператори взяли участь в сільсько-господарській виставці в Празі, виставивши ряд діяґрам та картограм про розвиток української кооперації. З другого боку вони побували в цілому ряді кооперативних установ в ріжних державах. Для прикладу можна навести, що автор цього докладу під час своїх студійних подорожів знайомився на місці з діяльністю кооперативних орґанізацій ріжного роду в Німеччині (Берлін, Дрезден, Ляйпціґ, Реґенсбурґ, Мюнхен, Нюрнберґ, Гамбурґ, Страсбурґ), Чехословаччині (Прага, Колін, Градец Кральове, Мл. Болеслава, Мнихово Градіще, Клятови, Дражіце), в Бельґії (Брюсель, Гент, Остенде), Франції (Париж, Кань-Сюр-Мер, Лєзарк), Швайцарії (Женева, Базель), — а всього відвідав більше 70 кооператив.

При огляді кооперативних орґанізацій збиралися матеріяли з їх діяльности, які й лягли в основу кооперативного кабінету при Українській Господарській Академії. Багато матеріялу зібрано також шляхом листування.

---

*) В 1930 р. в Міжнар. Коопер. Конґресі брав участь проф. С. Бородаєвський, в 1931 р. він же брав участь в Міжнар. Канференції професорів кооперації.

Чим виразніше зясовувась, що примусове перебування на еміграції затягнеться на довший час, тим більше актуальною ставала думка про обєднання українських кооператорів, що перебувають на еміграції: на Волині було організовано „Бюро Українських Кооператив", а в Ч. С. Р. Кооперативне Бюро при Українському Комітеті (Прага, 1921 р.). Як що праця укр. кооператорів на Волині набрала практично-орґанізаційного характеру, то праця кооператорів, що перебували в Ч. С. Р., набрала характеру головним чином теоретичного. На Волині було орґанізовано цілий ряд кооператив, а Пражське Бюро основне своє завдання покладало в орґанізації курсів для поширення кооперативного знання серед еміґрації. В першу чергу було намічено курси в Празі. Дякуючи прихильному відношенню чеського уряду, ідея кооперативних курсів в Празі скоро перетворилася в ідею курсів кооперативно-сільсько-господарських, пізніше — в ідею сільсько-господарського кооперативного інституту, і нарешті, — при активній підтримці міністра Гірси, — в ідею Укр. Господарської Академії з кооперативним відділом. Популярніж кооперативні курси було орґанізовано в Празі, Юзефові, Терезині і інших містах. Кооператвні предмети на них викладали С. Бородаєвський, К. Безкровний, К. Коберський, С. Ріпецький, М. Літвіцький, Я. Грабів і інші.

Українська Госп. Академія (Подєбради) розрослася в дуже поважну установу. Кооперативний відділ екоомічно-кооперативного факультету було збудовано по програмі високих шкіл. Як що не рахувати Кооперативного Інституту імени Туган-Барановського, що був заснований в Київі в 1918 р. але довго не міг розвинутись через большевицьку навалу, то кооперативний відділ Академії є першою в світі кооперативною високою школою. В деяких державах Европи кооперація викладається у високих школах (Прага, Берлін, Кельн, Париж)*), але тільки як окремий предмет; в Галлє кілька років існує кооперативний семинар при університеті. Українськаж Академія дає повний курс кооперативного знання: слухачі кооперативного відділу, опріч повного циклю економічних наук (по програмі високих шкіл), слухають цілий ряд предметів з теорії, історії й практики кооперації в усіх її видах. Ще й досі немає другої школи, деб кооперація викладалась в такому повному обсязі, як на кооперативному відділі У. Г. А. На інших відділах У. Г. Академії (економічний, статистичний, лісовий, агрономічний) кооперація викладається як окремий теоретичний предмет; але слухачі цих відділів також мали можливість ознайомитися і з кооперативною практкою, беручи участь в кооперативах, що були засновані при Академії з подвійною метою: господарською й учебною. На кооперативномуж відділі практичним вправам відведено багато місця (ведення кооператив, кооперативне рахівництво, ревізія).

Для теоретичного удосконалення слухачів засновано кооперативний семинар, через який пройшли 45 слухачів кооперативного відділу і в якому не малу участь брали й слухачі інших відділів.

Засідань семинаря відбулося 128, докладно зачитано 96. Ліпші реферати, читані на семинарі, уміщено в трьох книжках „Кооп. альма-

*) Теж у Франкфурті, Будапешті, Варшаві, Кракові і др. — Ред. К. Р.

наху“ (літографованого), що видавало засноване слухачами й професорами економ.-коопер. факультету „В-во розповсюдження кооперативного знання“, переіменоване потім в „Т-во українських кооператорів“. Це Т-во видавало також „Кооперативний огляд“ (літоґр.), де містилися дрібні замітки, писані майбутніми кооператорами.

Матеріяли про плян навчання та чинність кооперативного відділу Академії були виставлені на Міжнародній кооперативній виставці в Ґенті в 1924 р. Там теж була роздана брошура проф. С. Бородаєвського „L'enseignement supérieur coopér. à l'Academie Polit. ukr. en CSR.“

Кооперативний відділ закінчило з титулом інженера поки що 25 осіб; про працю їх в кооперативних та інших установах до Академії надходять дуже похвальні відзиви. Кожний з них представив і захистив дипльомну працю самостійного характеру. Як особливо вартісні слід згадати працю М. Малашка („Клясова боротьба й кооперація“), Ф. Микуляка („Орґанізація виробництва споживчими й продукційними Т-вами“), А. Кістя („Ідейний напрямок укр. кооперативного руху“), А. Кущинського („Культурно-просвітна діяльність кооператив“), М. Літвицького („Орґанізаційні завдання сільсько-госп. кооперації на Вкраїні“), І. Прокопова („Кооперація і мясний ринок“), З. Кущинської („Кооперація в школі“).

Чотири особи працювали при кооперативному відділі У. Г. А., як стипендисти; з них троьх, в наслідок своїх студій, представили наукові праці: В. Сапіцький (пізніше лектор У. Г. А.), „Електрична кооперація“, М. Малашко: „Товариства гуртових закупок“, А. Кущинський: „Лісова кооперація“.

Чинність кооперативного відділу, як першої високої школи цього роду, дуже утруднювалася цілковитим браком підручників по кооперації. Професорам довелося написати підручники для цілого ряду предметів, які вони викладали. Так, проф. С. Бородаєвський дав слідуючі підручники: „Історія кооперації“, „Теорія й практика кооперативного кредиту“, „Кооперативний збут“. Опріч того залишилися не виданими рукописи: „Історія української Кооперації“, „Кооперативне право“, „Міжнародні кооперативні орґанізації“, „Кооперативна преса“, „Асекураційна кооперація“, „Хлібна торгівля“, „Асекураційна Справа“.

Лектор К. Михайлюк дав курс кооперативного молочарства та кілька популярних підручників.

Проф. Б. Мартос дав підручники: „Теорія кооперації“ ч. І. „Кооперативна ревізія“, „Орґанізація й ведення зборів“ і підготовив ряд інших курсів. Лектор Івасюк: „Банкова справа“, „Методика рахівництва кооператив кредитових, споживчих і виробничих“, „Кооперативне постачаіня машин та сировини“.

Підручники й курси, складені професорами кооперативного відділу У. Г. А. творять собою одно ціле, даючи відомости про орґанізацію й ведення всіх видів кооперації, обговорюючи питання як з теоретичного, так і з практичного боку. Складаючи ці підручники, професори часто мусіли користуватись лише сирим матеріялом з огляду на бідність кооперативної літератури на всіх мовах.

Курс історії української кооперації Бородаєвського вперше подає систематично розроблені історичні відомости про розвиток ріжних га-

лузів кооперації, як на Великій Україні, так і на інших землях, де українське населення складає більшість. Автор досліджує кооперацію на В. Україні від початку (1865 р.) і до наших часів. Це перша докладна систематизація історичних матеріялів про кооперацію у всіх її видах на Україні, розпорошених по ріжних працях та документах. Праця тогож професора: „Теорія й практика кооперативного кредиту" та „Кооперативний збут" так само, як праці проф. Б. Мартоса: „Кооперативна ревізія", „Орґанізація і ведення зборів" систематизують докладний, старанно зібраний і критично розібраний матеріял, що відноситься до практичної діяльности кооператив, освітлюючи всі питання з погляду орґанізаційного, правового, економічного і кооп.-теоретичного.

По теорії кооперації існує досить обширна література на ріжних мовах, одначе книга проф. Б. Мартоса: „Теорія кооперації" ч. І., не будучи ні наслідуванням якоїсь із існуючих праць, є цілком самостійною працею так що до системи викладу як і формуліровок та арґументації. В ній проблеми кооперативної теорії трактуються не тільки з погляду соціяльно-економічного, але й з приватно-господарського, удосконалюється визначення поняття і клясифікація кооператив, поглиблюється аналіза проблеми зиску в кооперативах і розвивається повніше, ніж у інших авторів теоретичне обоснования кооп. орґ. принципів.

Наслідком наукової праці професорів кооперативного відділу Академії зявився ряд наукових статей в ріжних фахових виданнях. Так проф. Бородаєвський написав: „Прінципи кооперативного законодавства, „Сільсько-господарський кооперативний кредит в Ч. С. Р.". Обидві праці вміщено в „Записках Укр. Господарської Академії", а також в ряді фахових журналів, як „Bulletin du crédit populaire" (Paris). Zemědělské Druzstevni Listy (Praha), International Cooperative Bulletin (London), Farm economis 1930, La Revue internationale d'agriculture (Roma 1929).

Далі слід вказати на праці проф. Бородаєвського: „Кооперація в Ч. С. Р.", уміщену в „Кооперативній Республиці" (Львів 1928), а також в журналах Deutsches Landwirtschaftsliches Genossenschaftsblat (Берлін, 1931 р.), Der Genossenschafter (Brugg, 1931) „Kodarbiba" (Pira 1931) **та статтю**: „Die russische Kleinkreditverwaltung" в „Genossen. Enziklopedie (Berlin 1929).

Проф. Мартос дав такі праці: „Клясифікація кооператив", „Межі розвитку кооперації споживачів" (обидві уміщено в „Записках Укр. Госп. Академії"), „Кооператив, як обєкт вивчення" („Укр. Економіст" 1930) і „Союзне будівництво кооперації в Чехословаччині" („Коопер. Республика" 1928). Доц. В. Садовський — „Роля кооперації в відродженні народнього господарства України" („Економ. Збірник, видав. С. У. Д. Тарнів 1922).

Із еміґрантів, що не належали до професорського складу Академії, можна назвати Я. Грабова, який дав статтю: „Робітничий кооперативний рух в Ч. С. Р." („Н. Укр." 1923) й („Історія укр. кооперації" Праґ, 1924 (літограф.), та М. Трепова — „Волинська кооперація. (ibid). *)

Тут немає можливости перелічити всі ті численні статті, що зявилися як в наших періодичних виданнях, як „Зоря кращого" (Креме-

*) Мабуть через недогляд пропущено тут талановиті теоретичні праці пок. проф. В. Коваля. — Ред. К. Р.

нець), „Кооперативна Республика“ (Львів), „Господарсько-Кооперативний Часопис“ (Львів), „Кооперативне Молочарство“ (Львів), „Дружественний Вѣстник“ (Ужгород), „Кооперативний Альманах“ (Подебради), в збірниках, присвячених памяти В. Доманицького та десятій річниці заснування „Централу“ і ін., так і в чужих, як „Druzstevni Radce“, „Zemědělské Druzstevni Listy“, „Intern. Cooper. Bulletin (London), „Revue Intern. du Travail (Genève), „Revue des Etudes Coopèratives“ (Paris) „Osteuropäische Korrespondenz“.

Багато написаних праць ще не побачили світу; деякі з них зачитано на засіданнях ріжних наукових товариств.

Слід підкреслити, що вже й молоді сили беруть живу участь в кооперативній пресі.

Із старших авторів можна назвати: С. Бородаєвського, Б. Мартоса, В. Тимошенка, К. Мацієвича, В. Сапіцького, В. Доманицького, О. Мицюка, Ф. Щербину, М. Корчинського, А. Жука, К. Михайлюка, І. Івасюка. А з молодих — інженерів-економістів: А. Кущинського, І. Прокопова, Г. Нянчура, М. Літвицького, В. Зазімка, П. Панченка та інженерів-агрономів: П. Дубрівного, А. Романенка, О. Ільницького, — всі абсольвенти Укр. Госп. Академії.

Теми, яких торкались в своїх працях згадані автори, — самі ріжноманітні. Можна лише зазначити, що більшість статей присвячена діяльности кооперативних установ в ріжних країнах та способам і методами, якими можнаб було досягти піднесення кооперації на українських землях.

Таким чином можна сказати, що праця наших кооператорів-еміґрантів тісно звязана з кооперативним життям і його потребами, не дивлячись на те, що безпосередньої участи в ньому вони не беруть.

За 12 років еміґраційного життя утворено не тільки численну, а й солідну кооперативну літературу. Деякі праці уявляють собою значний вклад і то не тільки в українську літературу: по повноті розрібки теми та багатству матеріялу деякі з них заняли б почесне місце і в літературах інших народів, якби була матеріяльна можливість перекласти їх на чужі мови. Деякі статті проф. Бородаєвського уміщено у виданнях не тільки українських, а і в чеських, югославянських, польських, німецьких, французьких, анґлійських, італійських, латвійських, арґентинських, хінських та міжнародніх.

Доводиться висловити глибокий жаль з приводу того, що все багатство, утворене кооператорами - еміґрантами, не може бути використане українською кооперацією.

Дякуючи кооперативному семинару та діяльности Т-ва Українських Кооператорів, між професорським персоналом кооперативного відділу Академії утворилася певна єдність в поглядах на головніші питання кооперації, так що можна говорити про існування ідейної кооперативної школи, подібно відомій німській школі (Франція), з тою ріжницею, що подебрадська кооперативна школа зумівши синтезувати прагнення перших ідеалістів з реалізмом Зібера, своєю ідеольоґією наближається більше до напрямку анґлійсько-швайцарського і до постанов Міжнародніх Кооперативних Конґресів. Вбачаючи в кооперації не мету, а засіб для піднесення добробуту кооперативного на-

селення, вона своїм практицизмом наближається до німецької кооперації, але разом з тим вважає неможливим обмежити кооперативні завдання до піднесеення лише матеріяльного добробуту, та подібно провідникам швайцарської та анґлійської кооперації, вона робить також сильний натиск на піднесення духового добробути й культури.

Разом з тим подебрадській школі далекі погляди Шульце-Деліча на кооперацію лише як на засіб до піднесення індивідуального господарства учасників кооперативи; подібно анґлійським кооператорам та провідникам Німецького Центрального Союзу (Гамбурґ) найбільш дійсний спосіб поліпшення добробуту населення вона бачить в самій кооперації, а передачі кооперативам все більшої кількости функцій індивідуального господарства. Далека якоїбудь односторонности, подебрадська школа різко відріжняється від тих напрямків кооперативної думки, що дають рішучу перевагу тому чи іншому типу кооперації, скажім сільсько-господарській кооперації або кооперації продуцентів (Емельянов, Маракуєв): вона пропаґує всі види кооперації й тісні взаємовідносини між ними, вбачаючи ідеал кооперативної орґанізації в інтеґральній кооперації, основаній на федеративнім прінціпі, з тенденцією охопити, по можливости, всі галузі народнього господарства.

Б. Мартос.

Освітня праця за границею.

(Продовження*).

Бельґія.

Визначну ролю в розвитку Бельґії на освітному полі відограли дві інституції, основані в Брюселі: Université Nouvelle (1894) і Maison du Peuple.

Новий Університет є неповним університетом, що його основано після сецесії поступових елементів з Université Libre, в якому відібрано катедру славному ґеоґрафові Е. Реклю ізза його переконань. Університет Nouvelle мав перед війною виділ суспільних наук, права і два інститути: ґеоґрафічний і фармацевтики. Виділ суспільних наук (або Institut des Hautes Études) зорґанізував публичні та безплатні відчити й циклі зі всіх ділянок знання, літератури та мистецтва. При університеті основано поширений університет, що є цілком автономний. Він устроює відчити на актуальні теми а також курси, присвячені систематичним студіям. На відчити й курси запрошують славних учених також і з поза Бельґії.

Під французьким впливом на початку XX. ст. повстали людові університети. Перший основано в Моне в 1901 р. В 1908 р. було вже їх 45. Громади віддають безплатно льокалі на поміщення людових університетів та поносять теж здебільша кошти їх удержання. Крім відчитів і курсів людові університети уряджують вечері, получені з музикою, рецитації, виступи сценічні, вистави і т. д. Користуються теж фільмом.

---

*) Гл. „Кооп. Респ." за червень 1932.

Найбільш тідною уваги є орґанізація робітничої освіти.

На робітничий рух у Бельґії складаються соціялістична партія, професійні союзи та к о о п е р а т и в и. Всі разом творять одну цілість. Вони творять федеральну орґанізацію. О г н и щ е м о р ґ а н і з а ц і ї є к о о п е р а т и в а. Біля неї ґрупуються товариства взаїмної помочі, професійні союзи, доми праці й політичні орґанізації. Типом такої орґанізації є Féderation ouvrière gantoise, що її огнищем є славна кооператива Vooruit.

Подібно, але на більші розміри є зорґанізований брюсельський Р о б і т н и ч и й Д і м (Maison du Peuple). Він є осідком усіх бельґійських робітничих орґанізацій, між ними і освітніх. Ф у н д а м е н т о м о р ґ а н і з а ц і ї є к о о п е р а т и в а, цементом соціялістична партія. Відчити при університеті „Nouvelle" є призначені головно для інтеліґенції, при Maison du Peuple — для робітників. Освітно-культурна діяльність M. du P. імпонуюча. В р. 1911 сцентралізовано освітню працю в Бельґії через покликання до життя Ц е н т р а л і Р о б і т н и ч о г о в и х о в а н н я (Centrale d'Education Ouvrière — C. E. O.), що покрила всю Бельґію сіткою освітніх орґанізацій, які устроюють курси, школи, відчити та закладають бібліотеки. C. E. O. має свій осідок в Maison du Peuple. Орґанізація його спочиває в руках секретаріяту, але екзекутивними орґанізаціями є спеціяльні освітні комітети, що на них спочиває ввесь тягар освітньої праці. В р. 1921 в Бельґії було діяльних 161 таких освітних комітетів, що вели школи, устроювали відчити та закладали бібліотеки.

Соціялістичні школи орґанізовані є по всій Бельґії в часі від травня до жовтня кожного року. Програма їх обіймає найменше 3 відчити, найбільше 12. Ці школи є орґанізаційною основою свідомости членів соціялістичної партії.

Дуже оригінальним типом освіти є устроювані по всій Бельґії к у р с и с о ц і я л і с т и ч н и х в и к л а д і в, що їх за анґлійським зразком називають extension s o c i a l i s t e. Є це відчити для широких верств і відбуваються на довільні теми.

В 1921 р. по кількох спробах основано вкінці В и щ у Р о б і т н и ч у Ш к о л у (Ecole Ouvrière supérieure), що має на цілі, приготовлювати робітничих суспільних діячів. Курси двомісячні. Виклади тривають щоденно перед пол. 3 години а по пол. відбуваються звиджування фабрик, семинарі та репетиції. Надто щоденно ґімнастика. Теми викладів в E. O. C.: промислова економія Бельґії, орґанізація праці, економічна та суспільна історія Бельґії, історія робітничого руху, історія економічних і соціяльних доктрин, психольоґія та застосування її в суспільнім життю, наука про фінанси, суспільне законодавство, соціяльна політика, історія мистецтва, історія музики, етапи розвитку загальної літератури, гиґіена — всі по 23 годин; загальні засади права, професійний рух, к о о п е р а ц і я, суспільне обезпечення, французька мова, — всі по 15 годин; статистика, орґанізація і техніка бюра — по 10 год.; робітничі помешкання — 9 год.; дневникарська техніка — 8 год.; робітнича освіта — 3 год. Разом 414 викладових годин. Викладало в школі 28 професорів, головно теоретики й практики соціялістичного руху а також професори з бельґійських університетів, що не належали до партії. Школа приймає учеників на

поручення орґанізації, що платить за учня (в 1922) 2 тисячі франків. Учні є отже стипендистами. Школа має характер інтернатовий. Вона міститься в Uccle, пів години дороги трамваєм від Брюселі. Школа зорґанізована як кооператива. Бібліотека її має 40,000 томів і міститься в Maison du Peuple.

При С. Е. О. повстала ще в 1912 р. бібліотечна секція, як головний заряд соціялістичних і синдикалістичних бібліотек. Цей уряд обслугує 207 бібліотек. В 1921 р. заряд закупив книжок за 64.988 франків.

Згадати вкінці треба, що в 1921 уряд Бельгії видав закон, на підставі якого кожна бібліотека може користати з підмоги держави або громади.

Австрія.

В Австрії займаються тепер позашкільною освітою такі інституції: 1. Volksbildungsverein (від р. 1885), 2. Volkstümliche Universitätskurse (від 1890 р.), 3. Urania (від 1897 р.), 4. Verein Zentralbibliotek (від 1897 р.) і 5. Volksheim (від 1901 р.) Всі вони у Відні.

Найліпше зорґанізував освітну працю Volksheim. Це суспільний дім, де містяться найріжнородніші освітні та суспільно-культурні інституції. Він поставив своїм завданням уможливлення поглиблення і збогачення знання серед тих верств населення, що їм умови не дозволяють здобути освіту нормальним шляхом, себто при помочі середньої та висшої школи. Він починає від анальфабетів а кінчить на самостійних наукових працях (школа загальна, середня і вища). Виклади є доповнювані семінарійними та літературними вправами. Слухання викладів це пасивна участь у здобуванню освіти. Праця в семінарах і ляборатріях — активна. І на останній праці лежить головна вага навчання. В тій цілі повстають ріжні наукові гуртки (Fachgruppen) для студіювання певної галузі знання. В останніх часах Volksheim входить у тісніші орґанізаційні зносини з кооперативами і професійними спілками.

Досконалим доповненням Volksheim-у є Urania. Діяльність її направлена в напрямі заспокоювання духових потреб найширших верств населення. В тій цілі веде вона систематичні виклади, уряджує відчити зі всіх галузей знання як теоретичного, так і практичного. А спеціяльну увагу кладе на виучування чужих мов. В своїй діяльности послугується Уранія ріжними способами: 1) викладами (Voltragswesen) що обіймають рецитації творів письменника або вечорі авторів, поодинокі виклади з світлинами, серії коротких викладів, коротші курси (6—12 викладів), семестральні курси (100 викладів в році); 2) повчаючими фільмами, полученими з викладами; 3) устроюванням ріжних вечорів, присвячених літературі, музиці та розвазі а також концертів. Уранія має астрономічну обсерваторію, орґанізує спорт і туристику.

Volksbildungsverein уряджує в осенні та зимові вечері, кожної неділі і свята відчити та популярні концерти. Відчити получені з демонстраціями і світлинами. В 1909 р. товариство оснувало людовий університет (Volksbildungshaus). Він веде курси зі всіх галузей знання і так звані Fachgruppen. Орґанізує теж оперні і драматичні вистави, концерти і рецитаційні вечорі по найнизших цінах. Від 1924 веде власне кіно.

Volkstümliche Universitätskurse започаткував соц. демократ і проф. віденського університету др. Людо Гартман. Загальні університетські виклади відбуваються зі всіх ділянок знання, виключаючи політику та релігію а також актуальні суспільні теми. Є це отже освітня інституція строго невтральна.

Великі заслуги в справі позашкільної освіти в Австрії поклали людові бібліотеки. Першу бібліотеку основано у Відні 1887 року. А в 1898 р. основано вже Центральну Бібліотеку (Centralbibliothek) що має 4 відділи: науковий, белетристичний, музичний і відділ для молоді. В 1920 р. Центральна Бібліотека числила 9 міліонів томів.

На ґрунті зближення літературного та мистецького світа з робітником повстає у Відні Вільний Людовий Театр (Freie Volksbühne), зорґанізований як кооператива. В 1910 р. театр числив 12 тисяч членів.

В 1864 р. активний є теж Arbeiterbildungsverein. Має для всеї держави центральний виділ так зв. Zentralstelle für das Bildungswesen der österreichischen soz. dem. Partei in Wien. Соц.-дем. партія веде освітню працю на широку скалю і з великим розмахом. Устроює відчити, закладає читальні, видає окреме видавництво Bildungsarbeit, присвячене соціялістичній освіті. Партія орґанізує теж робітничі школи, школи промислових рад (Betriebsräteschulen), школи для мужів довіря (політичні та професійні Vertrauensmännerschulen).

Чехія.

У Чехів ще в 1830 р. чеська книжка не знаходила читачів а Паляцький, батько чеського відродження, мусів видати перший том своєї історії Чехів по німецьки (1836). Так сильно зґерманізовані були Чехи ще під той час. Не диво, що освіта стала серед них головним засобом на шляху національного пробудження та визволення. Ця ідея, можна сказати, опанувала в XIX ст. ввесь чеський нарід, та стала динамічною силою чеського життя.

Освітню працю серед чеського народу почали вести з того часу Matica česka, основана в 1830 і Sokol оснований у 1862 р. Перша протиділала ґерманізації народу, другий одтягав чехів од німецьких Turnverein-ів. Крім них для піддержування і закріплювання національної свідомости чеське суспільство орґанізувало ріжні суспільні та літературні товариства як besedy, театральні гуртки, хори і т. д.

Тільки в останньому десятиріччю мин. ст. повстають орґанізації, що починають на ширший розмір вести освітну працю для дорослих серед Чехів. Під теперішню хвилю діяльні є на цьому полі такі інституції: 1. Sváz osvětový, 2. Dělnická Akademie, 3. Ustřední Škola dělnická, 4. Svobodné učeni selské, 5. Lidova Akademie, 6. Osvětový Klub, 7. Proletkult, 8. University extension, 9. **ґімнастичні товариства і 10. товариства туристичні, музичні, співочі й театральні.**

Sváz osvětový, оснований в 1906 р. за згодою та співділанням усіх політичних чеських партій, в своїй освітній діяльности руководиться словами Челяковського: освіта має служити обороні існування народу. Була це інституція оборони

та експанзії чеського народу на культурно-освітному полі. Від 1908 до 1920 С. О. дав 16.000 відчитів, яких слухало 2 міліони людей; устроїв 250 вистав і 3.000 ріжних концертів та оснував більш як півтора тисячи публичних бібліотек, до яких розіслав більш як 100.000 книжок.

В 1928 в ціли пошанування 75-ліття президента чеської республики переіменовано С. О. на Masarykův lidovýchowný ùstav. (M.L.U.) Він складений з членів корпораційних, головних і підпомагаючих. Корпораційними членами є: Delnicka Akademie, Matica slovenská, Svobodné učení selské і Ustřední Škola delnická. Кожна орґанізація висилає до головної управи по 4 делеґатів на чотиролітній період. M. L. U. є центральним дорадчим орґаном та не веде безпосередньо освітньої діяльности. Натомісць основує зразкові освітні інституції, головно людові університети. Він зорґанізував між іншими такі зразкові людові університети як Husova Škola в Празі, і Komenskebo Skola в Брні. Висилає теж скрізь прелеґентів. Має такі відділи: бібліотечний, освітний, музичний, радіовий, мистецький, театральний, кінематоґрафічний і маріонеток.

Людовий університет ім. Гуса є здебільша міщанський а тому, що робітники в Празі є численні і добре зорґанізовані, оснували вони свою Робітничу Академію. Також і на провінції повстають соціялістичні людові університети. Найповажніший в Пільзні, та ім. Масарика в Моравській Остраві.

Delnická Akademie зорґанізована в 1908 р. в Празі заходами чеських професійних союзів і чеської соц.-дем. партії. Це чеський робітничий університет, що присвячений ширенню соціялістичної освіти та культурному вихованню робітників. В 1923 Академія мала 293.868 членів. Від 1925 основує вона соціялістичні школи в Празі і на провінції. Заснована в Празі вища соціялістична школа призначена для вишколювання професійних діячів, кооператорів, редакторів і дневникарів.

В слід за Робітничою Академією оснували чеські народні соціялісти в 1897 свою освітну централю Ustřední Škola delnická. Централька Робітнича Школа веде загально-освітні курси, курси мови, торговельні, ремісничі, кооперативні і т. д.

Також чеські аґрарники не лишилися по заду і за ініціятивою проф. Матулі оснували свою освітню централю Svobodné učeni selské. Вільна Сільська Школа веде курси для селян. Складається з 3 орґанізацій: в Празі, Братиславі та Брні. Своєю діяльністю обіймають вони всю республику.

Партійний поділ освіти в Чехії поширився ще далі. Католицька партія зорґанізувала свою Lidovou Akademií, партія народоводемократична оснувала свій Osvĕtový klub а комуністична покликала до життя свій Proletkult. Останний веде свою роботу на зразок Робітничої Академії.

І ґімнастичні чеські товариства, що ведуть теж і освітню діяльність, поділені партійно. Sokol, найстарший і найчисленнійший, що зпочатку був міжпартійний, попав тепер в руки чеських народних соціялістів. В противагу йому заснували чеські соціялдемократи свій Sváz dělnických telocvičných jednost československých. Католики мають свій Orel, а комуністи свою Kommunická tělocvičná federáce.

Всі вичислені чеські освітні орґанізації ведуть свою діяльність серед Чехів по всій республиці. Але Чехія є державою національностей, що в ній панують Чехи, а Словаки, Українці та інші є поневолені. Словакам а особливож нашим землякам на Підкарпатській Русі приходиться вести серед найтящих умов свою освітню працю проти насильної чехізації країни.

В. Левинський.

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Про перших кооператорів і першу кооперативну літературу на В. Україні.

(Кінець*).

Вже з наведених нами фактів виходить ясно, що не можна історії української кооперації починати від харківського споживчого товариства, а зародки кооперативного руху на Україні звязувати з іменами Баллінa і Козлова й ставити ці постаті на педастал піонірів української кооперації. Проте наведемо ще ряд обставин, котрі скріплюють це наше становище.

У П. Височанського, в його „Начерку розвитку української споживчої кооперації“, читаємо: „Той ідеольоґічний зміст української кооперації, як соціяльно-національно-визвольного руху, який виявив себе лише в добу 1917—1918 р., веде свій початок ще з 60-их років, правда в початкових не сформулованих поняттях“ (ст. 18, підч. наше — А. Ж.).

Твердження цілком вірне, тільки на його підтвердження Височанський не напровадив в своїх працях по історії кооперативного руху на Україні відповідних доказів, хоч мав добру волю...

Щоб звязати харківський кооперативний почин з 1866 р. з українським визвольним рухом тих часів, Височанський зпочатку зробив з Баллінa майже стопроцентового Українця на цій підставі, що Баллін приставав з діячами українського визвольного руху, що його жінка видала збірочку українських пісень (1863), що він в своїй книгарні торгував і українськими книжками, а головно, мабуть, тому, що царська охрана підозрівала Баллінa (безпідставно!) в українському сепаратизмі. Пізніше Височанський змінив свій погляд на українство Баллінa, довідавшись з його невидрукованих спогадів, що Баллін був, властиво, чужою для українства людиною, бо не поділяв політичних поглядів тодішніх виразників українських визвольних змагань, а українську культуру уважав „занадто низькою, щоб можна було нею душевно захоплюватись“. (П. Височанський, М. П. Баллін — піонір укр. кооперації, „Черв. Шлях“, ч. 4—5, 1924).

З українством Козлова справа стоїть ще гірне. За Височанським, Козлов являвся-б діячем української кооперації, як „соціяльно-націо-

*) Гл. „К. Респ.“ за травень ц. р.

нально- визвольного руху“ на цій підставі, що його товаришем по полтавській ґімназії був Драгоманів, а учителем — Пильчиків! Але, чи в Козлова хоч дрібка була від національно-політичних переконань і українського патріотизму Пильчикова і Драгоманова, про це ніде не знаходимо найменшого натяку...

Височанському треба було, замісць допускатись очевидних натяжок, поставити харківський кооперативний почин з 1866 р. і мнимих героїв цього почину на належне місце, та пошукати інших доказів на обставину, що українська кооперація, як „соціяльно-національно-визвольний рух“, веде свій початок з 60-тих років. Висування-ж ним Балліна і Козлова на піонірів української кооперації є запереченням тої обставини, бо цих осіб серед учасників українського національно-визвольного руху шістьдесятих і пізніших років, аж до їх смерти, не було!

Натомісць маємо дані, що Баллін і Козлов, хоч перший уважав себе членом „южнорусской“ народности, а другий з походження був українцем, принаймні на половину, — під оглядом національно-політичним стояли в протилежному до українства таборі. Обидва вони були тісно звязані з російським революційним товариством „Земля і Воля“ в Петербурзі (1862) і старалися втягти в це товариство активних діячів українського визвольного руху, зглядно використати український визвольний рух в цілях того товариства. Баллін був навіть представником „Землі і Волі“ в Харкові.

В червни 1862 р. до Полтави приїздив спеціяльний емісар „Землі і Волі“, Щербачов, і разом з Вол. Козловим конферував тут з провідниками українського руху Потебнею, Пильчиковим, Кулішем, Шімановим, Кониським і пр. Один з учасників цих конференцій, Гнилосирів, в своєму дневнику записав між інш.: „Ідея цих панів (емісарів „Землі і Волі“ — А. Ж.) скрайня ассоціяція, соціялізм. Їм хотілось знать, що робиться в южній Руси і з сею ціллю вони будуть в Харкові і Києві“... „В Харкові нещасливий („жалкій“) представник їх напрямку Баллін“... З боку українського емісарам „Землі і Волі“ між інш. було висловлено бажання, щоб вони (росіяне — А. Ж.) невтручалися в українські справи, як чужі для них, інакше їх праця піде на ніщо, а правительство „нас (українців — А. Ж.) буде давити кацапами, а кацапню нами“. (Порівн. М. Гніп, Громадський рух 1860 рр. на Україні, Полтавська Громада, Харків, 1930*).

Як представник „Землі і Волі“ в Харкові, Баллін і діяльність свою провадив тут в дусі ідей цього товариства, ідей „скрайної ассоціяції, соціялізму“ та „общечеловѣчества“, се зн. властивого росіянам соціяльного максималізму й фальшивого інтернаціоналізму, яким все прикривався й досі прикривається безглядний російський імперіялізм та великоруський націоналізм. Українці завше відкидали і відкидають таке „общечеловѣчество“ і за це стягали і стягають на себе закиди в „шовінізмі“ і „ретроґрадстві“!...

---

*) Козлову було на імя Віктор Семенович. У Гнилосирова записано Вол. Серг., отже ніби інша особа. Ми певні, що це та сама особа, тільки Гнилосирів переплутав імя Козлова.

Тому зрозуміло, що й Баллін, по його власному признанню, до ідейного змісту „малоросів" ставився „критично" за те, що вони одкидали „общечеловѣчество". „В той час, — писав він в своїх споминах, — як за кордоном народницькі партії мінялись на соціялістичні, наші малороси стояли на своїх старовинних позиціях, що „общечеловѣка" немає" ((П. Височанський, М. П. Баллін, „Черв. Шлях", ч. 4—5, 1924).

Баллін просто не розумів представників українського визвольного руху, як не розумів багатьох річей, (взагалі була це путана голова), тому писав в свойому дневнику, що „малороси" нібито „боялись, що розвиток кооперації порушить народні звичаї, вважали артіль не своєчасною та вихваляли ніби характерний для малоросів індівідуалізм." А один з „малоросів", Лобко, вже цілковитим ретроґрадом для Балліна видавсь, бо мріяв про поновлення чумацтва, шляхом перевозки краму від одного спож. т-ва до другого. (Тамже).

Виходить, що „малороси" не були противниками кооперації, тільки один з її видів, іменно артіль, в російських формах, уважали несвоєчасним, натомісць були прихильниками іншого виду кооперації, споживчого. І нічого ретроґрадного не було в пляні Лобка про перевозку краму, на волах чи конях, від одного товариства до другого, бо-ж в тих часах бракувало залізниць!

Ця „ретроґрадна" ідея Лобка тим цікава, бо вона свідчить, що Лобко думав про масове поширення споживчих товариств, коли уважав потрібним аж чумацькі валки творити, щоб крам від одного товариства до другого перевозити.

Знаємо, що цей самий Лобко був основником споживчого товариства в Полтаві 1868 р. і брав участь при основанні споживчого товариства у Київі тогож 1868 р. Чи не був він, часом, одним з ініціяторів і споживчого товариства в Харкові, основаного 1866 р.? Лобко тоді перебував в Харкові, на спілку з Балліним книгарню провадив та спеціяльно ширенням української літератури займався.

Про ґенезу харківського споживчого товариства в літературі маються односторонні відомости, зачерпнуті головно від Балліна. По цим відомстям ініціятива заснування товариства вийшла від гуртка людей, в складі професорів харківського університету Бекетова, Гордієнка, Ковалевського та громад. діяча Бріллянтова і нібито самого Балліна. (З попередного викладу знаємо, що Баллін безпосередної участи в основанні тов. не брав). Нам-же здається, що згадані професори, як люди з громадським становищем, були просто *фірмантами*, ініціятиви інших людей, менше знаних, менше авторітетних, а може й *неблагонадійних* для властей, що не могли, з цієї причини, висуватись на першийп плян. До таких людей належав Лобко і згаданий вище Гнилосирів, тоді шкільний учитель в Харкові; — обидва вони в два роки по заснованні харківського товариства, були директорами київського споживчого товариства. Якось не віриться, щоб Лобко і Гнилосирів, як найбільш активні члени української громади в Харкові, не були при народинах харківського споживчого товариства! І ми певні, що архівні досліди викажуть їх причетність до цього діла.

Так само думаємо, що архівні досліди викажуть таку чи іншу причетність до українства *головної фіґури* в історії заснування

харківського споживчого товариства, а саме Бр.ллянтова, а можливо і про його звязок з першими українськими марксістами у Київі, серед яких на перше місце вибився Зібар, що був головою Надзірної Ради київського спож. т-ва і літературним пропаґатором кооперації. Баллін в своїх записках, з яких користав Височанський, згадує про Бріллянтова, що його „підкупав своїм впливом Маркс". (Нач. ст. 108).

До Ради київського споживчого товариства входила майже ціла верхівка київської української громади: як Антонович, Драгоманів, Кистяковський, Беренштам і інші, з чого видно, що кооперативна справа пропаґувалася Громадою, як складова частина ц.локупної діяльности Громади. Очевидно, що так само задивлялись на цю справу харк.вська, полтавська і інші громади та поодинокі особи в провінціональних містах і на селах, що таку чи іншу участь брали в українському визвольному русі тих часів.

Напр. про Кониського є в літературі звістка, що він по селах Полтавщини пропаґував в 1861—1862 рр. закладання позичкових кас. (Гніп, Полтавська Громада, ст. 19). Селянський Банк в Проскурівкому пов., про який була у нас згадка, заложив в 1863 р. священик Морачевич, з яким мав зносини Шиманів, розїздний орґанізатор українських громад і гуртків та автор програми практичної діяльности громад. (Гніп). Про З.бера маємо звістки, що він, крім участи в київському споживчому товаристві, займався пропаґандою продукційної кооперації серед київських залізничих робітників та на городищенських заводах (Яворський, ст. 83). На чолі одної з київських робітничих продукційних артілей стояв робітник Розумів, котрий перед тим відбув подорож за кордон, щоб придивитись, як там провадяться цього рду підприємства. Є дані припускати, що Розум.в виїздив за кордон на кошт Леоніда Милородовича, автора книжки „Артели рабочихъ для основанія фабрикъ и мастерскихъ", що була першою публікацією про кооперацію (1862).

Вс. ці факти і обставини говорять, що початки кооперативного руху на Україні дійсно тісно звязані з цілістю українського визвольного руху шістьдесятих рок.в, а дальші джерельн. досліди цієї справи дадуть більше матеріялу для її висвітлення, ніж ми могли його тепер призбірати у Львові, де так тяжко роздобути нов.шу історичну літературу, що вийшла в ССРР.

А присвятили ми увагу висвітленню справи піонірства в кооперативному рухові на В. Україні тому, бо уважаємо пердчасним, при теперішньому стані джерельних дослідів історії кооперації, канонізувати когось на піонірів і духових батьків укранської кооперації, а тим б.льше поширювати культ Балліна і Козлова, людей, чужих українству.

Баллін і Козлов, як кооператори, були попередниками „Поюрівців"*), з часів по революції 1917 р., котрі воліли привернення єдиної-неділимої Росії, хочби навіть царської, засіць творимої тоді самостійної України, аби недопустити до усамостійнення і кооперації на Україні, щоб вона також була єдино-неділимою, зн. російською. **А. Жук.**

*) Скорочена назва провідників „Союза потребительных обществ Юга Росії" в Харкові, експозитури московських централістичних й обручительних впливів в кооперації на Україні.

З ІСТОРІЇ УКР. СУСП. ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ.

Піонір української економічної науки Сергій Подолінський (1850—1891).

(Продовження*).

Отже людська праця в рільництві, — так розвивається далі думка Подолінського — сприяє накопиченню і розподілу енергії. А звідкіль береться в людському орґанізмі здібність до праці, енерґія, потрібна для праці? Пожива через вільне хемічне сполучення насичується в орґанізмі вдихуваним киснем, перемінюється в тепло і певна частина тепла переходить в механічну працю. Людський орґанізм працює, як свого рода людська машина...

Добачаючи в людськім тілі свого рода машину, П—ський дошукується для неї економічного коефіцієнту (під яким розуміють число, означаюче відношення працездатности машини до зужитого нею тепла), тоб то процентову скількість переміненого в працю тепла. В дальших міркуваннях, над якими ми ме будемо зупинятися, він прийшов до висновку, що „людський орґанізм, як термічна — вправлена в рух теплом — машина, працює з економічним коефіцієнтом = 1/10; тоб то: людина має змогу перемінити в мускульну працю 1/10 всієї, поживою достарченої, енерґії“. Ідеальної машини, яка перемінювала би тепло в працю, а потім працю в тепло, даючи таким чином замкнений операційний цикль, — зазначує він — механіка ще безсильна сконструувати. Але людська машина (тоб то людський орґанізм) і є цим ідеально досконалим типом машини; вона не лише перемінює тепло і інші фізичні сили в працю, але й навпаки, пророблює відворотний операційний цикль: перемінює працю в тепло і в інші фізичні сили. Людська машина творить нові жнива..., будує нові машини..., одним словом людство творить матеріял і елементи, необхідні для продовжування його праці“. При тім ступінь досконалости людської машини залежить не тільки від її економічного коефіцієнту, але ще більше „від здібности виконувати відворотний операційний цикль, цебто перетворити свою працю в збір фізичних сил, необхідних для заспокоєння наших потреб“. Потреба дикунів заспокоюється легше, а праця їх менше продуктивна, ніж праця цивілізованих людей; дикун жиє переважно продуктами природи, тоді, як цивілізована людина заспокоює свої потреби продуктами своєї праці і т. д. веде нагромаджування на земній поверхні енерґії, якої скількість не менше, як у 10 разів перевищує силу її мускулів“. Умови праці мертвої машини не залежать безпосередньо від праці цієї машини, від її прикмет, вони стоять в безпосередній залежности від фізичної (мускульної) праці людини, котра ними керує, постачає матеріял, витворює тепло. Натомісць, умови праці... людської машини можуть бути означені доволі докладно. Степень, в якій наші потреби можуть заспокоюватися через нагромадження енерґії, залежить від низки факторів, з яких найважніші — „запас енерґії на поверхні землі, скількість людей, розмір

*) Гл. „Кооп. Респ.“ ч. 6. за червень 1932.

їх потреб, продуктивність їх праці, цебто, їх здібність збільшувати нагромаджування енергії". Праця не витворює жадної матерії, й коли говориться про продуктивність праці, то вона полягає лише в тому, що щ о с ь також не створене працею — прибуває до певного предмету. Це „щось" на думку Подолінського — „власне енергія". І „єдиним засобом, який дає людині змогу в якім небудь випадку збільшити кількість енергії, являється уживання її робочої сили"... Отже для Подолінського праця і при тім мускульна є єдиним збільшувачем кількости енергії.

Зі щойно наведеного він робить такі висновки:

„1. Загальна скількість енергії, одержуваної від поверхні землі, з її нутра і від сонця, поволі зменшується, але одночасно з цим збільшується нагромадження енергії на поверхні землі.

„2. Це збільшення відбувається під впливом праці людей і звірят. Під працею ми розуміємо кожне зуживання механічної або фізичної сили людей або звірят, яке веде до збільшення бюджету енергії на земній поверхні.

„3. Людина розглядана, як термічна машина, має певний економічний коефіцієнт, який зі зростом потреб чоловіка все зменшується.

„4. Але одночасно з цим продуктивність праці зростає в вищій мірі, ніж зменшується економічний коефіцієнт і т. ч. потреби задовольняються легше і в більшій скількости.

„5. Доки людина має змогу роспоряжатися такою скількістю хемічних сполучень і вільної механічної праці, що кількість перевищує її власну силу стільки разів, скільки знаменник економічного коефіцієнта більший від числівника, — доти існування людства матеріяльно забезпечене".

Вкінці він ставить питання: „які способи уживання людської праці найкращі, щоб як найбільшу частину сил природи притягти на задоволення людських потреб?" І відповідає: „ті, які дають найбільше нагромадження енергії на землі.

Перебираючи їх конкретно — він переходить часи первісні, потім час рабства, кріпацтва та капіталізму, як етапи нагромаджування енергії на землі. Говорячи про капіталістичну систему і її блискучі результати, він пояснює їх (далі ми йдемо за французським текстом) не капіталом (як історичною катеґорією — О. М.), тільки акумуляцією праці минулих поколінь робітників, або „асоціяцією" (кооперацією) робітників сучасности". Сам капіталізм, як такий, в часі кріз (ним самим викликаних) викидає тисячі робітників на вулицю, тоб-то розсіває енергію в астральні простори. Колиж капітал привів до „нової акумуляції енергії на землі, то завдяки тільки затраті певної скількости мускульної праці". Без певної кількости її ніколи не можна буде зовсім обійтися і тому тільки працю, а саме мускульну, можна вважати підставою для дефініції цінности продукції і що т. ч. вона повинна увійти, як головний елемент, в кожну соціялістичну теорію справедливого, або — що є теж саме — точного розподілу продуктів. „Цей висновок — каже автор — засуджує на смерть кожну систему продукції, окрім соціялістичної".

І він далі доводить, що „соціялізм, це спосіб продукції, який може акумулювати найбільш соняшної енергії на землі, або може задовольнити всі потреби людства...., дає найбільш шансів для трівкого поступу,

який приведе поволі в цілім світі до гармонійного і мирного способу життя“... Бо гуртова праця і продукція за соціялізму корисніша, з погляду акумуляції енерґії, від індивідуальної; машини, замісць бути „смертельним знаряддям в руках кількох привилейованих проти пролетарської більшости“ стануть справжніми орґанами соціяльного орґанізму; кожне нове поліпшення у великій промисловости не позбавлятиме праці певної кількости робітників і з викиненими робітниками не розсіватиме даремно енерґії, а навпаки її запаси збільшуватимуться, — години праці робітників зменшуватимуться, а це лишатиме вільний час для нової продукції, або освіти, мистецтва, розваги і т. д.; в обміні „ціла неробуча і ненажерлива кляса комерсантів буде попросту знищена“...; вищий... рівень поживи і її рівномірний розподіл дасть зріст мускульної нервової сили..., звідки — „новий зріст промисловости, нова акумуляція соняшньої енерґії на поверхні землі; поліпшення гіґієнічних умовин підійме „живучість, а разом з тим продуктивність людського орґанізму“...

Такий є, ширше нами зреферований зміст твору Подолінського „Людська праця і єдність сили“. Сам він їв листі до К. Маркса за 8. IV. 1880) дивився на нього, як „на спробу погодити додаткову працю (Mehrarbeit) з сучасними фізичними теоріями“. Енґельс з приводу тої спроби в листі до Маркса (за 11. XII. 1882) висловився між іншим так: Дійсне відкриття Подолінського „лежить в тому, що людська праця може довше задержувати соняшну енерґію на поверхні землі і примушувати її ділати, ніж це булоб без неї. Але всі витягнені ним звідти економічні виводи помилкові“... „Вкладену в продукт працю найчастіше зовсім не можна виразити в одиницях теплоти..., ...обчислити за коштами продукції цінність енерґії молотка, труби, голки — цілком неможливо“. З ходу думки Подолінського прямо виходить, що загальною мірою господарських цінностей могла би бути одиниця енерґії і нею означувалиби також кошти виробництва, а не за коштами продукції цінність енерґії, — про що говорить Енґельс, взявши на увагу відворотний бік відношення. Але тим він висказав своє скептичне відношення й до прямого висліду Подолінського. „Зі свого дуже цінного відкриття — закінчує свій лист Енґельс — Подолінський зійшов на манівці, тому, що хотів знайти новий науково-природничий доказ для слушности соціялізму і через те фізичне змішав з економічним[4]). Таку оцінку теорії Подолінського дав Енґельс вже в часі її появи.

Як бачимо, він знайшов у ній і „дуже цінне відкриття“, — того вже вистарчить без огляду на її хиби. Поступ науки так і відбувається, що за купами хиб зостануться зернята правди. Коли погодитися з думкою Енґельса, що висновки Подолінського є хибними, то прийдеться всеж таки признати, що вони є хибні в тій самій мірі, що й погляди та теорії інших соціялістів, в тім числі й клясиків марксізму. Подолінський не раз підходив, як ми бачили, в своїх попередніх працях до проблеми безгрошевого господарства а тому й висновок цього твору його: що господарська цінність може мірятися одиницями теплової енерґії — зовсім льоґічний і послідовний. Енґельс в обережній формі дав зро-

---

[4]) Уступи з листування ми цитуємо по прилогах (в перекладах) до публікації М. Грушевського — „З починів“...

зуміти, що обчислити цінність поодиноких господарських предметів в тих одиницях найчастіше (підкреслення наше — О. М.) зовсім не можна". Мав рацію. Тільки те саме доводиться сказати, напр. й про одиницю суспільно-необхідної праці, мірник цінности в теорії Маркса та Енґельса. І це обовязує не лише теоретично, але не витримало й досвіду.

В большевицькому періоді Східно-Европейської революції, на роки 1917—21 припадає відмирання грошевої системи. Разом з тим стала надзвичайно актуальною проблема вироблення якоїсь іншої одиниці виміру цінности, якогось другого ґенерального знаменника. При тім одначе одиниця суспільно-необхідної праці не мала за собою таких арґументів, щоб бути прийнятою. Серед ріжних мірил цінностей, які тоді видвигалися, ця одиниця стояла в довгій низці інших, діскутованих мірників; пропонувався „еталон", „енед", „тред" і т. д. Деякі з тих мірників сходили й на думку Подолінського: це „найрадикальніші проєкти М. Смітової та С. Клепікова. Вони, формульовані в дуже загальних виразах, яко шкіц, подавали технічні ознаки для судження про господарювання. Після М. Смітової всі затрати в продукції: „праця, механічна і теплова енерґія, сирівці й помічні матеріяли та знаряддя продукції — можна звести і виказати як енерґетичні затрати, вимірювані за допомогою загальної енерґетичної одиниці, від якої через „комбіновану трудо-енерґічну одиницю" може й можна буде прийти колись до мірника — „человѣкоминуты"... Другий автор, С. Клепіков в основу обрахунків так само пропонував покласти „поняття енерґетичної затрати", що представляє собою сукупність затрат складної людської праці і рушійно-теплової енерґії, виявлених в одній енерґетичній одиниці, витраченій на виріб даного продукта. Фахові економісти піддали ці і всі інші проєкти знищуючій критиці[5]) Всі вони скінчилися, як знаємо, поверненням до „буржуазного" мірника, до грошей (червонця). З того не випливає, що ті проєкти взагалі пропали марно: вони глибоко повчаючі.

Вимір в енерґетичних одиницях знайшов собі м. ін. вже узнання в сільському господарстві (і в куховарстві). Вперше поставив цю проблему трицятилітній Подолінський в 1880 р.

Можна, розуміється, разом з Енґельсом, відкидати й „науково-природничі докази слушности соціялізму", яко концепції не природничої, а соціяльно-економічної. Алеж тими „науково-природничими доказами" не раз вже пробувано доводити неслушність соціялізму! Слідуюча робота Подолінського — до якої ми зараз перейдемо якраз і зупиняється на таких спробах. Уважати, що такого рода докази, де змішано „фізичне з економічним" Подолінський „зійшов на манівці", це значить обмежувати поле і спосіб дослідницької діяльности. Можна попасти на манівці й визначним теоретикам соціялізму, що трималися в межах суто суспільно-економічного досліду, як то сталося зі спробою Маркса та Енґельса оперти соціялізм на абсолютну трудову теорію цінности. Оперши концепцію соціялізму на тій теорії на пливкім піску, вони тим не тільки не прислужилися справі соціялізму, а давши

---

[5]) Проф. Л. Н. Юровський. Денежная политика советской власти. (1917—1937), Москва, 1928, ст. 97—99.

непереможну зброю противникам, слабили його позицію й мимо наміру, пошкодили йому. А доказ Подолінського, що соціялізм через те є більш бажаним, ніж інші попередні форми суспільного ладу, що він ґарантує більше надбання потрібної людям енерґії, — промовляє мені більше до переконання, хоч і природничий. Такого рода праці, як ця, яку ми зреферували, важливі вже дякуючи хочби поставленню питання. По широті задуму і по глибині думки, на наш погляд, вона й сьогодня богато дає. Праця Подолінського і сьогодня має цінність, розбуджуючи думку в напрямку великих природничо-соціяльних міркувань та сінтез.

X.

Подібноюж до тільки що розгляненої, з природничим підходом до соціяльних проблєм є й слідуюча праця Подолінського під назвою „Громадівство та теорія Дарвіна“.[1])

Соціялісти ріжних шкіл примушені були зазначити своє відношення „до основного орґанічного процесу боротьби за існування“, бо цю теорію їх противники використували як науковий доказ безперестанньої, віковічної конкуренції між людьми та постійного існування визиску.

В російській літературі сімдесятих років непримиримо-неґативне відношення до дарвінізму, як до соціольоґічного принципу людських відносин, зайняли „властители дум“ тодішнього покоління — Флеровський-Бреві і Н. К. Міхайловський. Для „Вперед-у“ — „соціялізм не відкидає всесвітньої боротьби за існування, але він продовжує традицію тіснішого злучення можливо більших ґруп солідарних особистостей для більшого успіху в цій боротьбі;.. він поширює вимогу солідарности на ціле л ю д с т в о і вимагає припинення боротьби за існування в н у т р і людства... ...Коли соціялізм досягне своєї ціли, тоді перед людством, тісно злученим загальною солідарністю, стане остання і вища фаза боротьби за існування в орґанічнім світі..., фаза боротьби... (за те), щоб світ... довести до вищого ступня гармонійного розвитку“. „Соціялістичне суспільство мусить бути суспільством солідарних особистостей“..., (і, яко таке)... після всіх природніх і історичних анальоґій мусить мати більші шанси в боротьбі за існування з суспільними еґоістичних і конкуруючих одна з другою особистостей[2]).

В українській соціялістичній літературі до дарвінізму першим підійшов Подолінський, не знайшовши корінного протиріччя між ним і соціялізмом. Названа його праця присвячена критиці арґументів вчених натуралістів-дарвіністів Гекеля та Шмідта, скерованих проти „громадівства (соціялізму)“. В ній знаходимо кілька глибоких думок автора й спробу обґрунтовання соціялістичних постулятів.

---

[1]) „Громада“, рік V. ч. І. 1881, впорядкована М. Драгомановим, М. Павликом і С. Подолінським. Під оглядом мови і стилю — як побачить і читач з наведених нами уступів — ця робота Подолінського так кострубата, як ніяка інша з його праць.

[2]) „Вперед“ — двухнед. газета, № 17. — Цитую зі статті Лаврова: „Народники пропагандисты“, 1873—78 в „Матеріалах для истор. русск. соц.-рев. движенія“, № 5. 1895, Женева, ст. 85—6.

Гекель в своїй праці („Preuves du transformisme" (Paris, 1869), після слів Подолінського, говорив: „Громадівство бажає для всіх громадян рівности прав і рівности обовязків, рівного маєтку, рівної приємности. Теорія розвитку напроти того підтверджує, що сповнити цих бажань просто і ясно неможливо"... „Коли вже бажатиметься комунебудь приложити політичний напрямок цій англійській думці, дарвінізму, — що, певно, може бути дозволене, — то цей напрямок повинен бути аристократичним, а вже ніяк не народоправчим, а ще менше громадівським"... — Другий представник природознавства — Оскар Шмідт[3]) теж після наведення Подолінського, ділив громадівців на два напрямки, на таких, „котрі будують свою науку на теорії Дарвіна і знов на таких, котрі кажуть, що думка громадівська є не що інше, як визвіл від дарвіновського закону боротьби за існування". „Серед тварів гуртове життя (комунізм) і громадівство — на думку О. Шмідта — проявляється тим ясніше, чим низче у своєму поступовньому (постепенному — Ред.) розвитку стоять тварі, у котрих трапляються ці прояви громадського життя" — от найперше з заперечень Шмідта; навівши і інші заперечення, кінчає Шмідт тим висновком, що „дарвінізм це наукова основа нерівности". На поодиноких доказах обох тих авторів, стараючись їх побороти, й зупиняється Подолінський.

В супереч Шмідтові Подолінський дає (розд. II) свій перегляд поступовного розвитку громадськости у тварей", який на його погляд „йде поруч із розвитком поступовнім їхнього тіла і розуму". Посилаючись на праці Еспінаса „Société animales„ Фореля „Fourmis de la suisse" та Брема „Vie des oiseaux". Подолінський виказує, „що громадськість взагалі пособляє боротьбі за існування", починаючи вже від найнищих тварин, а далі подає „нам такі цікаві приклади громадського життя, як бжолинний вулик і комашинна (муравлинна) купа"; автор доглянув у них кілька ступнів „поступовнього порядку розвитку" „громадського упорядкування". В клясі риб він вбачав „в усяких відносинах ще ясніше розвиток громадськости"; „у гадів громадськість іде ще далі, ніж у риби". „Між птицями ми замічаємо — каже автор — громадськість уже як прояву раз-у-разню і безперемінно потрібну". Потім, переходячи до ссавців, він каже, що „трохи не всі вищі (серед них) жиють товариствами", і так доходить до мавп, що майже всі живуть громадно, проявляють ознаки солідарности й послуху, приміром: „складають з власних тіл ланцюг для переправи усієї громади через річку або яр, заразом усі беруться піднімати камінь, коли він занадто важкий для одної і т. і."

Шмідт, далі, був тієї думки, що Маркс в „Капіталі" властиво аплікує дарвінізм на суспільне життя, вказуючи на те, „як дрібні здобувателі (продуценти — Ред.) гинуть в боротьбі з великими", а при тім назвав марксову теорію про „неоплачену працю" „нарочитою видумкою". Подолінський доводить, що думка про „неоплачену працю" не видумка, а „одна з форм Дарвінової боротьби за існування", один з її наслідків. Хоч серед людей ця боротьба „приняла трохи інший харак-

---

[3]) Oskar Schmidt. „Darvinismus und Socialdemokratie" промова сказана у 1878 р. на зборах німецьких лікарів і природників у Касселі. — Шмідт був проф. зоольогії Страсбурського університету.

тер, ніж вона ає в останній природі". У людей „корисніше лишити жити в світі ті особи, котрі проявили (показалися — Ред.) слабими в боротьбі, ніж їх знічтожити (знищити — Ред.). Це перший початок солідарности, беручи верх над особистістю" (одиницею — Ред.).

Для побідника „корисніше держати невільників, ніж убивати ворогів, узятих в полон". — „Як використування одного чоловіка другим", так і постепенне „ограничення того використування наступають під впливом закона боротьби за існування". Досі, каже автор, ця боротьба вела до більшого госп. зріжничкування серед людей, до „більшої діференціованости власности". Але чи й тепер, чи й на далі так продовжуватимеся? — ставить він питання. Спираючись на думку Лянґе (Lange. Arbeiterfrage. 3. Aufl., ст. 65), про змінність законів а навіть заступлення в науці одного закона іншим і, зауваживши, що саме в боротьбі за існування зародилася солідарність, Подолінський думає, що „закон природи, котрий виростає з прихильности одного чоловіка до другого, не конче супротивний закону боротьби за існування взагалі, але тільки закону „боротьби між людьми"[4]), бо з помноженням людей на землі неминучу гострішу боротьбу з природою їм вигідніше вести... товариством", не розпорошуючи своїх сил „у міжсобойній боротьбі". Не можна доказати, що громадвство є „необхідний наслідок Дарвіновської теорії про боротьбу за існування, але"... — каже автор — „між дарвінізмом і громадським народоправством не має тої корінної супротивности", яку бачили тут Шмідт і Геккель, (ст. 15—18).

На закид, що громадівці „змішують розвиток з революцією", Подолінський відповідає, що „освіченіші (громадівці) цего не роблять" і подає своє розуміння тої ріжниці в таких словах: „По правді між людьми поступовне (постепенне — Ред.) поліпшення при помочі розвитку і при помочі революції (соціяльної — О. М.) дуже подібні на те, що Спенсер в своїй біольоґії (Т. І. ст. 324—327) назвав безпосереднім і посередковим (посереднім — Ред.) урівноваженням. Поліпшення при помочі революції, котра робиться швидко, більшою частиною за часи життя одного коліна (покоління — Ред.) людей, необхідно дуже тісне в своїх границях, бо одні і ті самі особи тільки в невеличкій мірі можуть приспособлятися до переміни обставин. Для того, щоб який зверхній вплив — каже Спенсер про безпосереднє урівноваження — міг бути зустрінутим відповідним впливом із нутра орґанізму, треба щоб той вплив не вбивав осіб вида (тої самої породи — Ред.) і взагалі не робив їм великого лиха. Напроти цього, вплив розвитку при помочі посередкового урівноваження, при помочі переробу (повільних перемін — Ред.) цілого ряду колін, в напрямку діяльности нових обставин, хоч і поступає далеко не так швидко, як при революції, за те лишає за собою багато корінніші послідки" (наслідки — Ред.) (18—19). Отже маємо дуже плідне для соціяльних наук розріжнення соціяльної революції од соціяльної еволюції, виведене на основі природознавства.

[4]) Цією думкою С. Подолінський значно випередив відомі, також натуралістичні етичні погляди ґр. П. Крапоткіна („Взаимная помощь какъ факторъ еволюціи"), що, на честь П—ського будь сказане, свідчить про передовість української суспільної думки і етичної свідомости (в минулому...), яким тільки історична недоля не позволила заняти відповідного місця в історії. — Ред.

Подолінський зовсім слушно задивлявся на „дарвінізм і на громадські думки не як на доґми, а як на те, що (чим — Ред.) вони є справді, т. є на дарвінізм, як на наукову гіпотезу, котра доволі добре обяснює переміни в часи розвитку орґанізмів, а на громадівство, як на дуже можливий наслідок деяких перемін в особистім характері і в упорядкуванню громадського життя людей, котрий не містить в собі нічого супротивного дійсному розвитку, на той случай, коли Дарвін правий в своїх думках“ (20)...

Далі Подолінський зупиняється на тезі, якою дарвінізм обґрунтовує нерівність, а саме: що вона є постійним наслідком розвитку через добір найспосібніших осіб, та на того роду закиди громадівцям, що „ці ставлять основним правилом своєї науки рівноспосібність всіх людей при початку їх розвитку і по цьому резону правлять (вимагають — Ред.) для всіх повнішої рівности“. „К великому жалю нашому — каже Подолінський, виказуючи тут глибоке знання соціялістичних концепцій — думка пророрівність і досі ще не така неясна, що поледві (доперва — Ред.) теперичка на неї можуть згодитися люде, котрі стоять на ріжних становиськах“. І він зі свого боку пробує дати кілька доказів на корисить тієї думки, що дарвінізм „конче не має своїм необхідним послідком (наслідком — Ред.) розвиток нерівности серед людської громади“. Не можемо на ній тут довше зупинятися. Наведемо тільки проекцію П—ського в майбутнє. „Як що нам не заборонено трохи подивитись уперед — каже П—ський — то боротьба за існування з природою, при солідарности людей між собою, повинна мати ось які наслідки: не давати вироджуватись одрубним особам або колінам; повищувати помалу середній рівень більшої частини людей; не перешкоджати одначе розвиткові особливо вродливих осіб або колін. Т. р. вплив Дарвінового закону в громаді, збудованій на основах солідарности, хоч і буде пособляти розвитку нерівности між людьми, то всеж н е в т а к і м н а п р я м к у (підкреслення тут і далі наше. — О. М.), як тепер, коли частина людства присуджена вироджуватись і гинути, але напроти того буде видвигати все вперед найрозвитішчих“... (ст. 22). Т. ч. признаючи, що „дарвінізм є наукова основа нерівности“, Подолінський гадає, що „напрямок, в котрім буде розвиватись ця нерівність в громаді, основаній на чутті прихильности, не зостанеться таким самим, як він є тепер у громаді міжсобійної (міжусобної — Ред.) боротьби“ (24).

В останнім розділі (VII. „Закон Дарвіна приложений до громадського життя. Кооперація в боротьбі з природою“) автор „зводить до купи“ те, що було висловлене раніше.

В товариствах тварин найвищого розвитку і найбільшого успіху в боротьбі осягають ті, в котрих „господарська боротьба серед громади“ зменшилася, і де проявляється чуття „прихильности“. І у громадських тварий для успішности боротьби з природою служить поділ праці. Він буває подвійний: на нищих ступнях — головним чином після осіб, на вищих — ріжні чинности (функції) часто виконуються вже одними і тимиж особами, тільки при помочі ріжних орґанів; так є напр. у бджіл, комашні... „У вищих тварей і людей, — на його погляд, — не має інших одлік (відмін — Ред.) окрім полових“. Далі він порівнює розвиток праці у людей з розвитком її у тварин“. Тварини простої ор-

ґанізації „можна прирівняти до чоловіка на тім ступні розвитку, де він працює кожен осібно при помочі простих або не дуже складних струментів (приладів — Ред.). Товариство тварин з певним поділом праці по особам.... підходить близько до мануфактури (рукодільництва), де кожний робітник працює тільки над одною дуже простою роботою. На кінець, громада тварин, котрі володають ріжними і дуже складними орґанами, але в котрих гострий поділ праці по особам уже слабне“ — може бути порівнана з фабрикою, яка „дає товариству можливість вибавитись з під шкідливого для розвитку робітників занадто дрібного поділу праці по особам і напроти того встановити дуже корисну в цім напрямку ріжнобічність праці для кожної особи. — (На жаль, тут у Подолінського ми зустрічаємо думку про те, що машинізація фабрики зменшує технічний росподіл праці, — думку висловлену ще Прудоном, яка в дійсности не оправдалась; нині вже є безперечним факт, що так потрібної для людської психіки ріжноманітности в праці фабрика не дає. — О. М.). Поза тим виступає „корінна одліка (відміна — Ред.) між вищим товариством тварей і теперішньою чоловічою громадою. Найскладніші орґани кожної комашки — це певнішавласність її і ніхто ні відняти, ні використувати їх працю не може“... Інша річ у людей. Тут „машини й інші струменти здобування захоплюються крепшими (сильнішими — Ред.) в свої руки і направляються ними на... боротьбу з природою... і... для боротьби... з людьми. Як послідок (наслідок — Ред.) такої ролі машин і струментів... повстає „...альтернатива: або, як це є досі, машини залишаться“ в руках невеличкого числа людей“ та „пособлятимуть гибелі і виродженню більшої частини людства“, або, як домагається соціялізм в шир. розумінні, вони станутъ „власністю кожного чоловіка“, яку „ніхто не могтиме направити... в некориснім або шкідливім для... людства напрямку“, а тільки на „віковічну боротьбу з природою“. І тому Подолінський вірить, що наколи чоловіча громада не згине в боротьбі“, то, хоч „п о в е р т а ю ч и і н о д і н а з а д“, вона „буде все посуватися вперед по тяжкому шляху успіхів добутих в боротьбі з природою“ — (яке вірне розуміння поступу! — О. М.). Виразником впливу Дарвінових законів в людському суспільстві має — на його думку, — бути ось яка оптимістична форма громадського життя: „Взагалі раз-у-раз ростиме чуття прихильности між людьми: зложені до купи сили людей і приложені до машин... будуть напрямовані на саму боротьбу з природою. Праця вкупі і б і л ь ш а а б о м е н ш а р і в н о с п о с і б н і с т ь у с і х л ю д е й до громадсько-необхідної праці неминуче поведуть за собою необхідну для задоволення всіх потреб р і в н о м і р н і с т ь в к о р и с т у в а н н і з д о б у т к о м та нерівність, котра нарешті ще проявляється при розвитку людства, виказуватиметься т і л ь к и в в и щ і м р о з в и т к у н а д з а г а л ь н о ю м і р о ю б і л ь ш о г о ч и с л а л ю д е й, ніж тепер, і поменшенням числа осіб вироджаючихся, гинущих або взагалі падаючих низче середньої міри здоровля, розвитку і долі“. (ст. 24—28).

Щойно зреферована праця Подолінського вигідно характеризує його і як вченого, і як громадівця. Просто зі здивуванням доводиться застановлятися на його розумінні поступу. Приємно вражає його погляд, що теорія Дарвіна є ніщо інше, як тілько гіпотеза. Цікаво також,

що з обставин боротьби за існування виводиться ним зародження принціпу солідарности, який всю боротьбу людей переводить кінець кінцем в боротьбу їх з природою; що між дарвінізмом і соціялізмом він не вбачав корінної противности. Під оглядом його вчення про соціялізм в ширшому розумінні і для світогляду П—ського істотними є кілька місць. Під громадівством він розуміє тут такі суспільні відносини, де є „громадське здобування і громадське користування“. Дає слушне природниче розріжнення понять розвитку і революції. Не уважає соціялізм за доґму. Що ідея рівности неясна, це теж зовсім слушно ним зазначено. Але після його розуміння боротьба за існування з природою при солідарности людей, хоч і полишатиме дарвінізм, як наукову основу нерівности, але нерівність ця розвиватиметься в іншім напрямі, ніж при капіталізмі, не тільки не перешкаджаючи вияву талантів, але завсігди, видвигаючи їх наперед. Сам він ту різність представляє так, як ніхто з попередніх світознаних соціялістів, а саме, що зріст людської солідарности і спільна праця при помочі усуспільнених знарядь і засобів виробництва поведуть до більшоїменшої рівноспосібности людей у відношенні до суспільно-необхідної праці. Рівноспосібність же в праці неминуче дасть рівномірність в користуванні продуктом праці. Після цього нам яснішою стає ідея рівної оцінки праці, висловлена в „Ремеслах і хвабриках...“ За ідеальної рівноспосібности рівний розподіл продуктів між працюючими цілковито відповідав би праву на повний продукт праці. Так прийшло до зближення принціпів: „права на повний продукт“ і „кожному по потребам“.

Дві дальші його праці присвячені історії соціялізму. Історія соціялізму на Україні й досі ще не написана. Подолінський поклав їй початок в своїй статті: „Соціалісты украинцы в Австріи“, що спочатку зявилася в часописі „Общее Дѣло“ (№ 38, листопад 1880), а потім була видана й окремою брошурою на 16 стор., 8°. Після власного признання автора (ст. 13 брошури), вона подає „коротку й дуже ще скудну (скупу — Ред.) фактами історію соціялізму в Австрійській Україні“. В перспективі пройденого соціялізмом на Україні часу й шляху для нас ця праця представляє собою, так би мовити, першу сторінку тієї історії, відносячись до пятиліття: 1875—1880 рр., і при тім тільки до галицької України.

В тій початковій історії розповідається про революційно-соціялістичні видання в українській мові того часу, уживані для цілей пропаґанди, також про галицько-українських піонірів революційно-соціялістичної акції, як М. Павлик, Ів. Франко, Ганна Павлик, К. Геник... та подаються деякі особливости і характеристичні риси соціялізму у нас. Напр. вказано на факт появи в Східній Галичині... „першого зачатку вільної федерації польських і українських соціялістів“..., яка виявляється між іншим у львівських публікаціях на двох мовах місцевого робочого люду: польській і українській (ст. 13). Ці зачатки, на нашу думку, є темою для розвідки, що чекає ще свого опрацювання. Потім Подолінський показує, чим ріжнився наш соціялізм від соціялізму західно-европейських країн. Особливости російського соціялізму, рівняючи до західно-европейського, „Вперед“ (том IV. стор.

190) вбачав у тм, що перший, ц. то російський соціялізм надавав особливої ваги „моральній силі особистостів“ соціяльно-революційного руху а за селянством признавав особливе значіння. В країнах німецьких, анґло-саксонських, скандинавських і романських головним елементом руху скрізь є фабричний пролетаріят; „в словянських же землях, особливо в Росії, сільське населення має зовсім інше значіння і тому орґанізація соціяльно-революційного союза мусить числитися з цею особливістю“. По думці Подолінського соціялізм у нас відріжняється від західно-европейського насамперед тим, що „соціялізм на Україні, як впрочім також і в Сербії, зявляється одночасно в містах і селах“, — риса ця варта уваги, бо в праці П—ського вона є добрим спостереженням, відповідаючим дійсности. Прониканню соціялізму на села, на думку П—ського, сприяють „остачі первобутньої незалежности населення“, якими напр. більше жила людність південної частини Галичини і Карпат — підгоряне і гуцули, „завсігди звісні своєю любовю до свободи“. Ще одну властивість він вбачає в пропаґанді соціялізму разом з вільнодумством і висловлює думку, що не має потреби робити уступок селянському кооператизмові і вкорочувати ідеал нового життя задля пропаґанди (ст. 16). Річ певна, що й проникання соціялізму на села, завдяки остачам старого свободолюбства, й можливости його пропаґанди вкупі з вільнодумством помітно перецінені Подолінським. Таке підсування бажаного на місце існуючого так натурально закрадається до всіх палких етузіястів, захоплених далекими ідеалами, часто не помітно для них самих...

Коли першу сторінку історії соціялізму на українських землях б. Австрії розпочав українець Подолінський, то відносно укр. земель б. Росії і Австрії разом подібну спробу зробив французький історик соціялізму Бенуа Мальон. В третьому томі його „Історії соціялізму“... уділено 168 сторінок соціялізмові в Росії від 1825 до 1878 р. В розділах, присвячених Великоросії на ст. 1195 ми знаходимо згадку про „Socialisme ruthene“ якого головним орґаном є „Громада“, гол. ч. для Галичини“; по за цим подано екстракт програми за „Переднім Словом“, 1-го тому „Громади“. В кінціж третього тому соціялізмові „de la Petite Russie“ уділено сторінки 1217 до 1241. Вони розпочинаються характеристикою національної вдачі українців на підставі між іншим цитат з Rembrand'a Talvi та росіянина Бєлінського (останній цитується з праці Драгоманова: „La litterature oukrainienne. Rapport lu au Cong. de Par.,1878). Далі говориться про те, що більш мужні представники української літератури і соціяльних ідей мусіли еміґрувати, та про те, що число своїх теоретиків укр. соціялізм збільшим такими визначними професорами, як Драгоманів та Подолінський. Після цього подається повний текст програми „Громади“ (з 1. IX. 1880 р.. Ми подаємо цю програму в цілости — пише Мальон — „pour bien faire toucher du doigt la différence de fond et de forme existant entre le socialisme Grande-Russe et le socialisme Petit-Russien, différence qu'on n'a pas assez remarquée, l'éclat des revendications grand-russes ayant éclipsé en Europe la protestation petite-russienne, autrement dite Oucrainienne“ (стор. 1226[6]).

---

[6] Переклад: „щоб виразно показати суттєву і формальну ріжницю, існуючу між великоруським і малоруським соціялізмом, ріжницю, яку не дуже підкреслю-

після цього йде список „publications socialistes oucrainiennes" (укр. соціялістичних публікацій). Першою поставлена „Парова машина"; якої коротка характеристика закінчується словами: „oeuvre de Podolinsky, en français" (в перекладі це значить: праця Подолінського у французській мові) — вираз який залишився нерозгаданим. На другім місці п. М. поставив кн.: „Про богатство та бідність" і так по черзі навів усі віденські і женевськ соціялістичні видання, подаючи рівночасно й назви статтей, поміщених у всіх пяти томах „Громади". Поза тим п. М. згадав повість Мирного — „Хіба ревуть воли", „Кобзаря", ряд праць про штунду, і нарешті галицькі журнали: „Дзвін" та „Молот". Після огляду соціялістичної літератури три сторінки уділив він поезіям Шевченка на суспільні теми, зі згадкою про Кирило-методієвське брацтво", проводячи ріжницю між київським і московським панславізмом. Значінням творів Марка Вовчка п. Мальон дорівняв „Хатині дядька Тома", згадав про ролю моноґрафій Костомарова в справі розрідження історії України від історії Московщини... — Вказав також на повну саможертви діяльність української молоді на політичнім, соціяльнім та національнім полі та на жорстоку заборону української літератури..., „бо вона була соціялістичною".

Щойно згадана частина історії Малона написана з великим знанням наших справ. Можна думати, що хтось з українських соціялістів, можливо сам Драгоманів[7]), достарчав для неї добрий матеріял, або навіть помагав у написанню.

Загалом беручи, перші кроки укр. новочсного громадівства фіксовані в наведениєх двох працях так добре, як тільки можна було це зробити сучасникам.

(Конець буде.) **О. Мицюк.**

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Раціоналізація бюрової праці.

ДРУКАРСЬКА МАШИНА*)

Машини і механічні прилади відограють сьогодня в бюровій праці велику ролю. Але з огляду на неактуальність капіталоінтенсивного напряму раціоналізації та ще й тому, що без подрібніших пояснень і без образів сухе перечислення їх, хоч і зайняло би досить місця, але не освітило би цеї справи вповні, вистарчить поки що спинитися на найдальнішо вживаній, себто машинці дописання.

вано, бо розголос російських претенсій затемнював в Европі малоруські або, інакше кажучи українські протести".

[7]) **Др-в співпрацював в** „Revue Socialiste" (1881) de B. Malon'a, **умістити там статтю** „Le socialisme et les races de l'Europe Orientale"; **натурально припускать** і співпрацю його в історії Малона, як це було в ґеоґрафії Е. Реклю.

*) Гл. „Кооп. Респ." за 1931 рік.

Пишуча машинка є зі всіх бюрових машин без порівнання найбільше поширеною. Користи, які дає, відомі: працює скорше, більш зосереджено, пише виразно й читко, рівномірно, забезпечує майже механічно бажану форму листа, дає кілька копій, виконує евент. кілька праць нараз (як листи, фактура, посвідки і. под.), займає мало місця. Виплачується і в малих підприємствах. Її можна також часто вживати і до комбінованих праць, в роді рахівничої машини примітивнішої форми. Вимоги до машинки вичисляє пр. Фоґт такі: нормальна клявіятура, межівники для початку й кінця рядка, самочинне переставлювання кольорової ленти і розуміється механізм для неї, добрий валець, табулятор, потрібні відступи, вільний хід вальця (Freilauf), назадник, заряджения до писання через воскові шабльони. До технічних подробиць пускатися тут недоцільно.

Натомісць слід підкреслити декілька питань, на які в практиці звертають часто за мало уваги. Висота (7 ц.) і форма стола не так занедбані*), але що до крісла, то воно звичайно буває занедбане. Машиністки сидять на кріслі, яке зовсім не відповідає найпримітивнішим вимогам гіґієни, приневолені горбитись, натягатись, а то й перехилятися на один бік. Крім того машиністка мусить дивитися на три площі, неоднаково положені та неоднаково світлені: на концепти, клявіятуру і лист, який пишуть. Концепт звичайно лежить з лівого боку. І змучена потрійною акомодацією ока машиністка мимохіть зачне перехилятися на ліво, тим більше що актуальних рядків концепту треба очима щойно шукати. Тому основними вимогами є тут відповідне крісло з підпорою хребта в прямій поставі та з підпертям на ноги і стояк на концепт, уміщений безпосередньо за машинкою, доцільно освітлений і по можливости з автоматичним показчиком рядків**).

Це усуває негіґієнічність сидження і по части напруження очей; але що до очей, то тут необхідний також раціональний вишкіл машиністок. Щоби не переносити зору постійно на клявіятуру, машиністка мусить писати „на сліпо", то значить мусить так добре знати клявіятуру, щоби палець сам прийшов на бажану букву, а вистарчилаб тільки загальна контроля „пів оком". Це одна з причин переваги американських машиністок, що пишуть 10-пальцевою методою, над европейськими, які пишуть двома чи чотирма пальцями. Коли палець має „памятати" тільки кілька найзручніше йому положених букв, то це очевидно значно лекше, ніж памятати пів чи одну четверту клявіятури. Крім того писання 10-ма пальцями заощаджує енерґію. Залишається переношення зору з концепту на працю, заложену на валець, що її саме пишеться. Проф. Єрманський вважає це зовсім зайвим, гадаючи, що це привичка з писання рукою, де це справді потрібне задля брання рядків, відступів,

---

*) Цікаві столи з плятформою для машинки, яку можна спустити в низ, так що залишається ніби звичайний стіл. При спусканню машинка повинна би задержати прямовісне положення. Вона очевидно прикріплена.

**) Такий концептовий стояк з можливістю зашрубовувати до нього жарівку є нпр. чеський „Opison" так само німецькі.

рівномірности письма і т. д. При писанню машинкою все це дане автоматично, дивитися отже частіше — річ зайва*).

В звязку з заведенням більшої кількости машинок виринає, для більшого закладу, питання, чи краще централізувати і машинки і роботу на них в одній салі чи залишити децентралізований лад. Один чеський практик заперечує корисність централізації тому, мовляв, що доцільніше залишити машинки при тих відділах, куди вони річево належать, а зокрема вже не зосереджувати машин ріжного роду. Навпаки амерканські досвіди промовляють у користь відокремлення машинок у відповідній салі також з огляду на шум, який спричиняють. Краще тоді також тримати їх у порядку; робить це механік і машиністки до того мішатися не потребують; що найвище можуть звернути узагу, карткою через внутрішню почту.

Але важний тут поділ праці. При централізації виходять з того, що давніше та сама сила робила і важкі і механічні праці як попало, бувала перетяжена, то знова не мала праці. Після централізації начальничка відділу машиністок приділює рівномірно працю (при допомозі ґрафічних переглядів) на чверть чи пів год.; при диктованню стенотипістки зміняються що пів години, — словом механізація. Це дає значні користи, але тільки для великих підприємств.

Р. Димінський.

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ.

Стан кооператив з району діяльности ПСК. Бучач в 1930 р.

Стан закупів).**

Разом в кооп. установах закуплено	за	515.133.25	зол.	або	37.50	проц.
в інших кооп. установ.		4.397.68	„	„	0.32	„
у членів	„	359.943.60	„	„	26.17	„
у нечленів	„	169.340.66	„	„	12.33	„
у приватних купців	„	90.174.20	„	„	6.62	„
Разом закуплено за		1,373.345.99	зол.	або	100	проц.

Закуплено після родів товарів:

споживчих товарів за	752.585.41	зол.	або	54.79	проц.
артикулів сіл. господ. потреби за	4.379.55	„	„	0.30	„
сіл. господ. продуктів за	523.723.21	„	„	38.13	„
сирівців власної продукції за	2.483.62	„	„	0.16	„
монопольних артикулів	90.174.20	„	„	6.62	„
Разом закуплено за	1,373.345.99	зол.	або	100	проц.

---

*) Він навіть рекомендує машинки з „закритим шрифтом" при яких машиністка зовсім не бачить письма, хіба що спеціяльно для цього оберне відповідний механізм. Але це мабуть тільки його думка.

*) Гл. „Кооп. Респ." за 1931 р. Друкується як зразок добре опрацьованого справоздання.

Порівнюючи процентово відношення закупу товарів, бачимо, що в ПСК закуплено 37.50 проц. товарів до загальної суми закупу. Узглядннюючиж, що ПСК. торгував тільки крамничними товарами, яких кооперативи закупили за 752.585.41 зол.
і додаючи закуп сіл. господ. потреб 4.379.55 „

одержимо суму 756.964.96 зол.,

від якої належить устійнити торговельну дисципліну кооператив супроти ПСК. З одержаних в цей спосіб цифр бачимо, що закупи в ПСК. виносять 67.72 проц. Беручи під увагу, що ПСК. не вів торговлі мануфактурою, якої кооперативи закупили за 20.518.37 зол.. та що половину мясних продуктів, то є за 10.408 зол., кооперативи закупили поза ПСК., — одержимо ще суму 30.926.37 зол., що становить 4.08 проц. І т. г. прийдемо до висновку, що торговельна дисципліна супроти ПСК. виносить 71.79 проц. Рівнож, коли узглядним,о, що ПСК. не має ще всієї ґалянтерії і дешевих цукорничих виробів (які є на місці в Бучачі), та й те, що часами в ПСК. бракувало деяких споживчих товарів (що все разом можна числити ще на 7 проц.), то послідний вислід торговельної дисципліни супроти ПСК. буде виносити 78.79 проц.

Торговельна дисципліна в порівнанню з попереднім роком зменшилась на 5.22 проц. Зменшення це можна пояснити тим, що ПСК. в минулому році, в наслідок пацифікації, не вів два місяці торговельної діяльности. Дальшим оправданням буде те, що в орґ. відділі до половини року працювало двох люстраторів, а відтак тільки один. Тому деякі кооперативи, не маючи частійшого над собою нагляду, зломали торговельну дисципліну і пішли з закупами до приватників.

Продано товарів:

членам за	612.850.38	зол.	або	40.39	проц.
в П. С. К.	292.347.63	„	„	19.26	„
нечленам	354.370.26	„	„	23.29	„
приватним купцям	257.637.45	„	„	17.06	„
Разом торги	1,517.205.72	зол.	або	100	проц.

Після родів товари продано, як слідує:

споживчих за	840.374.87	зол.	або	55.39	проц.
артикулів сіл. господ. потреб	11.480.76	„	„	0.75	„
сіл. господ. продуктів	563.026.93	„	„	37.11	„
тютюневих виробів (трафіки)	97.700.61	„	„	6.44	„
артикулів власної продукції	4.622.55	„	„	0.31	„
Разом за	1,517.205.72	зол.	або	100	проц.

На основі виказаного зіставлення кооперативи збули сіл. господ. продуктів на загальну суму 563.026.93 зол., з того в ПСК. за 292.387.63 зол. або 51.92 проц. Коли узглядним,о, що ПСК. не вів торговлі збіжам, якого кооперативи продали на загальну суму 77.127.31 зол., що становить 13.70 проц., то дисципліна супроти ПСК. буде виносити 65.52 проц.

Дисципліна збуту сіл. господ. продуктів в порівнанню з попереднім роком упала на 10.73 проц. Причини зменншення дисципліни є ті самі, що при товарах, а саме: пацифікація, брак людей в орг. відділі, та брак по кооперативах капіталу (бо роздали товари на борг). що приневолив деякі кооперативи взяти у приватників наперед готівкові зачети на яйця.

Конкретно кооперативи закупили: господарських машин за 1.989.12 зол., помічних погноїв за 36 зол., опалового дерева за 23.50 зол., вугілля за 4.359.55 зол., скіри за 1.974.10 зол., мануфактури за 20.518.37 зол., печива за 27.265.25 зол. і мясних продуктів за 20.817.62 зол.

Продали: 2.894.59 сотнарів метр. збіжжа за 76.995.26 зол., 3.381 скринь і 872 шт. яєць за 485.899.62 зол. і 55 кґ. клоча за 132 зол.

Торги у всіх відділах виносять 1,517.205.72 зол. або пересічно на 1 кооперативу 24.081.04 зол. Торги в порівнанню з попереднім роком впали на 35.52 проц.

Пересічний торг крамничними товарами виносить на 1 кооперативу 13.337.69 зол. (в 1929 р. пересічно на 1 кооперативу припадало 16.991.01 зол.). Торг крамничними товарами впав на 27.38 зол.

Найвищий торг у всіх відділах був в Ліщанцях, виносячи суму 65.778.95 зол., а найнищий — в Соколові: 6.742.59 зол.

Торги трафікою в 1930 р. виносили в 17 кооперативах суму 97.7000.61 зол., так що пересічно на 1 кооперативу припадає 5.747.09 зол. Найбільше продала тютюну к-ва „Згода“ Ліщанці, на квоту 15.445.32 зол. Тут є доказ, скільки село може викинути марно гроша з димом. (В селі більше трафік нема). Коли ми возьмемо, що пересічно в кожній громаді в повіті українці прокурили тільки по 12.000. зол., то на 85 громад одержимо суму **1,020.000 зол. (один міліон двайцять тисяч), які пішли з димом.**

Як зазначено вище, торги в 1930 р. впали на 35.52 проц. На зменшення торгів крім заг. господарської крізи, вплинули особливо 1) брак по кооперативах оборотового капіталу, що є розборгований і 2) пацифікація, наслідком котрої всі кооперативи частинно змушені були припинити діяльність.

Достава товарів виносить для 63-ох кооператив 15.299.27 зол., що становить 2.03 проц. до закупу крамничних товарів. Розмір достави вагався від 0.75 проц. (Жизномир) до 6.21 проц. (Миколаївка).

Пересічне обтяження товарів виносить від 8.28 проц. (Заривинці) до 16.69 (Переволока).

В 24 кооперативах товаровий недобір виносив 7.734.48 зол., або пересічно на 1 кооперативу 327.02 зол. Недобір в порівнанню з попереднім роком зменшився на 2.816.49 зол. (в 1929 р.: було в 33-ох кооперативах 10.650.97 зол.). Недобори полагоджуються в канцелярії ПСК. в цей спосіб, що покриття їх розкладається манкарам на рати; тільки деякі передано до суду. Всі кооперативи, переконавшись. що манко передане до суду потягає за собою ще великі судові кошти, як що в їх кооперативах виходить недобір, натискають на своїх манкарів, щоби ті добровільно погодились сплачувати дотичні недобори в ПСК. Всі манка ПСК. сплачуються тільки на р-к даної кооперативи.

Для трьох кооператив Золотий Потік, Порхова і Доброполе суд назначив знатоків, щоби перевірити, чи по кооперативах ведеться правильно книговодство. Вислід був такий, що у всіх трох випадках судові знатоки признали ведення книг за правильне і тепер суд найбільше опирається на зізнанню нашого люстратора, який викаже в даній кооперативі манко.

З кінцем 1930 р. лядові борги виносили в 63-ох кооперативах суму 63.247.63 зол., так що пересічно на 1 кооперативу припадало 1.003.93 зол.

Найвищу квоту боргів мала кооп. „Поступ" в Бучачі а саме: 6.046.27 зол., а найнищу — кооп. „Зоря" в Пиляві: 225.16 зол.

Довжників-членів було 5.772, а загальна сума їх довгу виносила квоту 42.381.46 зол. ц. то пересічно на 1 члена припадало 7.34 зол.

Довжників-нечленів було 5.643 з загальною сумою їх боргу 20.866.17 зол., або пересічно 3.70 зол. на 1 нечлена.

Тому, що кооперативи не мають права боргувати нечленам, то це на 1 члена підносить в пересічі борг до 9.44 зол. В порівнанню з попереднім роком борги зросли на 7.042.08 зол. або пересічно на 1 члена на 0.64 проц.

Борги членів Управ і Надзірних Рад виносять 6.116.27 зол., а пересічно на 1 кооперативу — 97.08 зол., на 1 члена — 9.78 зол. Борги членів становлять до загальної суми боргу 66.85 проц., а борги нечленів 33.15 проц. Борги членів Управ і Н. Рад становлять до загальної суми боргів 9.67 проц.

150 довжників на суму 3.173.10 зол., що дає 5.01 проц. до загальної суми боргів, заскаржено до суду.

Господарка кооп. майном йде неправильно. Борги з року на рік зростають, не помагають жадні протиборгові анкети, ані жадні доручення як ПСК. так і РСУК. В першій мірі поносять тут вину крамарі, що так надмірно розборговують тяжко здобуте кооп. майно, по друге — винні тут завідуючі органи, які, будучи самі поважними довжниками в кооперативі, допускають до так застрашаючого розборговання.

На зріст боргів в 1930 р. вплинула частинно й пацифікація. Члени, боячись, щоби військо цілковито не знищило товарів, розбирали товарі для себе.

Порівнюючи борги в квоті 63.247.63 зол. з вплаченими уділами в квоті 43.488.44 зол., бачимо, що кооперативи понад вплачений уділ розборгували ще 19.759.19 зол. Пересічно вплачений уділ на 1 члена виносить тільки 6.49 зол., а борг пересічно 9.44 зол. Пересічно 1 член наборгував більше на 2.95 зол., як вплатив уділ.

Процентове відношення боргів до уділів виносить 145 проц., до запасу товарів — 98 проц., до власного майна — 28 проц., до торгів за товари — 8 проц., до білянсової суми — 14 проц.

Пресова конференція в Центросоюзі, що відбулася дня 15. червня 1932, була скликана для ознайомлення нашої преси зі станом Ц. С. і його підбудови. Реферували цю справу пос. О. Луцький і дир. Ю. Шепарович.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

З міжнародньою жіночого кооп. руху. Міжнародній секретаріят кооператисток задумує до слідуючого міжнароднього кооп. зїзду (в 1933 р.) підготовити матеріял, що відноситься до заходів, з поміччю яких кооп. рух старається облегчити домашню працю жінок. Також збирає матеріял для унагляднення міри активної участи і місця жіноцтва в кооперативному русі в поодиноких країнах і в цілому кооп. світі.

Участь жіноцтва в кооп. русі на Чехах ілюструє такий факт. Кооп-ва „Будучність" в Моравській Остраві мала в минулому діловому році 297 склепів, в котрих працювало 288 жінок в характері членів місцевих (склепових) надзірних рад, а то: в 2-х склепах було по 3 жінки, в 11 по 2 і в 240 склепах по 1 жінці. В ролі голов надз. рад працювало 10 осіб.

По останніх виборах (на час 1932—34 рр.) до місцевих надзірних рад при 309 склепах обрано 298 жінок: в 2-х склепах по 3 жінки, в 25 по 2 і в 244 по 1 жінці.

Предсідницями склепових надзірних рад є тепер 19 жінок.

Кооперативне виховання на Словаччині. Для заспокоєння спільно відчуваної потреби у вихованні членів надзірних рад місцевих кооператив, улаштувала коо-ва „Будучність" в Жиліні в травні ц. р. для згад. працівників недільні курси в пятьох місцевостях (Жилін, Чадец, Тренч, Тепле, Ружомберґ і Врутки). До цих курсів видала згадана кооператива брошуру про обовязки місцевих надзірних рад. На курс зголосилася поважна кількість, бо аж 200 учасників. Продовжуватиме „Будучність" цю акцію також в осени.

З кооп.-виховуючої діяльности анґлійських кооператив. Звідомлення Центрального виховного виділу анґлійської кооперативної Унії подає м. ін., що досі за р. 1931/32 згаданий виділ перевів 1.901 курс з 52.395 слухачами. Ви минулому 1930/31 році відбуто 1.882 курси, через які перейшло 54.628 слухачів. Найбільшою фреквенцією тішилися т. зв. технічні курси для урядників к-в і цих курсів було найбільше, а саме 916 (перед тим було 772). Збільшилося й число курсів для дорослих, особливо тих, які знайомили з загальними основами кооперації. Натомісць значно зменшилася кількість курсів для дітей і молоді, хоч число учасників не зменшилося, тримаючись довкола цифри 30.000. В минулому році призначено було три нових стипендії при кооп. школі в Менчестері.

Кооперативно-виховна праця в Німеччині. Централя кооп. Союзу Німеччини видав звідомлення комісії для кооп. виховання. Це звідомлення містить м. ін. такі дані: 461 спож. кооп., приналежних до гамбурської централі, подали звіти зі своєї кооп.-виховуючої діяльности, котра висловлюється числом 16.164 всякого рода виховуючих імпрез. Число їх учасників виносило 3,034.607 осіб, з чого жінок 1,581.210, а дітей 407.149. — З відчитової акції велике число, бо 1.063, припадає на виклади про кооп. рух, улаштовані в професійних орґанізаціях та лекції, відбуті на сходинах членів, яких було 4.672. Фільм. представлень улаштовано 2.324, екскурсій — 2.605. — Загально-кооп. курсів улаштовано 48, а спеціяльно-жіночих 59, для функціонарів і зарядів — 406, а для службовиків — 737.

Високих чисел досягла також акція — (в наших відносинах вона булаб новістю, непрактикованою, хоч і дуже пожаданою й потрібною) — котра мала на меті відвідати вдома всіх тих членів к-ив, які занедбують чи зовсім не виконують своїх повинностей супроти кооператив, наприклад мало закуповують в них. Таких членів відвідано було 296.528, а в акції взяло участь 3.412 жінок і 17.748 мущин. Наслідком було поновне приєднання до кооператив майже 60.000 членів, які відтак акуратно сповняли свої обовязки.

Слід звернути увагу й на те, що в надзірних радах 76 к-в є 96 жінок, а в кооперативних радах при 60 к-вах є 646 жінок. В зборах 111 к-в взяло участь, як делеґатки, 1.189 жінок. Спеціяльно жіночих гуртків при 44 к-вах числило в своїх рядах 2.883 членкинь.

Новий німецький кооперативний роман. Кельнський Союз спож. кооператив видав вже кілька визначних творів красного письменства з кооп. тенденцією. Є це передовсім згадана нами вже давніше новеля Мих. Беккера: „Люде з Жабячого кутка", про рочдельських піонірів, далі новеля „На нових шляхах" п. С. Уче (S. Utsche). Недавно вийшов з під пера письменника Генріха Лерше (H. Lersche) роман під назвою: „Кооператори з Айленбурґу". Автор написав його на підставі зібраних кельнським союзом матеріялів з 50-х років минулого століття, що відносяться до перших спроб заложення в Айленбурзі споживчої кооперативи. В цьому романі змальовані на тлі місцевих подій ріжні їх учасники, постаті перших кооператорів того міста. Події і середовище представлене дуже з історичного становища вірно. Видавництво в передмові відзначує книжку, як вартісну під оглядом пропаґаційним, хоч без найменшого сліду тенденційности.

Про болгарську кооперацію так висловилися у свойому описі півторамісячної подорожі по Болгарії відомі кооператори проф. д-р В. Тотоміанц і проф. К. Храневич:

„Можемо сказати, що ми не тільки читали лекції про крізу та про ріжні кооперативні питання, але й училися в в кооперативній Болгарії. Ось чому ми звертаємо увагу загалу на цю нову культурну Болгарію з її могутніми Народніми Банками, котрі обеднали довкола себе всі кляси населення і котрі не тільки дають населенню дешевий кредит, але в богатьох випадках забезпечують його електричною енергією, водою, шкільними помешканнями, читальнями й навіть лазнями. Звертаємо увагу загалу західно-европейської кооперації на прекрасно устаткований і взірцево провадженний кооперативний цукровар, заснований з ініціятиви Союзу Народ. Банків. — Рівнож заслуговують на увагу чужинців Союз споживчих кооператив „Напред" (Вперед) з його кооперативним млином в Червен-Брезі, фабрикою для перечищування рижу в Пловдиві та іншою, з нею звязаною фабрикою овочевих консерв в Старій Загорі. — Цікавою є й сільська кредитова кооперація райфайзенського типу, котра не обмежується до самого лише кредитування, але постачає селянам все, що потрібне їм для сільського й домашнього господарства. — Далі йдуть оригінальні форми болгарської кооперації, а саме: тютюнева, для виробу рожевої олії й обезпеченева (асекураційна) кооперація. Остання в м. Софії перевищила капіталістичні асекураційні тов-а. — Окрасою столиці Болгарії Софії являються Центральний Кооперативний Банк і Сільсько-господарський Банк, провід яких спочиває в руках ідейних кооператорів.

Слід також зауважити богатство болгарської кооперативної літератури та її численну кооп. пресу. Знання діла та ентузіязм (захоплення) ми спостерігали не тільки серед керівників болгарської кооперації, але й серед молоді, котра захоплена не тільки кооперацією, але й так званим „повстримуючим" рухом, ц. то відмовою уживання алькоголю та веґетаріяньством. У болгарської молоді є одна слабість: це надмірне політикування. Якби та енергія, запал і час, котрі витрачуються на політичні спори, була зужита на розвиток кооперативної орґанізації, то Болгарія занялаб в кооперативному відношенні одно з перших місць в Европі".

Проф. К. Храневич, який недавно з рамени російського кооп. інституту в Празі, де працює, був в Польщі та відвідав також наші установи, обіцяв дати для нашого журналу ряд статей про болгарську кооперацію, в якій він має ширше познайомити наших читачів з цим інтересним рухом.

Лічничі кооперативи в Південнославії. Їх основником був д-р Ґавріло Коїч (1890—1827-, котрий хотів проблеми гігієни і здоровля на селі розвязати кооп. способом. Південнославія — на 85 проц. хліборобська країна: на 6.375 осель тільки 96 мають більше як 10.000 мешканців. Хліборобство є досить примітивне, дитяча смертність значна. Д-р Коїч почав від 1921 року практично поборювати гігієнічні вади на селі шляхом заснування лічничих кооператив та випрацював їх ідеольоґію. Зі свого короткого життя повних пять літ посвятив цій праці, так що в 1927 р. було вже в Південнославії 30 лічничих кооператив з 11.000 членами, в 1930 році було 53 кооп. з 16.667 членами а в червні 1931 р. — 78 коопера-

тив. Влада видала про ці кооперативи окремий закон.

Всі ці к-ви обєднані орґанізаційно в Союзі лічничих кооператив з осідком в Білгороді, а торговельно в Центральній лічничій кооперативі в Новому Саді. — Діяльність цих к-в є дуже широка: відчити, курси, фільми поширюють гігієнічні знання і культуру в краю, подають через своїх лікарів поради, лічення, щіплення, опіку дітям, лазні, водотяги, дбають про оздоровлення сіл (через будову гноївень, лятрин і т. п.); в свою діяльність включають також ветеринарійні поради та лікування звірят.

Слабші кооперативи обєднуються для виконання більших завдань, прим. будування і удержування шпиталів чи амбуляторій. Дістають допомогу від держави та з Америки. Працюють в публичнім інтересі. Щіплення і опіку над дітьми провадять даром для членів, а для нечленів за половину оплати лікарської помочі та ліків. В 1930 році 53 кооперативи уділили своїм членам лікарську поміч в 30.000 випадках та видали ліків на 1,239.000 динарів.

Пляни на будову лічниць та сільських „домів здоровля" опрацьовує Союз кооператив. Він же уділює технічну поміч. Цемент та внутрішню інсталяцію додає держава частинно в характері субвенції, або на дуже догідний кредит. Місцевий будівельний матеріял, працю та площу дають громади або самі члени.

Ці кооперативи обмежують свою діяльність покищо на сербську частину Південнославії.

В Польщі ідею цих кооператив пропаґує С. Домбровський.

Кооперація в Чехословаччині. Сучасний стан кооперації в Чехословаччині, за даними останнього справоздання Центрального Союзу сільсько-господарських кооператив в Празі, на 1 січня 1932 року представляється в такому вигляді:

Кооперативи: а) кредитові:	
1) системи Кампеліка (Райф.)	5.444
2) системи Шульце-Деліча .	2.064
б) сільс.-господ.	5.536
в) споживчі	1.057
г) продукційні	1.581
д) будів. (для деш. мешк.) .	1.651
е) ріжні	132
і) кооперативні федерації . .	49
Разом	17.513

Отже, протягом останнього року, в період страшної кризи, кількість кооператив в Чехословаччині збільшилася на 403. Це збільшення відноситься, головн. чином, до сільсько-господарських (плюс 180) та кредитових кооператив (плюс 286).

Що торкається операцій ділового стану чехословацьких кооператив, то ми можемо тут ілюструвати його цікавими даними, що до діяльности найбільшого кооперативного союзу в Чехословаччині, а саме Центрального Союзу сільсько-господарських кооператив в Празі, який в дійсности являється Центральною Касою для кооператив, що до нього належать.

Центральний Союз нараховує на 1 січня 1932 року 4.000 членів (супроти 3.756 членів з попереднього року). Всього в кооперативах, що входять до складу Центрального Союзу, нараховувалося біля 440.000 членів.

Білянс цього Союзу на початку цього роду перевищав 1.615 міл. Кч., з яких 10,7 міл. припало на долю основного капіталу; 104 міл. на резервовий каптал; 836 міл. на вкладки; 422 міл. на позички та 1,021.00 корон чсл. — чистої надвишки.

Комерційна діяльність Центрального Союзу що до закупу та продажі реалізувалася спеціяльно заснованими для цієї мети при Центральному Союзі орґанізаціями. Дві з цих орґанізацій — „Кооператіва" та „Агросоль" продали в р. 1931-ім 96.146 ваґонів ріжних продуктів на суму біля 571 і пів міл. Кч. Дві другі торговельні орґанізації, а саме „Союз молочарських кооператив" та „Центральне Товариство для збуту худоби" продали в р. 1931-ім: перше — на 27 міл. Кч., а друге — на 27 і пів міл. Кч.

Стан кредитових кооператив, що належать до Центрального Союзу, є також дуже цікавий. В 1.849 кредитових кооперативах (кампелічках) з загальної кількости 1.857 кооператив, що входять до Центрального Союзу, на 1-ше січня 1931 року нарахувалося 250.700 членів (проти 289 тисяч членів з минулого року). Основний капітал в цих кооперативах перевищує 3,7 міл. Кч.; резервовий фонд перевищив 65.5 міл. Кч.; вкладки досягли 2.235 міл. Кч.; позички — 1.284 міл. та чистий зиск виказав суму 6,638.000 Кч. Іншими словами, в порівнанні з останніми двома

роками, майже всі складники білянсу цих кредитових коператив багато покращали.

Це все свідчить про успішну діяльність, яку кооперація Чехословаччини провадить в роках загальної економічної кризи.

З французького кооперативного руху. До французької кооп. централі що носить назву „Національної федерації споживчих кооператив", з осідком у Парижі належало в січні ц. р. 1302 кооператив. Порівнюючи з минулим роком, число к-в зменшилося на 23, але ця зміна настала наслідком фузії кількох кооператив у більші кооп. товариства. Найбільше кооператив виказує Ліонська округа, бо 160 одиниць, за нею йде Нансі — 151, Роанна — 119, Бурж — 96, Бордо — 93, Ліль — 91, Альбі — 84, Лімож — 73.

До парижської федерації належать також кооперативи з франц. кольоній: по одній кооперативі з Камеруну, з Хін, з Мадаґаскару, Марокко, Мартініки, Нової Каліфорнії, з франц. Індохіни, дві з Тунісу та 15 к-в з Альжиру.

Цілий торг всіх обєднаних у федерації к-в становив 2.191,295.000 фр.

Французька гуртівня (про ню гл. також ст. Ю. Студинського в попереднім числі „К. Р." за ц. р.) осягнула в минулому році понад 797 міл. фр. торгу. Прибуток у висоті 837.063 фр. в більшій частині приписано до резерв. Гуртівня мала в 41 місцевостях свої закупові осередки. Її торговля в поодиноких ділах виказала: кольоніяльні товари 96 міл. фр., вино 83 міл. фр., одяг і білля 3 міл фр., обува 5.5 м. фр., позатим продано 18,850.000 кґ. цукру, 6,650.000 кґ. твердого мила, 8 міл. кґ. олії, 6,350.000 кґ. ріжного готового тіста, 3,700.000 кґ. кави, 3,200.00, сардинок, 19.000 пак консерв, 12 міл. кґ. чоколяди, 465.312 гект. вина, 227.065 пар обуви.

Власне виробництво гуртівні чинило 43,654.000 франків.

(Про Центр. Кооп. Банк гл. статтю Ю. Студинського в нашому журналі за травень ц. р.).

Кооперативні готелі у Франції. Кооператива для утримування готелів відчинила на французькому південному побережі біля Канн (Cannes) новий готель, котрий буде відкритий цілий рік. Згадана кооператива удержує вже кілька таких готелів.

З кооп. руху в Анґлії. В Анґлії разом з Валією є 5,602.300 членів споживчих кооператив, які дають своїй кооперації торгу на 3,500.000 фунт. штерлінґів тижнево. Рахуючи, що ці члени представляють 5 міл. родин, а кожна родина видає найменше 30 (в дійсности більше) шіл. тижнево на закупи в кооп. склепах, будемо мати 375.000.000 фунтів штерл. торгу річно. В минулому році цей торг виказав тільки 178 міл. ф. шт. В Анґлії з Валією є 9,250,000 родин, з чого 4,250.000 родин є вже членами к-в. А як би всі анґлійці купували в кооперативах тільки на 30 шілінґів тижнево, тоді торги спож. кооп. в Анґлії осяглиб квоту 700 міл. фунтів шт. річно. Якуб тоді творила, а яку вже тепер творить силу — супроти нашого руху — анґл. кооперація, можнаб собі представити. Гуртівня зі своїми млинами, фабриками і складницями, що постачають товарами спож. к-ви, булаб сильніша від кожного ліпшого тресту.

В 956 анґл. спож. кооперативах працює 146.000 осіб — такі великі ці товариства. Цей персонал побирає 19 міл. 550.000 фунтів штерлінґів платні річно. Сама гуртівня дає працю 40.500 робітникам, котрих річна платня виносить 5,550.000 ф. шт.

Найбільшою споживчою кооперативою в Анґлії є „London Society" — лондонська кооператива. В ній є занято 10.474 осіб з платнею 1,480.000 ф. шт. Торгує вона на 9 міл ф. шт. річно. Членів має 360.000. Всі інші кооперативи Анґлії також великі. Як протилежність до них, існує в Анґлії всього 17 к-в, з одним працівником, котрий в цьому випадку дістає річно від 80 до 217 фунтів штерл.

Товарові звороти виносили в споживчих кооперативах 21,000.000 ф. шт. Про них анґл. кооп. часопис висловлюється так: „Звороти не є зиском. Вони є чимось зовсім противним до зиску, представляючи собою знижку на купленім товарі"

Найбільша кооператива в світі. Є нею безсумніву льондонська кооператива: „Льондонське Кооперативне Товариство". Розвиток її заслуговує на увагу: перед 7 роками к-ва мала 141.000 членів; нині має їх біля пів мі-

ліона, збиваючи погляди тих теоретиків, що не пророкували доброго розвитку міським кооперативам. Як зростало число членів і торги льондонської кооперативи, бачимо з таких даних:

Рік:	Число членів:	Торг в фунтах:
1925	141.236	3.493.955
1926	177.339	492.412
1927	222.328	5.755.139
1928	295.678	7.100.547
1929	350.066	8.678.756
1930	394.139	9.653.847
1931	429.421	9.842.113

Провідники кооперативи рахуються більше, як з певністю, що за кілька літ нормального розвитку членство кооперативи досягне міліона осіб. Кожного року улаштовуються пропаґаційні тижні, які приносять кооперативі значний приріст членів. Від 1928 р. до 1930 р. річний приріст членів к-ви виносив кругло 28.000 осіб. Провід і службовики звертають на пропаґанду вельми пильну увагу і ці їх старання ніколи не залишаються без успіху. Кооператива дає нині працю 11.440 особам.

Стан кооператив в Сполучених Державах Півн. Америки. Уряд для статистики праці в С. Д. П. А. видав недавно висліди копеоративної статистики за 1929 р. Дотичать вони споживчих, кредитових і виробничих кооператив. Обнято було статистикою разом 1.545 цих кооп., або 60 проц. усіх кооператив держави.

Узгляднені кооперативи числили 553.954 членів, а працювало в них 5.000 осіб. Вложений капітал їх виносив 34.5 міліонів долярів, резерви становили 7,4 міл. дол. Цілий торг. оборот виказав 142 міл. долярів.

Звідомлення обраховує торг. оборот всіх к-в на 225 міл. дол., а число членів на 750.000 осіб — у згаданих вище трьох ґрупах.

Про силу і кількість цих кооператив статистика наводить такі дані:

	Кооперативи споживчі:	кредитові:	виробничі:
Кільність всіх кооператив	1.577	974	20
Обнято статистикою	696	838	11
Число членів	287.641	264.908	1.405
Число працівників	4.195	—	657
Уділи, вписове і вкладки	9 573.227	24,065.407	808.230
Резервовий капітал	4,459.683	2,079.450	800.139
Торги за 1929 р.	84,165 286	54,048.353	3,847.666
Чиста надвишка	3,290.312	—	153.370
Звороти членам	364.657	222.163	—
Опроцентов. уділів	1,634.379	—	48.635
Вартість власних виробів . . .	1,681.269	—	—

Споживчі кооперативи мали своїх 4 зал. краєвих та районових орґанізацій для пропаґанди і виховання з 286 такимиж кооперативами і 2.019 їє членами. Далі — 6 гуртівень для домашніх потреб з 351 приналежними до них кооперативами і торгівлею в 10,3 міл. долярів, 2 гуртівні для олії і бензини зі 45 кооп., що за рік 1929 р. вторгувала тих виробів на 757.274 дол.

Розвиток торговлі в споживчих кооперативах Німеччини. Гамбурський Союз спож. кооператив публікує в своїм орґані статистичні висліди торговельної діяльности к-в за 1931 р. Статистичні дати відносяться в більшости до адмін. року, який кінчиться 30. VI. 1931. так що цілий образ тієї діяльности в 1931 році відноситься лише до першого півріччя м. року. В тому господ. році обєднані в гамбурському союзі кооперативи осягнули 1.160 міл. нім. марок торгу; супроти минулого року, коли їх торг виносив 1.240 міл. марок, бачимо отже упадок торгів на 80 міл. марок, ц. то на 6,45 проц. — За останні чотири роки торг згаданих німецьких споживчих кооператив представляється слідуючо:

1928 р.	1.045.962.404	нім. мар.
1929 „	1.176.294.809	„ „
1930 „	1.240.327.868	„ „
1931 „	1.160.156.341	„ „

Боргові клопоти теж у фінляндській сільсько-господарській кооперації. Зїзд Заг. Кооп. Союзу, центрального обєднання сільських невтраль-

них спож. кооператив Фінляндії відбувся в днях 9. і 10. травня у Гельзинках. Було репрезентованих 277 кооператив. Голова союзу п. Міко Метсоля реферував про те, як відбилася на кооперації госп. кріза. Спадок цін привів за собою спадок оборотів і приневолив кооп. фабрики обмежити виробництво, вкоротити працю а навіть звільнити частину персоналу Це мало свої неминучі наслідки у виді зменшення споживтя. Розвиток кооп. млинів і концентрація торговлі збіжжам в руках союзних кооператив моглиб підкріпити кооперативи. Що вплив крізи на фінансове положення кооператив не був однак великий, про це свідчить факт, що кооперативи вивязалися зі своїх зобовязань перед гуртівнею S. O. K. і то все уготівці. Плинність кооп. засобів требаби підкріплювати через строге береження засади купна заготівку і передачу всіх вільних сум до диспозиції кооперативних щадниць.

Референт звідомлення Союзу п. Леізіо теж підчеркнув як головний момент — конечність строгого береження засади готівкової торговлі. Він вказав на довги невтральних кооператив, які виносили 3.6 проц. оборотів. В порівнанні з 1930 р. сума довгів зменшилася всього на 1/6 часть. Одинокою потіхою з боргування є те, що тепер остаточно усі переконалися про небезпеку від цього та що боргуванню треба робити конець.

Конгрес приняв резолюції, цікаві для нас ще з іншої причини. Одна, що сільські споживчі кооперативи повинні занятися теж збутом с. г. продуктів. Особливо важно, щоби органїзувати доставу сирівців, потрібних кооп. фабрикам.

Інша резолюція з великим натиском вимагає скріпленої виховної акції цілої кооперації, і то в обох ділянках: масового кооп. освідомлення і фахового вишколу робітників. Закликає до засновування устних і письменних курсів, до розбудови фінської кооп. школи і до скріплення пропаґанди загальної освіти.

Скільки було в Швеції в 1929 р. кооператив? Після статистики було їх в тому році 14.080, котрі ділилися так:

Споживчі	76
Реставрації й каварні	1.938
Мешканеві	3.067
Інші будівельні	1.691
Для достави електрики	1.691
Централі	23
Ріжні	1.340
Разом споживчих в ширшому розумінні	9.696
С.-г. закупочні	1.531
Машинові	339
Торфові	88
Молочарські	757
Мясарські	39
Для збуту яєць	128
Для хову худоби	387
Для виробу крохмалю	100
С.-г. кредитові	209
Центральні виробничі	38
Інші с. г. виробничі	297
Робітничі виробничі	175
Артілі ладункових робітників	28
Друкарські к-ви	86
Кредитові не сіл. госп.	132
Разом виробничі	4.384

Споживчих кооп. в шир. розумінні було отже двічи більше, як виробничих. Споживчі числом 815 (які подали дотичні дані) мали на уділах 30.5 міл. шведс. корон. Склепів мали спож. к-ви к-ви 3.142. а працівників — 10.079 Заг. їх торг виносив 335,5 міл. кор. (з чого на селі 38,9 проц., в місточках — 16,1 проц., а в містах 45 проц.) так що на 1 кооп. припадало 379.000 кор. торгу, а на 1 члена 779 кор. (1.890 злотих). — Власне виробництво провадило 58 спож. к-в, затрудднюючи в 77 підприємствах 1.052 особи. Ціла вартість їх виробів виносила 27,965.029 кор. В 98 проц. були то різницькі (мясарські) та пекарські кооперативи, а решта припадала на 2 робітні для направи обуви, 2 молочарні та 1 пивозар, виробляючий легке пиво.

Фінансова ситуація згаданих 875 к-в була слідуюча: власний їх капітал виносив 63,4 міл. швед. корон (а в тім уділи 30,5 ш. к.; резервові фонди 19,2 ш. к. інші фонди 13,7 ш. к.), довги виносили 43,7 міл. кор. Ощадностеві вкладки членів досягли висоти 10,9 міл. кор., поза тим 2,5 міл. кор. тов. звороти, як ощадности, котрі припині на рахунок дальших уділів членів. Зиску брутто згадані 815 к-в дали 46,6 м. кор. т. то 15 проц. торгу, який у цих к-в виносив 312,8 міл. кор. Чистий зиск у висоті 15,2 м. кор. (5 проц. торгу) виказали 99 проц. к-в, страту (18.000 кор.) — 1 проц. к-в.

Більшість споживчих к-в зорґанізована в Кооперативнім Союзі (Kooperativa Förbundet) котрий числив в членах 848 спож. к-в з 419.493 фізичн. членами, 6 виробничих к-в з 1.585 чл., 3 кооп. реставрації і каварні з 540 чл. — Загалом отже 857 к-в з 421.618 членами; поза тим 2 асекур. товариства з 374.572 обезпеченцями. Працювало в Союзі 2.662 осіб, з чого 1.897 в його виробничих підприємствах, 537 в торговельних а 39 в орґанізаційній і ревізорській службі.

Шведський Кооп. Союз мав 11 власних фабрик, котрі визначилися голосним на цілий світ успішним поборюванням картелів. Так, коли картелі припинили доставу до к-в чоколяди, мила і марґарини Союз ще в 1909 р. закупив, а в 1921 р. змодернізував фабрику марґарини, вартість продукції котрої в 1929 р. становила 15,7 міл. кор., а число робітників 127. Так само повстала фабрика кавчуку і кальошів (з виробництвом вартости 6.5 міл. кор.) і в 1931 р. фабрика жарівок „Люма“ (про яку гл. Кооп. Респ. за 1931 р.). Фабрика обуви (з виробництвом 2,7 міл. кор.) має нині 20 власних крамниць.

Ціле виробництво Кооп. Союзу винесло в 1929 р. 60 міл. кор., в котрі входить вже й вартість продукції 2-х млинів, фобрики суперфосфату, фабрики хемічних виробів та 4-х пекарень. — З ініціятиви Кооп. Союзу шведських спож. кооператив повстала також Міжнародня Скандинавська (т. зв. Північна) Гуртівня для спільного закупу кооперативами скандинавських країн, кави, чаю та південних овочів.

З культурних підприємств Шв. Кооп. Союзу треба відзначити також його кооперативну школу в Saltsjö.

Кооперація в Портуґалії є молодої дати, хоча закон 1867 вже торував її шлях. Після найновіших даних є в цій невеличкій країні 160 спож. кооператив, 31 виробничих, 10 сіл.-господарських, 6 будівельних, 96 кредитових та біля 60 інших. Розвиваються найкраще споживчі, кредитові й сільсько-господарські.

Одним з чолових пробоєвиків кооперативного руху в Портуґалії є проф. Рауль Таманьіні з Опорто, котрий написав кілька праць з теорії і практики кооп. руху і котрий працює від довшого часу і тепер над його зосередженням і зкеруванням до певного русла. Таманьіні пробує також оснувати в Опорто кооперативний банк.

Кооперація в Греції. Після найновішої статистики існувало в Греції 7.387 к-в, з чого 5.754 було сільсько-господарських (на селі) і 1.633 міських к-в. З сіл.-госп. к-в найбільшу ґрупу творять кредитові кооперативи, котрих є 4.350, далі є тут 430 збутових кооператив, 280 для перерібки, а 188 закупочних.

Споживчі кооперативи в Австрії — виказують за 1931 р. зменшення вартости торгівлі на 6 проц. супроти передминулого року. Цей упадок був одначе не всюди однаковий. У Відні при вартости торгу 37 міл. шілінґів упадок становив 3 проц. В Горішній Австрії — при 18,4 міл. шіл. — 1,2 проц., але в Зальцбурщині при 3 міл. шіл. упадок виказав цілих 13 проц. — Досі не можна сказати, щоб знижкова лінія торгу вже досягла свого найнищого рівня.

Сільсько-господарська кооперація на Лотві. „Консум“ — союз цієї коокооперації на Лотві, як довідуємося, опинився у фінансових клопотах. Він обєднує 334 кооп-ви, з чого 203 споживчих. При 880.000 латів власних капіталів борги цієї централі виносять 15,000.000 латів. З хвилею запротестовання її векслів держ. Банк відмовив їй кредитів. Як чувати „Консум“ поніс великі страти на „свинських“ інтересах з Радянщиною і старається тепер про одержання довшого мораторія.

Збори вірителів „Консуму“ вибрали адміністратором цієї централі Блюмберґа з прибічним виділом з 5 членів, а дотеперішній заряд усунено.

Кооперація в Японії. Японський кооп. річник нараховує в „Країні сходячого сонця“ 14.000 к-в з 4,740.000 членів. Уділовий їх капітал дав суму 312 міл. ен. Продано товарів на 90 міл. ен, а на закуп товарів видано 61 міл. ен.

Кооперація як засіб проти тяжкої господарської кризи в Китаю. По відомостям Міжнародного допомогового комітету в Китаю розпочата була ширша акція, котра мала за ціль заснову-

вання між хліборобами кооператив, щоб допомогти їм в тяжких господарських трудах. Найбільше кооператив заложено в провінції Гопей, а саме 952. Комітет одначе жалкує, що з огляду на брак засобів можна було допомогти тільки небагатьом кооперативам. Поки що кооперації не вдалося проникнути до округ, захоплених повінню. Комітет старається все зробити, щоб до цих місцевостей була змога вислати досвідчених інструкторів-орґанізаторів для помочі в основуванні кооператив і при реорґанізації сільського господарства.

Щоб помогти собі вийти з кризи, мусимо й ми піти рішуче цією дорогою, на яку вже станув майже цілий дрібно-хліборобський світ.

Північний Скандинавський Союз (Міжнародня Гуртівня), данських, шведських, норвезьких і фінських кооператив осягнула в минулому 1931 році 28 міл. данських корон, збільшивши т. ч. свій торг на чверть міл. корон.

Голяндська гуртівня (Handcls-kamer) досягла за перший чвертьрік 1932 р. 4,132.859 гол. золотих торгу, ц. то на 113.376 гол. золотих більше, як у томуж чвертьріччу минулого року.

Еспанська гуртівня закінчила 1931 рік торгами у висоті 15,118.000 корон. Її довги 35,9 міл. корон зменшилися ан 3,5 міл. корон.

Італійська кооп. гуртівня (A. E. C.) осягнула в 1931 р. 96,106.735 лір торгу. Число приналежних до неї орґанізацій зросло на 227. З гуртівні побирало товари 272 к-в. Чиста надвишка за той-же рік виносила 25.747 лір.

З ПРЕСИ.

Волинське число Г. К. Ч. Число 26. Г. К. Ч. за біжучий рік (з дня 26. VI.) вцілости присвячене волинській кооперації, яка переживає нині остру моральну пробу. Крім статей на засадничі теми, що дуже причинюються до освітлення вельми прикрої ситуації, в якій знайшлися волинські кооперативи в наслідку репресій, які над ними повисли, (це статті: „Чи видержимо“ і „Ставка н аморальне заломання“) та крім дописів з краю (Власними силами“, Про посвячення „Нар. Дому“ в Степані та „кріза й кооперація“ В. Островського), які яскраво малюють конкретну дійсність і позитивну працю серед тої дійсности — є в цьому числі три огляди кооп. руху на Волині, а саме: А. Жук „Кооперація на Волині перед війною“, він-же „Українська кооперація на північно-західних землях по війні“ і „Огляд стану і діяльности кооператив Луцького пов. на Волині за 1931 рік“.— Число це видане якраз в пору і дає волинякам і нам з ними можність побачити їх успіхи і втрати порівняти минуле з сучасним, пізнати хиби і позитивні сторони та знайти в тім силу і моральну опору, щоб в сумному часі видержати в праці і боротьбі за краще майбутнє, чого з цілої душі бажаємо кооператорам усіх північно-зах. земель.

Нові статті про кооперацію в нашій пресі. Поминаючи лайливу, безвідповідальну і непритомну писанину „Кооперативних Вістей присловутої більшовицької рептильки, не можемо пройти без уваги попри деякі найсвіжіші голоси нашої преси. — На першому місці ставимо статтю А. Жука в останніх чотирох числах „Госп.-Кооп. Часопису“ (ч. 23, 24, 25 і 26 за б. р.) під заголовком: „Українська кредитова кооперація в 1925—1931 роках“. Є це дуже цінний, всесторонньо опрацьований огляд діяльности і господарських вислідів наймолодшого (в повоєнному періоді), але підставового відламу нашого сусп.-госп. руху.

Автор насамперед зупиняється над даними про кількість всіх видів кред. к-ив, членів РСУК, яких з кінцем 1931 року було 362 на заг. кількість 3.200 всіх союзних кооператив та над їх діяльністю. Коментовані автором цікаві табеляричні зіставлення представляють м. і.: 1) рух кредитових кооператив по роках, то зн. зріст їх в абсолютних даних і кожночасні зміни їх кількосного відношення до заг. числа кооператив та в межах власної катеґорії; 2) поділ кредитов. кооператив та їх територіяльне розміщення; остання рубрика без сумніву дасть для орґанізаційного ресорту РСУК цілий ряд важливих висновків і цінних практичних вказівок що до напряму орґанізаційної діяльности в цій ділянці кооп. руху; 3) з черги автор аналізує статистичні дані що до членства в кредитових к-вах, відзначаючи головні тенденції руху в цьо-

му напрямі в звязку з уділами та їх забезпеченням; 4) найдовше і найдокладніше зупиняється над найбільш цікавою сторінкою питання — над діяльністю кредитових кооператив, зокрема позичковою (по роках, в цілости і для поодиноких видів кред. к-в) і щадничою (в тих же відношеннях) та над вислідами цієї діяльности.

Друга стаття появилася в яворівському двотижневику „Українське Слово", (ч. 10. з 15. V. 1932) підписана псевдонімом. Відмічаємо її, як замітну тим, що вона появилася в льокальному популярному часописі і пробує для широкого кругу своїх читачів вияснити значіння слова „кооперація" і її природу та дає дві дефініції кооператив (Кауфмана і М. Туган-Барановського). Неґативною прикметою статейки є недостаточне, як для масового часопису, зпопуляризування стилю і засадничих народньо-господарських понять, якими автор оперує, густо накопичуючи їх. — Цій сторінці треба би на будуче редакції „У. С." присвятити більше уваги.

Третю статтю про кооперацію принесла католицька „Нова Зоря" (ч. 23. VI. 1932). Стаття редакційна, затитулована: „Кооперація і націоналісти. З приводу „Східних Торгів". Обговорюючи становище звихнених на пункті кооперації наших „націоналістів" і Ревізійного Союзу Укр. Кооп. до справи участи кооператив в цьогорічних львівських Східних Торгах, часопис в згоді зі своєю загальною політичною лінією заступає погляд (покликуючись до речі, на недоречні історичні відомости про Львів, як торговельний осередок 15—18 століття), що кооперація мусить не тільки взяти участь, але й домагатися „відповідного голосу і місця в Східних Торгах", щоб шукати ринків збуту „не тільки на львівських Східних Торгах, але навіть в Індо-Китаю". Останнє речення як найкраще свідчить про поверховність трактування автором статті цілої справи, що ще яскравіше виявляється у невластивому оперуванні анальоґіями там, де ходить про річі по своїм тенденціям зовсім непорівняльні, бо протилежні, або де немає глибшої основнішої підстави для анальоґії, а лише чисто зовнішня, поверховна. Маємо на увазі той уступ статті, де протиставляється неучасть в цьогорічних торгах укр. кооперації з участю укр. народу в політичному житті пол. держави (не в політичному житті пол. громадянства, бо це булоб властиве спільне тло, підстава для анальоґії) та вбачається тут неконсеквенцію і брак льоґіки.

Отже, останній арґумент з більшим правом можна було б звернути на адресу редакції „Н. Зорі", котра не здає собі справи або не розуміє глибших ідеольоґічних, але зовсім не політичних мотивів неучасти кооперації у Східних Торгах, у яких не бере участи ані навіть ціла польська кооперація. Радимо редакції „Н. З." особисто одвідати Східні Торги і, не теоретизуючи, переконатися про можливости здобуття на них ринків збуту.

Дивує нас і те, що „Н. Зоря" не реаґувала на недавні такі самі невідповідальні, але далеко більше шкідливі вибрики „націоналістів" супроти нашого кооперативного руху.

Про „кінські гаразди" на Радянщині — не вигадки, а факти. Почнемо не зразу від самої річи, тільки з того, що від кількох вже літ ми не маємо правильного, а від двох років і жадного ґазетного звязку з радянською Україною. Та всеж таки час-від-часу на наш редакційний столик заблукає, тільки Бог (а може й безбожний експедитор) зна, якимсь там чудом хоч одно (єдине на рік) число тої чи іншої ґазетки. Тим разом попав до нас сам „Комуніст" з самого Харкова (з дня 25. квітня ц. р. ч. 115). А ми, спрагнені новин зза там-того боку греблі, раді й цьому блудному пасербові долі, бо знаємо, що й він мабуть приніс вже нам богато специфічних „куріозіт".

Розгортаємо, що й казати, не без заінтересування. Давно бачилисьмо. Але по хвилі... переймаємося найглибшим, найщирішим співчуттям до братів з над Дніпра, що поза цим „щоденним хлібом", за такою лєктурою, переповненою нудною казьонщиною, словесною мертвеччиною, убійчою стеоретиповістю думки не бачать цілого широкого світу і не знають його волі, найсвятішої волі думки.

Озброюємося терпеливістю, щоб з усього намулу нудних фраз визбирати факти.

Під безліччу галасливих, як звичайно, заголовків і підзаголовків, вся суть котрих зводить до цього, що треба, мовляв, є нагода, ще раз „дуще вдарити по куркулеві" — знаходимо статейку, названу „Рішуче посилити увагу до коня".

Що викликало таку увагу до коня, про це довідаємося нище з цитатів, взятих з дописів з місць, з фактів, які вирвані з живого життя, з не зовсім ще підфарбованих відносин. Але характеристичним є також те, що офіціоз уважав за потрібне додати до них на

свій спосіб спрепаровані уваги, які примітивно зводяться до того, щоб всю вину авторитетно скласти на нещасного „куркуля", якого дусять і нищать безустанно, а він, сердега все десь береться і береться... Живучий...

З конем стало так зле, що цею худобиною мусіла занятися партія, застерігаючи „проти куркульських тенденцій нехтування коня" чи то проти „куркульського ставлення до коня", „цієї основної, щ тепер (в добі індустріялізації і тракторів — пригадка нашої ред.) тяглової сили в колгоспі." — Але що дивно вражає в льоґіці рядян. суперечностей — це те, що досі „не подбали" за те, що здавалося потрібним в першу чергу, щоб „мобілізувати широкі маси колгоспників та бідняків і середняків на нещадну боротьбу з недоцінюванням коня, як з виявом куркульського впливу".

Хто-як-хто, а — за старих бодай, „добрих" часів, як цілком певно пригадуємо собі, — куркулі, т. то заможніші господарі найбільш дбайливо і любовно відносилися до худібки взагалі, а до коня спеціяльно; більше нею турбувалися і опікувалися, як родиною. Але большевикам вільно називати біле чорним і навпаки...

Що ж сталося з кіньми в колгоспах, про господарську вищість яких большевики вже не словами, а ділом хотять переконати цілий світ? Ось що читаємо про це в дописі С. Вінніцького з межівського району.

В Межівському районі „в богатьох колгоспах райому довели коней до надмірної виснаженности і непрацездатности. Фураж витрачали без усякого обліку в зимку, а на весну в ряді колгоспів не залишили нічого. В Іванівській артілі „Червоний Лан" та в григорівській артілі ім. Фрунзе в наслідок негосподарности (а може й свідомого шкідництва) зігнили тисячі цетнарів прекрасної полови. Нині коней годують там гниллю і від цього вони пропадають десятками". Або таке (тамже):

„У словянській артілі „Червона Україна" зробили для коней в степу курінь такий тісний, що протягом цілої ночі коні не можуть там не тільки лягти відпочити, а й попоїсти, бо ніде, буквально, повернутися".

А далі:

„У гаврилівській артілі „10-річчя жовтня" в бригаді Ляха коней поганяють так, що одному з них вже вибили око. У бригаді Якименка того таки колгоспу та в бригаді Мележинка другої гаврилівської артілі „Зоря" запрягають жеребних маток; через це було кілька абортів. У тарасівській артілі „Червоний Пахар" бригада Нестора Путія снідає та обідає в селі і двічі на день ганяє коней зі степу до стайні та назад". Очевидно, їздять на снідання і на обід з поля на село.

„Районні орґанізації — пише той же кореспондент далі — „багато разів констатували важкий стан кінського тягла, але нічого конкретного не зробили, щоб цей стан змінити".

Висліди: „...в наслідок занехаяння колгоспного коня Межівський район засіяв за $5^1/_2$ робітних днів (почали сіяти 14. квітня, $2^1/_2$ дні не сіяли, через дощі) тільки 19.113 га, ц. то 55 проц. куцого зменшеного пляну".

Що це не одиничні випадки, виходить з того, що той самий дописувач, протиставляючи цим, „куркульським" колгоспом зразкові, т. зв. „передові", спромігся назвати з цілого району тільки дві артілі.

Ті самі явища (всі вони взяті тільки з одного числа згаданої ґазекти), мають місце мабуть всюди, бо майже те саме пише про артільні порядки В. Фесенко з с. Кисілівки в ст. „Куркульські остяки". Допис появився по засудженню якогось там Дейча за „привласнення і експльоатацію чужих коней". Історія вельми цікава, бо роскриває внутрішню вартість колгоспної господарки, де панує цілком зрозуміла і нас ніскільки не дивуюча безвідповідальність за цілість і добрий стан живого та мертвого інвентаря та якість господарки взагалі.

Згаданий Дейч — пише В. Ф. — „не усуспільнював своїх коней. Він розїждав з ними по ярмарках спекулювати, а про людське око посилав на роботу замість себе — жінку".

Коли „присоромили Дейча", за ним обстали „активісти", цебто головачі й проводирі артілі, котрі „розїзжають на дейчових конях по гостях," а секретар партосередку Петровський, коли йому звернули на це увагу, відповів: „Цю справу треба вивчити".

А доки „вивчали" — пише п. Фесенко, — в Дейча стало вже дві пари коней. Дейч почав чотирма кіньми орати землю одноосібникам і городи колгоспникам — по 50 карб. з гектара. Дейч подав заяву про вихід з артілі. Але й на ці його вихватки ніхто не реаґував" — бідкається дописувач.

Що й казати, натура людська вимагає свого... бере верх... Але послухаймо, що сталося з кіньми:

„Стан з кіньми тим часом погіршав. З носів у коней виділялась підозріла слизина, насамперед у тих, яки-

ми їздив Дейч. Покликали ветлікаря — констатував: — сап.“

Залишилось в артілі 168 коней, що катастрофічно худли. Секретар партосередку Петровський не може сказати причину“.

„Виявляється, що Оржехівський заборонив мочити водою полову й перетирати солому.“

Справа тимчасом представляється для більшовиків аж надто простою: всі передовики-активісти — „куркулі“ або „куркульські негідники“, а Оржехівський навіть „куркульський родич“. Ось в чому головна причина! Але м. ін. винні також і „опортуністичні сліпці з портосеердку“, які „нічого не робили, базікаючи про труднощі“. Не система, а ...люди винні, бо вистарчить, мовляв, цілком, як і у наших націоналістів тільки сказати собі: „хочу“! і все дасться зробити...

Але що на Радянщині таки „забракло вже й води“, хоч не бракує бездарности і 100 відсоткового лінивства колгоспників, про це довідуємося з таких дальших фактів:

„У третій бриґаді „Радсела“ (с. Н. Петрівка) на полі 35 коней. В жолобах повно соломи і ячної полови, а води ні краплі. Коні понуро стоять, не їдять. Оглянеш рот коняки — під язиком гострим жалом впялися остюки. Їх можна вийняти руками. Коней заїдає нужда“. А у сусідів:

„У цибулівській артілі ім. Сталіна старший кінничий Котенко гнилою соломою отруїв коней. В артілі „Незаможник“ Суботівської сільради кінничі кілька днів не ходили до стайні під час весняного розливу. Через це кілька коней втопилося, а решта загинула з голоду. В артілі „Комсомольська Правда“ Дмитрівської сільради кінничі Шишко, Хомутов, Романов, Мартинов, Дембровський випустили коней, що їли сухий корм, на зелену пашу. У коней, що паслись цілий день, пороздувались животи і вони захоріли на кольки.“

Ми не підкреслювали тих місць, які підкреслила газетка „Комуніст“, бо й без того вибрані з неї факти самі бють в очі і проймають жахом.

Не тільки людям „рай“ подарували, але і безсловесним тварям... Впрочім одні і другі мають там однакові права і під тим оглядом є рівноправними громадянами СССР, одні й другі — худоба, одні і другі однаково терплять. Справді, зворушаюча рівність... в бідуванні, в мовчазному терпінні і зношенні примх безвідповідальних зверхників.

„Художня“ торговля. І це не вигадка, або принаймні не наша, як будуть впевняти „Кооп. Вісти“. Вираз цей, який повстав там, а не тут, відноситься до автентичної, большевицької суто радянської побутовщини.

Поминаючи всяку словесну тарабарщину, хоч би й бог-зна яких авторитетів, — оті всі, безконечні: „нам треба“, всякі плянування й фантастичні, відірвані від дійсности заміри, присипляючі і годуючі вбогу інтеліґенцію наших доморослих епіґонів комунізму, — ми вибираємо тільки те, що є, що вказує на дійсність — таку, якою вона є, без жадних прикрас.

А про цю дійсність нам росходиться в першу чергу: знати її, правдиву, таку як є, не прикриту старанно гучними фразами. Не наша вина, що „художня“ дійсність виглядає так невесело.

Ось як, по словам п. Рудзака, стоять справи в т. зв. „колгоспній торгівлі“.

„На жаль, ми не тільки погано обслуговуємо робітничого споживача, але ми часто не потрудимося навіть прослідкувати за тим, щоб наші таки члени продоспілки — працівники прилавку — (крамарі — ред. „К. Р.“) просто не обдурювали свого споживача. Ось тут у Москві існувала наша організація, до якої входили й члени спілки — кооперативні працівники, організація, яка через продаж за підвищеними цінами певних ґатунків хліба мала так звані товарові лишки, а ці „товарові лишки“ становили що дня десятки тонн, і постачала їх приватному ринкові — спекулянтам. Це могло статися тільки тому, що не було достаточної контролі ві дсамої робітничої маси“...

Тільки уважайте: хто мав контролювати!? „Робітнича маса“, самі члени проф. орґанізації! Щоб такі речі говорити, треба хіба самому зійти з глузду, або мати перед собою таку саму авдиторію. Як маса може контролювати, — про це пана Р. розуміється, ніхто не запитав, бо невільно... А спитати, де були тоді контрольні орґани, все загарбавшої до своїх рук держави — про це також ані пікнути ніхто не смів. А тому й всі присутні мусіли вислухати терпкої научки про те, що треба „всіми силами по більшовицькому братися до торгівлі“ — одначе як братися, — про це так-таки ніхто з тієї науки не довідався.

Тому вона й нас не цікавить. Опускаємо дотичні місця і преходимо до т. зв. „художеств“ в большевицькій торгівлі.

„Ц. К. нашої партії ухвалив постанову про колгоспну торгілю. Я думаю, на цю дільницю роботи ви, товариші, повинні звернути особливу увагу, тому, що ця дільниця цілком нова, щойно вона відкривається, а „художеств" на цій дільниці буде дуже богато. Навіть більше, такі „художества" ми вже маємо в ряді районів, навіть московської области. Скажімо — колгоспник привозить глечик сметани. І ось цей глечик сметани місцевий виконком оподатковує розміром одного карбованця. 16 кґ. мяса оподатковується на 3 крб. та за вагу окремо стягається 1 крб. 50 коп. Ц. К. партії ухвалив, що колгоспник повинен торгувати за роздрібними цінами кооперації." „Але, коли ми глечик молока оподатковуватиме на 1 крб., а 16 кґ мяса на 3 крб. та ще 1 крб. 30 коп. окремо „за вагу", то такі „заходи" дуже мало сприятимуть розростанню колгоспної торговлі...

...„такі факти, як я наводив... вони, суттю, є забороною колгоспної торговлі."

А далі про меґальоманію:

„З тієї причини, що ми вважаємо за нижче своєї гідности в таку героїчну (!!? — Ред.) епоху, коли створюються всесвітні промисловости, братися до „дрібної" кооперативної торговлі, з цієї причини (?! — Ред.) терпить постачання робітникам". („Комуніст" ч. 115 з дня 25. IV. 32).

Але ті, що їм не хотілося, — цілком зрозуміло — братися „в героїчну епоху" до дрібної торговлі, мали всеж таки повну рацію. На меґальоманів їх виховували самі большевики цілим наставленням своєї економічної політики, „концентраціями", „плянетарними" масштабами і максималізмом, а тепер саміж бють своїх вихованців по носі і збирають їх пиху. А й чим же іншим є такий „Дніпрельстан" на тілі загального убожества і спримітизування цілого життя?...

Що й казати! Трудно жити в крутіжі ніколи непередбачуваних суперечностей, коли-то й найсвятіша правда може раптом стати найбільшим абсурдом, а ще трудніше — отверто до нього признатися, т. зн. заперечити самого себе і свій raison d'être.

„Врятувати врожай 80 га городини". (Ліквідувати прорив на городах Робкоопу). Виконуючи директиви партії про розгортання приміського городництва, Кам'янецький ЦРК на своєм радгоспі, що має понад 350 га землі, засадив щось із 250 га різних гордніх культур. З першого дня роботи Робкооп не зумів як слід налагодити роботу радгоспу. Робкооп та адміністрація радгоспу не зуміли договориться з УППР щодо забезпечення радгоспу робітною силою для обробітку просапних культур. Тому підчас просапки та засадки відчувалися чималі труднощі.

На допомогу кооперації стали трудящі міста Кам'янця, які організованими групами виходили на роботу до радгоспу. Однак, не зважаючи на допомогу від профспілок, велика кількість городини залишилася необробленою.

Підчас збиральної кампанії робкооп та адміністрація радгоспу не врахували помилок, що були на весні й **знову не зуміли** забезпечити собі потрібною кількістю робітної сили. Як наслідок на радгоспі Робкоопу ще не зібрано 80 га городини, і якщо не буде вжито найрішучіших заходів то величезна кількість городини загине.

Для ліквідації прориву утворено спеціяльний штаб за участю представників від Робкоопу, профспілок та інших організацій. Штаб розробив плян згідно якого трудящі міста в установлені дні повинні були вийти на городи радгоспу, щоб збирати картоплю, моркву, тощо.

Перший день роботи — 31. жовтня показав, що профспілки та Робкооп зовсім не підготувалися до цієї відповідальної роботи. З загальної кількости 1000 чоловіка, що повинні були працювати, до роботи вийшли не більше 700 чоловіка. Приходили вони не організовано по 2—3 чоловіка. Роботу почали лише о 11—12 годині. Робота не дала майже жодних наслідків. Серед окремих відсталих членів профспілок помічалися споживацькі настрої. Так група членів артілі шкіряників 5—6 чоловіка вимагала, щоб їм виділили дільницю виключно на картоплі, бо за угодою Робкооп видає робітникам 50 відс. зібраної гордини. Наскільки несвідомо поставилися окремі групи до справи видно з того, що студенти педтехнікуму, технікуму чужоземних мов, ЦІП о 2—3 годині дня покинули роботу й пішли до дому, 190 чоловіка учнів дорстройучу за весь робітний день викопали лише 1 га, хоч згідно, норми повинні були викопати не менше, як 5 га. Члени спілок надзвичайно погано ставились до своїх обов'язків. Гичку від викопаного буряку не зрізували й тому другого дня треба було закінчувати роботу, що її почали попереднього дня.

Окремі спілки не провели майже жодної роботи серед своїх членів що-

до виходу їх на роботу. Так наприклад члени спілки кооперативних робітників зовсім на роботу не вийшли. Не з'явились до радгоспу й співробітники РВК, Міськради та ряду інших установ. Другий та третій день роботи також не дав покращання в справі ліквідації прориву в радгоспі Робкоопу.

До речі, радгосп Робкоопу також цілковито не підготувався до прийому значної кількости робітної сили. На Радгоспи є лише 200 лопат та вил, є щось із 200 ножів. Коли б на роботу з'явилася вся кількість робітників, що була визначена за пляном, то радгосп не міг би їх забезпечити потрібним знаряддям. Лише тепер в дні ліквідації прориву адміністрація радгоспу згадала за потребу вишукати лопати.

Таке ставлення профспілок, адміністрації радгоспу та всієї трудящої громадськости до ліквідації прориву на радгоспі Робкоопу не забезпечить виконання завдань, що їх зараз покладено на трудящу громадськість міста.

Не повинно бути жодного члена спілки, жодного робітника та службовця, який не відпрацював би 1 день на разгоспі". — („Червоний Кордон" ч. 133 з 2. XI. 1931 з залишенням правопису".)

Докази убожества. Вже нераз ми звертали увагу на повну кооперативну неграмотність і руїнницьку працю сельробівського журнальчика „Кооперативні Вісти". Новий доказ цієї неграмотности дали „К. В." м. ін. в своїй квазі-рецензії на деякі видання РСУК, що появилася в 11 ч. „К. В." з дня 1. червня б. р. у відділі... „Слідом за пресою" на першому місці.

Автор замітки і редакція, оскільки містить її, проявляють незнання справи, яку беруться осуджувати. Накидаючись весь час з найогиднішою лайкою на наш журнал, „К. Вісти", котрих, разом з обскурантами всякої іншої масти, дратує само існування „Кооперативної Республики", видимо її зовсім не знають та крім, того, що лише безпосередньо їх дотичить, нічого більше в „Кооп. Респ." і не читають. — Так само як спочатку закидали нашому журналові м. ін., що він нічого не пише про Радянщину, а потім перейшли до полеміки з нами на ціж теми — з таким самим знанням справи й тепер, у згаданому вище числі „К. В." твердять, що немає досі ані одної розвідки про кооперативно - освітню працю" серед видань РСУК. Вистарчить переглянути показчики змісту всіх річників нашого журналу, щоб виказати всю голословність такого твердження і знайти в них не тільки принагідні статті, але якраз і ті розвідки яких незнають „К. Вісті", і які систематично трактують цю засадничу справу (гл. хочби ст. А. Кущинського у II. річ. „К. Р." та інші). —

Свою інкомпетенцію (думаємо так припускаючи, що справу бралося поважно, хоч тон замітки, постава і ціла поведінка „К. В." ледво чи дають підставу так думати) виявляє квазі-рецензент і в інших своїх твердженнях, коли пише, що за 12 літ РСУК видав „щось зо 12 книг", втричі зменшуючи їх число. Не заперечуємо, що видано мало, ба, що більше, не закриваємо браків нашого видавництва, але сміємо думати, що за даних умов видане було те, що можна було і що в першу чергу було потрібне — практичні підручники і компендії. Існують отже прогалини в самостійних публікаціях — це правда, але їх в міру можности заступає саме „Кооперативна Республика", яка працює в напрямі ідейного освідомлення і теоретично-кооперативного образування кооператорів, чого не слід переочувати.

„Немає історії кооперації" — пишуть тамже „К. В.". І це не зовсім правда — такі підручники в тому чи іншому вигляді, може не зовсім вдоволяючі на разі маємо. Не видав їх, хоч повинен був видати, РСУК, але важно, щоб вони були, без огляду на те хто є їх видавцем. Правдою є, що серед інтелектуальних робітників РСУК є люди, котрі працюють над історією укр. кооперації, публікуючи в нашому журналі розвідки з цієї ділянки, розробляючи в той спосіб поодинокі питання і проблеми нашої кооп. минувшини і так підготовляють появу доброї історії. І коли автор замітки хоч трохи розумівсяб на справі і техніці історичної праці, писавби може не про те, чого немає, а написавби перш за все річеву, а не лайливу критику того, що є і подав дезидерати до майбутньої історії кооперації. Тоді ми принаймні повірилиб в його добрі і позитивні наміри — бажання причинитися до справи. Ставити ж вимогу моментального написання історії укр. кооперації, це значить бажати собі видання книжки, б. м. подібної до тих, які вже є, повторення того самого може лише в досконалішій формі. —

Подібне, як вище, незнання річі проявляють „К. Вісти" також, коли твердять, що календарці РСУК є передруками, або що збірка „Для науки і розваги" та кооп. Буквар „нашпіковані чорносотенним антисемітизмом",

не наводячи ані одного доказу на підкріплення своїх тверджень, які не відповідають правді; так само тільки повне незнання дитячої психольоґії і педаґоґічних вимог в навчанні шкільної дітвори засадам кооперації з одного боку, та й самої збірочки: „Війна горобців зі шпаками", по суті — з другого, річ певна, позволили „К. Вістям" накинутися також на цю книжочку і характеризувати її, як далеку від реального життя", та ще й приплести до того ,інтерес пана Таранька". Дивуємося такій „бистроумности" „рецензента", якої, направду, бракувало видавцям і впорядчикові збірочки. Цілковито несеріозно і по дитинному осуджено її на підставі лише другорядних моментів та навіть поодиноких виразів, які не мають суттєвого значіння, носячи характер поетичних акцесорій, властивих дитячій образотворчости.

Характер і тон замітки ніяк не спонукували б нас звернути на неї більше уваги, якої вона не заслуговує, якби не порушення згаданих вище конкретних справ, які вимагали освітлення згідно з правдою і фактичним їх станом. Сюдиж відноситься цілий ряд настроєвих арґументів, які ніколи у здорово думаючих і зрівноважених людей не падають на вагу справи, примиром, арґументи від нудоти і т. п. та інші вельми субєктивні погляди, які завсігди легко обернути в протиарґументи, але для цього треба тільки знизитися до тону і рівня полеміки „Кооперативних Вістей".

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Неонеп. Господарські труднощі Рад. Союзу особливо сильно відчуваються в сільському господарстві та у вивозі. Цьогорічний засів є дуже невистарчаючий. В кінці квітня ц. р. засіяно було заледво одна третина ярового посіву з 1930 р. Це тим сильніше є доймаючим, що й озимі посіви цього року, не зважаючи на усильну пропаґанду, далеко остали позаду від пляну і від озимого засіву 1930 р. — Всюди бракувало насіння. Колективним господарством, займаючим 3/4 управної площі не доставлено в кінці квітня 2 міл. тон насіння. В тому часі вони розпряряджали 4,3 замісць 6,3 мілонів тон насіння. Вину поносять за це хлібозаготівлі, які злупили з тих господарств всі лишки збіжа для створення вивозових запасів за кордон. Наслідком тихже заготівель сіл.-господ. колективам (не кажучи вже про здирства з індивідуальних господарств) забрано збіжа, призначене не тільки на засів, але й на виживу людей та худоби. Звідси — одно з джерел насуваючого голоду і то зарівно як на села так і на міста.

До того причинилася ще й посуха на Поволжу, яка в минулому році майже знищила тут збіже; недостачу в розмірі 800.000 тон мусілося покрити з державних засобів, стягнених гол. чином з України, що прискорило голодову катастрофу також бувшої житниці Европи.

Цьогорічні оранку і засів можна було зробити в 1/3 тракторами, а решту мусілося виконати кіньми і волами (порівн. дотичні цитати у відділі „З преси" в цьомуж числі „К. Р."). Недостача однак корму і нищення худоби бувш. господарями перед примусовим заганянням їх до колгоспів, дуже зле відбилося на стані робучої худоби і на її хову, особливо в колгоспах. Це спричинило недостатки і злий стан живої тяглої сили, потрібної до обробки і засіву піль. Між іншим показалося, що, незважаючи на упосліджене положення в бол. державі, індивідуальні господірі краще приготовили свої поля до засіву, ніж колхози.

Коли долучити ще до цього образу вельми невеселої дійсности ще нечувані численні зловживання і недбальства при доставі збіж на місця, то треба узнати, що державні засоби всіх родів збіж є під цю пору дуже й дуже марні, особливо як приняти ще на увагу надмірний минулорічний вивіз збіж за кордон, який виносив тоді 20 проц. цілого радянського вивозу. Ось причини апровізаційних труднощів і безвиглядности поправи на майбутнє.

Всі ці обставини і фактичний стан на сьогодня вельми пророчисто промовляли за конечністю довозу і то поважних кількостей збіжа (пшениці, гл. про це попереднє число „К. Р." ц. р.) з закордону.

Ціж усі обставини (разом з іншими труднощами госп. характеру) примусили що правда гнучку, як допече

щось, большевицьку владу до уступок в аграрній політиці, зокрема на річ індивідуільних сіл. господарств.

Протягом травня ц. р. оголосили большевики три декрети, управнюючі селян до вільної продажі решток рільничих плодів на ринках і базарах. Розуміється по виконанні ними хлібозаготівель, котрі отже декретом з дня 6. травня ц. р. („Ізвестія" з 7. травня) були зменшені з 1.400 міл. пудів (установлених в 1931 р. (в 1930 р. вимагалося 1.350 м. п.) на 1.103 міл. пудів. Це означає зменшення збіжевих достав для держави на 20 проц. Рівночасно той же декрет збільшив цю повинність (хлібозаготівлі) для державних фільварків (совхозів) з 108 міл. пудів на 151 міл. п., припускаючи, що вони будуть краще загосподарені.

Декрет з дня 10. травня ц. р. („Ізвестія" з 11. травня) зменшує доставу мяса від колхозів і індивідуальних господарів з 1.414 тис. тон до 716 тис. тон, отже на половину. Така значна редукція „масозаготівель" пояснюється, як вище згадано, упадком годівлі на Радянщині. Тойже декрет (точ. 5) в суто большевицький спосіб заохочує членів колхозів та самостійних господарів до реґулярної достави цієї зредукованої кількости, а то тим, що за реґулярну доставу мяса вони, мовляв, дістануть право необмеженої торговлі худобою, мясом і дробом. Цей декрет вже не передбачує для цього навіть тих часових обмежень, які установлював декрет з 5. травня ц. р. („від дня 15. січня 1933").

Третій декрет з дня 20. травня (виданий, як і попередні центральною державною і партійною владою, але не підписаний Сталіном) служить якби виконавчим розпорядком до двох перших декретів. Зносить всі просто середневічні оплати, побирані властями радянських республик від торговлі тепер вже дозволеними артикулами при кожній нагоді, та знижує оплати за винаймлення склепів, маґазинів і т. п., зрікаючись їх на користь місцевих совітів. Звільняє доходи колгоспів з торговлі с.-г. продуктами від т. зв. с.-г. податку, а норми тогож податку від торговлі власними продуктами індивідуальних господарств обнижує до 30 проц. їх дотепершньої висоти. Так заведено вже вдруге „Неп" або „Неонеп", який відріжняється від „Непу" тим, що обмежується виключно до сіл. господарства, позбавляючи в певній мірі понад понад 300 тисяч колгоспів і 8 міл. приватників від надмірно шкідливої опіки держави.

Ці факти вимовно свідчать про глибоку господарську крізу, яку переживає Радянщина, котра її переходить найтяще з усіх країн. Для нас це впрочім не новина і не дивниця. На неї ми не переставали весь час вказувати, відчиняючи цим шкоди для політичної свідомости нашого загалу, заподіювані злочинною волею тих, які умисне цю крізу прикривають і фарисейською міною возвеличують її виновників і спричинників.

Міжнародня торговля молочними продуктами в 1931 р. Міжнародній сіл.-госп. Інститут в Римі приносить в березневому числ свого с.-г. орґану цікавий перегляд торговлі молочарськими продуктами в 1931 р. Отже 1931 р. визначився упадком цін цих продуктів. Виняток становила тоді Анґлія, але це явище було лише наслідком упадку англ. фунта. Характеристичними є голяндські індекси цін, котрі, якщо брати ціни 1928 р. за 100, упали в 1931 р. до таких розмірів:

Масло — 66,
Айдамск. сир — 70,
Конденсоване молоко — 78,
Молоко в порошку — 73.

Цей упадок, який в інших краях був ще більший та прудкіший, був спричинений упадком цін паші, та до певної міри й удосконаленням молочарської техніки, котра спричинила перевагу подачі над попитом. Масло. Вивіз масла з 14 найважніших держав виказав:

в 1928 р.	449.000 тон	
в 1929 „	479.000	„
в 1930 „	516.000	„
„ 1931 „	542.000	„

Бачимо т. є, що експорт стало зростав, тоді як, відомо, що споживання падало. В м. р. з того зросту вивозу скористали головно Австралія, Данія, Нова Зеляндія, а Голяндія, Ірляндія і Швеція діткнені були спадом вивозу. Вивіз з Франції від 1928 р. нестримно впадає (в 1928 р. виносив 11.000 т., в 1931 р. 5.000 т.). Що торкається Радянщини, то її нище подані статистичні дані, як загально відомо, не заслуговують на повне довіря. Вона вивезла:

в 1930 р.	3.500 тон	
„ 1931 р.	8.200 тон	за перші 3 місяці.

Головними відборцями радянського масла були Анґлія й Німеччина, з котрих перша відобрала 20.500 тон, а друга — 7.600 тон.

Найважнішими імпортерами масла були: Анґлія, Німеччина, Бельґія, Франція, Швайцарія і Канада. Цілий довіз до цих країн невпинно зростав. Вони довезли в:

1928 р.	448.000 тон	масла
1929 „	487.000 „	„
1930 „	513.000 „	„
1931 „	541.000 „	„

Отже вони відбирали майже все масло експортуючих країн. В минулому році найбільший приріст довозу мали Анґлія (довозячи 392 тис. тон супроти 338.000 в р. 1930) і Франція, котра за останній рік свій довіз масла подвоїла (з 5.800 т. на 18.500 т.). Абсорбційна здатність Німеччини, навпаки, за рік сильно знизилася (на 100.000 т. супроти 133.000 т.), а для Канади ця здатність представлялася ще сумніше, бо впала за ост. рік з 17.500 тон на 1.280 т., завдяки сильній митній охороні та розвою домашньої продукції.

З европейських країн Данія, Швеція й Фінляндія довозять свої вироби головно до Анґлії, а на другому місці до Німеччини. З хвилею як німецький ринок втратив для них значіння вони почали шукати збуту (прим. Данія) в Бельґії, Франції й Швайцарії.

Сири. Продукція їх значно впала. Головними експортерами сирів були Голяндія, Нова Зеляндія, Італія, Канада, Швайцарія, Франція, Чехословаччина і Данія. Цілий вивіз сиру цих 8 країн виносив:

в 1928 р.	317.000 тон
„ 1929 „	321.000 „
„ 1930 „	316.000 „
„ 1931 „	297.000 „

Від 1930 р. почався спад вивозу сирів. Найбільше діткненими були найголовніші експортери сирів Голяндія і Нова Зеляндія. Збільшили свій вивіз Італія, Канада і Чехословаччина, котра вивезла:

в 1929 р.	3.200 тон
„ 1930 „	3.750 тон, а
„ 1931 „	майже 5.000 тон (в тім головно творогу).

Важнішими імпортерами сирів були: Анґлія, Німеччина, Франція, Спол. Держави Північної Америки і Бельґія, котрі відібрали

в 1930 р.	303.000 тон
в 1931 р.	288.000 тон.

Найбільший спад зазначився в Німеччині (66.000 т. в 1929 р. на 55.000 т. в 1931 р.) а також в Анґлії й Бельґії; сильний зріст виказала Франція, осягнувши 8.000 тон, тоді як їїж власний вивіз впав на 2.500 тон.

Найбільшим відборцем сирів в цілому світі є Анґлія, котра одначе своє запотребування покриває на 87 проц. в домініях. По Анґлії друге місце займає Німеччина, що 62 проц. сирів купує в Голяндії.

Упадок вивозу з Польщі. Цифри, що відносяться до перших 5 місяців б. р. також вимовно свідчать про стало поглиблюючуся крізу. Вартість вивозу впала за ці місяці на 161,6 міл. зл. супроти 788.7 міл. зл. за той час минулого року. Упадок отже виносить 41,4%, а беручи один тільки травень б. р., бачимо упадок на 53,3% супроти травня 1931 р.

Найбільше діткнений упадком був вугіль (з 130 міл. зл. на 86 міл. зл.), дерево (з 69 міл. зл. на 44 міл. зл.), бекони (з 47 міл. зл. на 29 м. зл.), цукру (з 38 на 29 міл. зл.) та яєць (з 41 міл. зл. на 20 міл. зл.). — Але таки найбільший упадок експорту виказали: масло — на цілих 86%, залізні і сталеві вироби — на 84%, безроги і рогата худоба — на 73%.

Що до збіж і муки, то їх взаїмне відношення у вивозі змінилося дуже на некористь муки, котра впала з 40% на 10% загального вивозу цих артикулів.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ.

В статті інж. В. Мосори: „Стрийський повіт“, в ч. 6. „Кооп. Республики“ на ст. 216 рядок 20 згори закралася така помилка: надруковано: на 15 кґ., має бути на 1,5 кґ. Просимо виправити. — Ред.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберський.

Друкарня Вид. С-ки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10.